

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Θέμα Εργασίας: « Οι παιδαγωγικές ιδέες του Αλέξανδρου
Δελμούζου ως διεθνή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο »

Επιβλέποντες Καθηγητές: Γ. Πυργιωτάκης, Ν.
Χανιωτάκης

Εισηγήτρια: Ιακωβίδου Ελπίδα

Εξάμηνο: 8^ο

Ακαδημαϊκό Έτος: 2005 – 2006

Βολος 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 3903/1
Ημερ. Εισ.: 30-11-2006
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2006
ΙΑΚ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εισαγωγή.....3

1^ο Κεφάλαιο: Κλασική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική

– Βασικές Αρχές – Αξιιώματα.....5

2^ο Κεφάλαιο: Βασικές Παιδαγωγικές Ιδέες: Α. Δελμούζος

1. Σύντομα Βιογραφικά Στοιχεία.....11

2. Γενική Επισκόπηση των Παιδαγωγικών του Ιδεών:

2.1 Οι Πρώτες Προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926...18

2.2 Μαράσλειο και Ζωή.....62

2.3 Πρακτικά (1899 – 1918, 1918 – 1926, 1924 – 1931).....69

3ο Κεφάλαιο: Σύντομος Κριτικός Απολογισμός.....82

Βιβλιογραφία.....87

Παράρτημα.....88

« Οι παιδαγωγικές ιδέες του Αλέξανδρου Δελμούζου ως διευθυντή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο »

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διπλωματική μου εργασία με θέμα « Οι παιδαγωγικές ιδέες του Αλέξανδρου Δελμούζου κατά τη διάρκεια διεύθυνσης του στο Μαράσλειο Διδασκαλείο » πρόκειται να εκπονηθεί κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2005 – 2006. Επέλεξα το θέμα αυτό γιατί θέλω να μελετήσω τη μεταρρυθμιστική παιδαγωγική στην Ελλάδα. Ο απώτερος σκοπός μου είναι να μελετήσω τις παιδαγωγικές ιδέες του Αλ. Δελμούζου στο συγκεκριμένο διάστημα σε συνάφεια με τις παιδαγωγικές ιδέες της κλασικής μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής.

Για την πραγματοποίηση της μελέτης μου, χρησιμοποίησα τις εξής βασικές βιβλιογραφικές πηγές: α) «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926», β) «Μαράσλειο και ζωή» γ) «Α. Δελμούζος: Η ζωή του, επιλογή από το έργο του» και δ) «ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1899 – 1918», ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926» και «ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1924 – 1931». Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρω ότι ένα μεγάλο μέρος του περιεχομένου των Πρακτικών αυτών έχουν καταγραφεί χειρόγραφα από τον κ. Γεώργιο Πυργιωτάκη, τις σημειώσεις του οποίου αξιοποίησα στην εργασία μου για την καλύτερη θεμελίωση των παιδαγωγικών ιδεών του Αλ. Δελμούζου.

Η μέθοδος που χρησιμοποίησα είναι η ανάλυση και η σύγκριση διαφορετικών απόψεων. Καταρχήν, μελέτησα τις παραπάνω βιβλιογραφικές πηγές και μέσα από το συγγραφικό έργο του Αλ. Δελμούζου σας παρουσιάζω τις βασικές του παιδαγωγικές αρχές κατά τη διάρκεια διεύθυνσης του στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Στη συνέχεια, στο τέλος κάθε κεφαλαίου, των βιβλίων που μελέτησα, διατυπώνω παρατηρήσεις και σχόλια τα οποία με διευκόλυναν στην περαιτέρω συζήτηση γύρω από τα θέματα που τίγονται στην παρούσα εργασία. Επίσης, για τον ίδιο σκοπό, στο τέλος της μελέτης κάθε βιβλίου διατυπώνω γενικά σχόλια και συμπεράσματα.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο περιέχει τις βασικές αρχές και τα αξιώματα της κλασικής μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής. Η

συνοπτική της παρουσίαση στηρίζεται στις πανεπιστημιακές σημειώσεις του μαθήματος του κ. Πυργιωτάκη «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου». Το δεύτερο κεφάλαιο περιέχει σύντομα βιογραφικά στοιχεία του παιδαγωγού Α. Δελμούζου και μια γενική επισκόπηση των παιδαγωγικών του ιδεών. Τη βασική βιβλιογραφία που χρησιμοποίησα για την εξέταση των θεμάτων του κεφαλαίου αυτού ανέφερα παραπάνω. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο, στον κριτικό απολογισμό προπάθησα να ερμηνεύσω τις βασικές νεωτεριστικές ιδέες του Δελμούζου, στην περίοδο που εξετάζω, μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της Κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής.

Στο παράρτημα της εργασίας παραθέτονται οι χειρόγραφες σημειώσεις του κ. Πυργιωτάκη από τα τρία βιβλία των πρακτικών καθώς επίσης και βασικά στοιχεία κεφαλαίων των βιβλίων που μελέτησα τα οποία δεν αφορούσαν άμεσα την παρούσα εργασία.

1^ο Κεφάλαιο

Κλασική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική – Βασικές Αρχές – Αξιώματα

Στο κεφάλαιο αυτό, όπως έχει ήδη αναφερθεί, παρουσιάζονται οι βασικές αρχές και τα αξιώματα της κλασικής μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής σύμφωνα με τις πανεπιστημιακές σημειώσεις του μαθήματος του Γ. Πυργιωτάκη η «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου».

Στα τέλη του 19^{ου}, αρχές του 20^{ου}, αιώνα ξεκίνησε στην Ευρώπη αλλά και στη Βόρεια Αμερική μια τάση για αλλαγή του πνεύματος στη σχολική ζωή και γενικά για μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση. Η εμφάνιση της τάσης αυτής συνδέεται με τις κοινωνικές αλλαγές που προκάλεσαν οι οικονομικές εξελίξεις της βιομηχανικής επανάστασης από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα αρχικά κυρίως στο εσωτερικό της κάθε αναπτυγμένης χώρας και στη συνέχεια σε όλο σχεδόν τον ευρωπαϊκό χώρο (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 75 – 76).

Στη δημιουργία της νέας παιδαγωγικής αυτής τάσης συνέβαλε σημαντικά και το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο κυριαρχούσαν ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αποκλειστικά οι παιδαγωγικές ιδέες του Έρβартου. Ο Έρβартος όχι μόνο δεν γνώρισε την επικράτηση των παιδαγωγικών του ιδεών στην εκπαίδευση της Γερμανίας και γενικά στο διεθνή χώρο αλλά ούτε και τη θεωρητική εξέλιξη των φάσεων διδασκαλίας τις οποίες είχε αναπτύξει ο ίδιος για τη συστηματοποίησή της στην σχολική πράξη. Η εξέλιξη αυτή των παιδαγωγικών ιδεών του Έρβартου στο θέμα της σχολικής διδασκαλίας δεν έλαβε υπόψη τις κοινωνικές εξελίξεις προκαλώντας την αγανάκτηση των προοδευτικών παιδαγωγών και εκπαιδευτικών της εποχής οι οποίοι αντέδρασαν με κριτικές δημοσιεύσεις κατά του εκπαιδευτικού συστήματος ή με άλλες παιδαγωγικές δραστηριότητες (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 75 – 76).

«Κλασική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική» στα πλαίσια της Σχολικής Παιδαγωγικής σύμφωνα με τον Γ. Πυργιωτάκη είναι «ένα ευρωπαϊκό και διεθνές κοινωνικό φαινόμενο το οποίο είχε γενικό σκοπό τη ριζική αναβάθμιση του σχολείου. Το παιδαγωγικό αυτό κίνημα που θεωρούσε το σχολείο ως θεσμό πρωταρχικής κοινωνικής σημασίας και ευελπιστούσε διαμέσου της νέας αγωγής σε μια «καλύτερη ανθρώπινη

κοινωνία», περιελάμβανε διαφορετικά παιδαγωγικά ρεύματα ή παιδαγωγικά συστήματα με μια πληθώρα από διαφορετικές παιδαγωγικές αρχές, πρωτότυπες ή μεταρρυθμιστικές παιδαγωγικές ιδέες και προτάσεις. Με το νέο αυτό πνεύμα, που είχε κέντρο αναφοράς την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ίδιου του παιδιού, απέβλεπε κανείς διαμέσου νέων μεθόδων διδασκαλίας, νέων περιεχομένων μάθησης και διαμέσου μιας συντροφικής επικοινωνίας και συνεργασίας δασκάλου – μαθητή στη ριζική αναδιοργάνωση της εσωτερικής λειτουργίας του σχολείου και της σχολικής ζωής γενικότερα» (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 79 – 80).

Στην ιστορία της Παιδαγωγικής διακρίνονται σύμφωνα με τον Γ. Πυργιωτάκη τρεις φάσεις στην εξέλιξη της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής: α)η πρώτη περίοδος έχει αφετηρία τους θρησκευτικούς πολέμους του ύστερου Μεσαίωνα και εκτείνεται ως την καθιέρωση του κρατικού σχολείου τον 19^ο αιώνα. Από κοινωνικής – πολιτικής πλευράς παρουσιάζεται η εξέλιξη αυτή σαν η εποχή της μετάβασης από τον φεουδαρχισμό στη βιομηχανική κοινωνία. β)Η δεύτερη περίοδος καλύπτει το χρονικό διάστημα της εν λόγω κλασικής μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής και γ)η τρίτη περίοδος καλύπτει τα μεταπολεμικά χρόνια ως την εποχή μας (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 80).

Οι παιδαγωγικές τάσεις που στο σύνολό τους αποτελούν το φαινόμενο της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής κίνησης παρουσιάζουν μεταξύ του μεγάλες διαφορές και αποκλίσεις. Με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους διακρίνονται σύμφωνα με τον Γ. Πυργιωτάκη στα εξής ρεύματα:

1. « **Παιδαγωγική από το παιδί** » ή « **από τη σκοπιά του παιδιού** » : Οι παιδαγωγοί αυτού του ρεύματος εκδήλωσαν περισσότερο ενδιαφέρον από τους μεταρρυθμιστές παιδαγωγούς των άλλων ρευμάτων για την προσωπικότητα του παιδιού, για τις φυσικές του ικανότητες και τα ενδιαφέροντά του. Στα δεδομένα αυτά στήριξαν τις παιδαγωγικές τους ιδέες οι παιδαγωγοί αυτού του ρεύματος. Ένα επιπλέον κοινό γνώρισμα αποτελεί ο υπερβολικός ενθουσιασμός που χαρακτήριζε τις απόψεις των παιδαγωγών ως προς τα αναμενόμενα αποτελέσματα από τις φυσικές ικανότητες των παιδιών. Επομένως, από μια Παιδαγωγική που στηριζόταν στις φυσικές ικανότητες των παιδιών θα μπορούσε

κανείς να προσδοκά μια καλύτερη κοινωνία ανθρώπων. Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι εξής παιδαγωγοί: Ellen Key, Berthold Otto, Maria Montessori, Ovide Decroly, Alexander Neill (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 83 – 84).

2. « **Σχολείο Εργασίας** » : Πρωτεργάτης του παιδαγωγικού αυτού ρεύματος ήταν ο γερμανός παιδαγωγός G. Kerschensteiner. Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά αποτελούσε ο ιδιαίτερος τονισμός της εργασίας του μαθητή. Επιπρόσθετα βασικά χαρακτηριστικά αποτελούσαν η έμφαση στην παιδαγωγική σημασία της αυτενέργειας και της ανάληψης πρωτοβουλιών από πλευράς μαθητών, καθώς και στην σχολική ζωή. Η σημαντική διαφορά μεταξύ των δυο επικρατέστερων παιδαγωγών του Σχολείου Εργασίας του Kerschensteiner και του Gaudig ήταν ότι ο Kerschensteiner απέδιδε την ίδια σημασία στην πνευματική εργασία με εκείνη του χεριού, ενώ ο Gaudig απέδιδε ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία κυρίως μόνο στην πνευματική εργασία (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 84).
3. « **Σχολείο Παραγωγής** » : Βασικό χαρακτηριστικό του παιδαγωγικού αυτού ρεύματος αποτελούσε η ανάγκη ευθυγράμμισης του σχολείου στην οικονομική και κοινωνική συνιστώσα ή ακόμη και η στενή σύνδεση της σχολικής διδασκαλίας με την κοινωνική – παραγωγική εργασία στα εργοστάσια. Κύριοι εκπρόσωποι του του παιδαγωγικού αυτού ρεύματος θεωρούνται ο R. Seidel, ο P. Oestreich, ο P. Blonskij και ο A. Pinkewitsch (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 84).
4. « **Εξοχικά Παιδαγωγεία** » : Βασικά χαρακτηριστικά των εξοχικών παιδαγωγείων αποτελούσαν τα εξής: ο τόπος της έδρας τους έπρεπε να είναι μακριά από τον πολιτισμό της βιομηχανικής κοινωνίας, δηλαδή την εξοχή, οι διαπροσωπικές σχέσεις δασκάλων – μαθητών, η οργάνωση των μαθητών σε μαθητικές κοινότητες, η ανάθεση σημαντικών πρωτοβουλιών για δραστηριότητες στους μαθητές και γενικά το πνεύμα μιας πρωτότυπης σχολικής ζωής. Εκπρόσωπος και ιδρυτής των εξοχικών παιδαγωγείων ήταν ο H. Lietz. Επίσης, εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος ήταν ο G. Wyneken και ο P. Geheeb

(Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 84 – 85).

5. « **Προοδευτική Παιδαγωγική** » : Βασικά χαρακτηριστικά της προοδευτικής παιδαγωγικής αποτελούσαν η 'Μέθοδος Project', η υποχρεωτική κοινωνική εργασία και κυρίως ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας. Κύριοι εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος ήταν ο John Dewey, ο William H. Kilpatrick και ο James T. Adams (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 85).
6. « **Παιδαγωγικά συστήματα με ιδιαίζουσα μορφή** » : Την έκτη ομάδα της κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής μπορεί να αποτελέσει μια κατηγορία διακεκριμένων μεταρρυθμιστών παιδαγωγών, μοναδικό κοινό σημείο στο συλλογικό παιδαγωγικό έργο των οποίων αποτελεί το γνήσιο ενδιαφέρον τους για το παιδί και η αναγνώριση της προσωπικότητάς του. Γνωστά παιδαγωγικά συστήματα είναι τα Jena Plan, Dalton Plan και Waldorfschule (Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 85).

Οι επικρατέστερες παιδαγωγικές τάσεις της Κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής σύμφωνα με τον Γ. Πυργιωτάκη παρουσίαζαν μεταξύ τους αρκετά κοινά σημεία, τα πιο σημαντικά από τα οποία θεωρούνταν τα εξής:

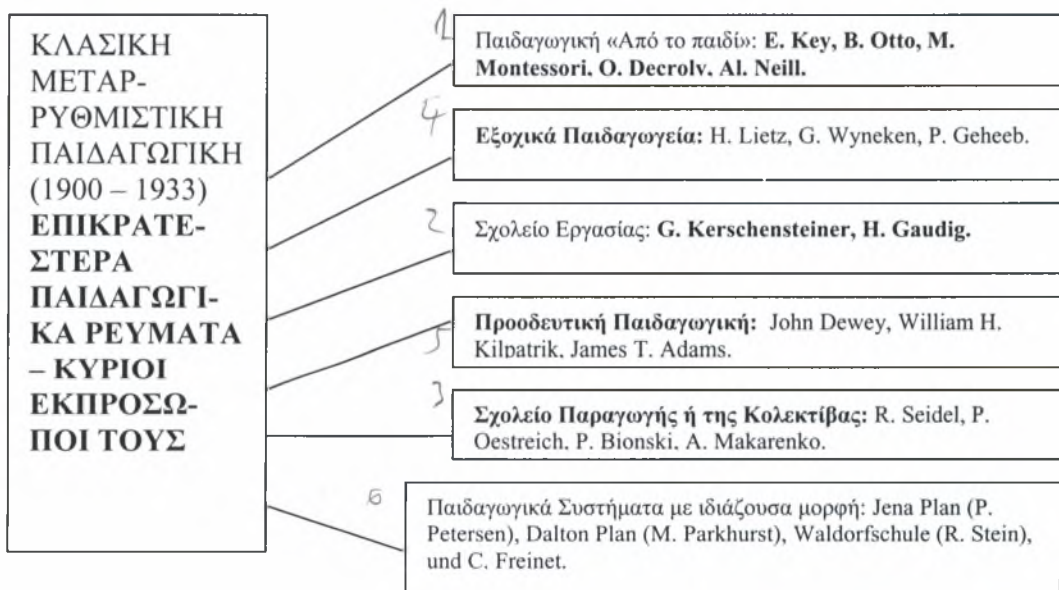
1. Κύριο σημείο συνάντησης όλων των παιδαγωγικών τάσεων αποτελούσε ο «κοινός μόχθος», δηλαδή η αντίθεσή τους στο παλιό ερβατιανό σχολείο.
2. Ένα δεύτερο βασικό σημείο ήταν η αναγνώριση της προσωπικότητας του παιδιού.
3. Τρίτο βασικό κοινό σημείο ήταν η αναγνώριση της παιδαγωγικής σημασίας της αυτενέργειας και της πρωτοβουλίας από πλευράς μαθητών για εργασία, πνευματική ή χειρονακτική.
4. Το τέταρτο βασικό σημείο αφορούσε την προσωπικότητα του δασκάλου, ο συγκεντρωτικός ρόλος του οποίου από πλευράς εξουσίας και αρμοδιοτήτων στη σχολική εργασία μετατράπηκε από όλες γενικά τις νέες παιδαγωγικές τάσεις σε συντροφικό παιδαγωγικό ρόλο. Έτσι η διδασκαλία διαμορφώθηκε από δασκαλοκεντρική σε μαθητοκεντρική.

5. Το πέμπτο κοινό σημείο αφορούσε την αντίθεση των παιδαγωγικών τάσεων στην διαδικασία της παραδοσιακής Παιδαγωγικής για την εκ των προτέρων αυστηρά προδιαγεγραμμένη συγκέντρωση των μορφωτικών αγαθών, της διδακτέας ύλης και για τη σύνταξή τους από πλευράς σχετικών κρατικών οργανισμών με μια μορφή ενός «Αναλυτικού Προγράμματος».
6. Το έκτο κοινό σημείο ήταν η ολόπλευρη ανάπτυξη των δυνάμεων των μαθητών, πνευματική, ψυχοσυναισθηματική και σωματική (Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 82 – 83).

Παρακάτω παρουσιάζονται δυο πίνακες από τους οποίους ο ένας περιέχει τα επικρατέστερα ρεύματα της Κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής και τους κύριους εκπροσώπους τους και ο άλλος πίνακας περιέχει τα βασικά κριτήρια της Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής.

Πίνακας 1:

Επικρατέστερα παιδαγωγικά ρεύματα της «Κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής» και οι κύριοι εκπρόσωποι τους

Πίνακας 2:
Τα βασικά κριτήρια της «Κλασικής Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής»

(Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Πανεπιστημιακές σημειώσεις «Παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, Γ. Πυργιωτάκης, 2005, σελ. 93 – 94).

2^ο Κεφάλαιο:

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ: Α. ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτονται οι βασικές παιδαγωγικές ιδέες του Αλ. Δελμούζου κατά τη διάρκεια διεύθυνσης του στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Πριν όμως περάσω στην παρουσίαση των παιδαγωγικών του αρχών θεωρώ σκόπιμο να παραθέσω σύντομα τα βιογραφικά στοιχεία του Αλ. Δελμούζου.

1. Σύντομα Βιογραφικά στοιχεία

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος γεννήθηκε στην Άμφισσα στις 31 Δεκεμβρίου 1880. Τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής του ο Α. Δελμούζος τα πέρασε στη μικρή πατρίδα του, μέσα σε μια στοργική και αγαπημένη, ευλαβή και παραδοσιακή οικογένεια.

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος είχε πέντε αδέρφια. Η εύπορη και αρχοντομαθημένη η οικογένεια του Δελμούζου, ενδιαφέρθηκε ζωηρά για τη μόρφωση και την κοινωνική αποκατάσταση των παιδιών της. Ο Α. Δελμούζος τιμούσε, σεβόταν την οικογένεια του και αναφερόταν σ' αυτή σε όλη του τη ζωή. Αναφερόμενος ο ίδιος στα οικογενειακά του βιώματα γράφει: « Έζησα ζωή αληθινά ελληνική, με τις αξίες της, τα έθιμα και τις παραδόσεις της, τα τραγούδια της, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες της» (Παπανούτσος, 1984, σελ. 27 – 28).

Ο Α. Δελμούζος, τελειώνοντας το γυμνάσιο και σε ηλικία 16 χρόνων πήγε στην Αθήνα να σπουδάσει. Αν και οι γονείς του τον προόριζαν για μηχανικό, ο ίδιος εγγράφηκε και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή που τον προσέλκυσε ο ποιητικός οίστρος του. Από μαθητής του Γυμνασίου ο Α. Δελμούζος έγραφε ποιήματα καθώς επίσης στίχους, θεατρικά έργα και διηγήματα με μεγαλύτερη ηλικία. (Παπανούτσος, 1984, σελ. 29 – 30).

Πολύ γρήγορα η Φιλοσοφική Σχολή τον απογοήτευσε και η ποίηση υποχώρησε μπροστά στο πάθος του να γίνει δάσκαλος. Παρ' όλα αυτά όμως δεν εγκατέλειψε τις σπουδές του και απέκτησε το πτυχίο του, το 1902.

Μετά την στρατιωτική του θητεία ο Α. Δελμούζος πήγε για μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία. Διψασμένος όμως να γνωρίσει τη ζωή και τον κόσμο και

αποφασισμένος να δουλέψει για την πνευματική αφύπνιση, την εκπαιδευτική ανάπλαση του τόπου του, δεν έβρισκε ευχαρίστηση στις ακαδημαϊκού τύπου μελέτες και έρευνες.

Ο Α. Δελμούζος διψούσε για την Παιδαγωγική πράξη. Αποφάσισε λοιπόν να φοιτήσει σ' ένα παιδαγωγικό κέντρο, στην Ιένα, όπου καλλιεργούσαν τη γνωστική ερβατιανή παιδαγωγική. Αλλά και από εκεί γρήγορα απογοητεύτηκε. Στην Ιένα όμως ο Δελμούζος γνώρισε τον Γ. Σκληρό ο οποίος αποτέλεσε γνωριμία «σταθμός» και επηρέασε σημαντικά τη ζωή του. Στις αρχές του 1907 ο Α. Δελμούζος επέστρεψε στην πατρίδα του. Το πνευματικό κλίμα την εποχή εκείνη στην Ελλάδα ήταν απογοητευτικό, χρειαζόταν καθοριστικές αλλαγές σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Ο Δελμούζος επηρεάστηκε από τον Φ. Φωτιάδη ο οποίος τον βοήθησε με τα γράμματα που δημοσίευσε στον τύπο, να πάρει οριστικά το δρόμο να γίνει ο παιδαγωγός της πράξης, να αγωνιστεί για να ανακαινίσει τα ελληνικά σχολεία (Παπανούτσος, 1984, σελ. 33 - 36).

Ο Ε. Παπανούτσος υπογραμμίζει ότι σημαντικοί άνθρωποι της εποχής πίστεψαν και ακολούθησαν τον Δελμούζο στον αγώνα για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας σε όλους τους τομείς του γραπτού λόγου. Οι πρώτες προσπάθειες έγιναν με την υπογραφή του καταστατικού της «Συντροφιάς» και με την ίδρυση του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Ο Δελμούζος είχε ξεκινήσει τον αγώνα για καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας δυο χρόνια πριν με το «Σχολείο του Βόλου» (Παπανούτσος, 1984, σελ. 37 – 40).

Ο Δημ. Σαράτσης, ανήσυχο πνεύμα της εποχής, πρότεινε στο Δημοτικό Συμβούλιο του Βόλου να ιδρυθεί το Ανώτερο Παρθεναγωγείο στο οποίο θα φοιτούσαν ελληνίδες με φωτισμένο και θετικό μυαλό. Η πρόταση έγινε αμέσως δεκτή και ο Σαράτσης μπήκε στη διαδικασία αναζήτησης ενός παιδαγωγού τον οποίο θα εμπιστευόταν ως διευθυντή του Παρθεναγωγείου. Ο κατάλληλος παιδαγωγός για τον Σαράτση δεν ήταν άλλος από τον Δελμούζο ο οποίος εκείνη την περίοδο είχε δημοσιεύσει στην εφημερίδα «Ακρόπολις» μια μελέτη του με τον τίτλο «Πρόσωπα και Πράγματα». Η πρόταση στον Δελμούζο να αναλάβει τη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου δεν άργησε να γίνει. Ο Δελμούζος θεωρώντας την πρόταση αυτή «ευλογημένη ευκαιρία» δέχτηκε αμέσως. Έτσι του δόθηκε η ευκαιρία να πειραματιστεί και να εφαρμόσει τις ιδέες του και τα οράματά του. Κάτι τέτοιο δεν θα είχε επιτευχθεί αν επιδίωκε μια καθηγητική θέση στο Πανεπιστήμιο.

Τα πράγματα όμως διέψευσαν τις προσδοκίες του Α. Δελμούζου. Η ελληνική επαρχιακή κοινωνία δεν ήταν ώριμη να δεχτεί τις καινοτομίες του δημοτικισμού. Όταν όμως έγινε γνωστός ο μόχθος και η αφοσίωση του Α. Δελμούζου, η αναταραχή της κοινής γνώμης σταμάτησε και το Ανώτερο Παρθεναγωγείο λειτούργησε ανενόχλητο για δυο χρόνια (Παπανούτσος, 1984, σελ. 41 – 44).

Ο Ε. Παπανούτσος τονίζει ότι το έργο του Δελμούζου ήταν αξιοθαύμαστο. Μια μαθήτρια του Δελμούζου, της οποίας το όνομα δεν δημοσιεύεται στο βιβλίο του Ε. Παπανούτσου, μιλώντας στο δημοσιογράφο Γιάννη Φάτση για το δάσκαλο της είπε χαρακτηριστικά: *«Ήταν ένα σπάνιο φαινόμενο δασκάλου. Δεν υπήρχε καταπληκτικότερος άνθρωπος για να διδάξει, είχε μεταδοτικότητα, μας μαγνήτιζε»* (Παπανούτσος, 1984, σελ. 44).

Σύμφωνα με το Ε. Παπανούτσο, στο τρίτο έτος της λειτουργίας του σχολείου ξέσπασε θύελλα, η κοινωνία του Βόλου με πρωτοστάτη τον επίσκοπο Δημητριάδος Γερμανό κατηγορήσαν τον Δελμούζο ότι κλονίζει με τη διδασκαλία του τη θρησκεία και διαφθείρει την εθνική γλώσσα. Ακολούθησε μεγάλη αναστάτωση στην επαρχιακή κοινωνία του Βόλου, πραγματοποιήθηκε συλλαλητήριο και κορυφώθηκε με το αίτημα της Δημοτικής αρχής να προβεί σε διάλυση το Ανώτερο Παρθεναγωγείο. Παρά τις προσπάθειες συμβούλων να μεταπείσουν την κοινή γνώμη αποφασίστηκε η κατάργηση του σχολείου. Μετά από την εξέλιξη αυτή ο Δελμούζος πήρε την οικογένεια του και τα όνειρα του και εγκατέλειψε το Βόλο. Ο Δελμούζος έφυγε ικανοποιημένος από το Βόλο γιατί το Ανώτερο Παρθεναγωγείο είχε εκπληρώσει εν μέρει το σκοπό του και αποτέλεσε το πρώτο σημαντικό βήμα προς την εκπαιδευτική αναγέννηση που ονειρευόταν να πετύχει (Παπανούτσος, 1984, σελ. 46 – 48).

Ο πόλεμος της κοινωνίας του Βόλου εναντίον του Δελμούζου συνεχίστηκε κατηγορώντας τον για πολλές και βαριές αξιόποινες πράξεις οι οποίες για να αποδειχτούν κινητοποιήσαν ισχυρούς παράγοντες. Ακολούθησε μια πολύκροτη δίκη με πολυάριθμες αβάσιμες κατηγορίες και προσβολές για το πρόσωπο του Δελμούζου. Τον υπερασπίστηκαν όμως κορυφαίοι άνθρωποι της Παιδείας και της Επιστήμης όπως ο Ν. Πολίτης, Χ. Τσουντας, Δ. Γληνός και Κ. Τριανταφυλλόπουλος με αποτέλεσμα το εφετείο του Ναυπλίου να αθώσει τον Δελμούζο και όλους τους συγκατηγορούμενους του (Παπανούτσος, 1984, σελ. 52 – 68).

Μετά την περιπέτεια του στο Βόλο ο Α. Δελμούζος αφιερώθηκε στην πραγματοποίηση των έργων του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Ο Δελμούζος μαζί με τον Γληνό και τον Τριανταφυλλίδη άρχισαν να οργανώνουν και να αναπτύσσουν τη δράση του Ομίλου ο οποίος κύριο σκοπό είχε την ίδρυση ενός Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου στην Αθήνα (Παπανούτσος, 1984, σελ. 69 – 70).

Εμπόδιο στη δημιουργία του Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου στάθηκαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι και στη συνέχεια ο πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η ιδέα όμως είχε συλληφθεί και η κυοφορία είχε αρχίσει με τον σχεδιασμό ορισμένων χαρακτηριστικών κυρίως από τον διευθυντή Α. Δελμούζο. Η πρωτοποριακή αυτή ιδέα προκάλεσε τις αντιδράσεις τόσο των ακαδημαϊκών καθαρολόγων όσο και των δημοτικιστών της παλαιάς φρουράς.

Μελετώντας κανείς πηγές που αναφέρονται στον εκπαιδευτικό Όμιλο διαπιστώνει ότι η δραστηριότητα του Δελμούζου εστιάζεται συνοπτικά στα εξής σημεία:

- Το 1912 συντάσσεται σχέδιο προγραμμάτων για τα Δημοτικά Σχολεία.
- Το 1913 συντάσσονται εκπαιδευτικά νομοσχέδια της Κυβερνήσεως των Φιλελευθέρων.
- 1914. Ο Δελμούζος παρέδωσε στον Όμιλο σειρά μαθημάτων με θέμα την Ιστορία της Νεοελληνικής Φιλολογίας.
- 1917. Ορίστηκε ότι η γλώσσα των νέων αναγνωστικών του Δημοτικού για τις τέσσερις πρώτες τάξεις θα ήταν η δημοτική. Η απόφαση αυτή πραγματοποιήθηκε πρώτα στη Θεσσαλονίκη και θα εισαγόταν σταδιακά σε όλες τις τάξεις και σε όλα τα σχολεία της χώρας. Για τη σωστή καθοδήγηση και την προπαρασκευή του προσωπικού εκλέχτηκαν δυο Ανώτεροι Επόπτες ο ένας εκ των οποίων ήταν ο Δελμούζος. Από τη θέση αυτή ο Α. Δελμούζος έστρεψε την προσπάθειά του προς δυο κατευθύνσεις: στην σύνταξη των νέων αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου και στην κινητοποίηση και στον διαφωτισμό των δασκάλων. Η δημιουργική προσπάθεια και εργασία για εκπαιδευτική αναγέννηση ανακόπηκε με την πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1920 και ακολούθησε η υποβολή παραιτήσεων του Α. Δελμούζου, Γληνού, Τριανταφυλλίδη στο νέο Υπουργό Ζαΐμη (Παπανούτσος, 1984, σελ. 74 – 80).

Μετά από αυτές τις εξελίξεις στα πολιτικά δρώμενα ο Α. Δελμούζος αναχώρησε με την οικογένεια του το 1921 στη Γερμανία όπου παρέμεινε 2 χρόνια και αφιερώθηκε στις παιδαγωγικές μελέτες του. Κέντρο στην εργασία του αποτέλεσε το Σχολείο Εργασίας. Εκπρόσωπος του Σχολείου εργασίας ήταν ο Kerschensteiner από τον οποίο δέχτηκε μεγάλη επίδραση για την οργάνωση και το πρόγραμμα των σχολείων.

Τον Οκτώβριο του 1923 ο Α. Δελμούζος ανέλαβε τη διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου με σκοπό την πραγματοποίηση νέων μεθόδων διδασκαλίας. Στην έναρξη όμως του τρίτου χρόνου λειτουργίας του διδασκαλείου το πολιτικό κλίμα άλλαξε με αποτέλεσμα ο Δελμούζος να απομακρυνθεί από το Μαράσλειο και έτσι η προσπάθεια του ναυάγησε. Ακολούθησαν δυσφημιστικά δημοσιεύματα και συκοφαντικές κατηγορίες κατά του Α. Δελμούζου και των συνεργατών του (Παπανούτσος, 1984, σελ. 81 – 89).

Βασικής σημασίας σκέψεις και παρατηρήσεις από την πρακτική εφαρμογή των αρχών του Σχολείου Εργασίας περιέχονταν στο σύγγραμμα που έγραψε ο ίδιος ο Α. Δελμούζος «οι Πρώτες Προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926» (Για περισσότερες πληροφορίες βλεπε Αλ. Δελμούζος, 1929.)

Το έτος 1927 ήταν σημαντικό για την ιστορία του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού. Ο Α. Δελμούζος αποχώρησε από τον Εκπαιδευτικό Όμιλο ο οποίος διασπάται για λόγους ιδεολογικούς (Παπανούτσος, 1984, σελ. 94 – 104).

Η ανάγκη ίδρυσης Πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη οδήγησε τον Δελμούζο το 1926 να μιλήσει στην Πρώτη Βαλκανική Διάσκεψη με θέμα «Παιδεία και εθνική μόρφωση» δείχνοντας πως το εθνικό χρώμα στο έργο της παιδείας και ο τρόπος διδασκαλίας της ιστορίας στο σχολείο μπορούσαν να συμβάλλουν στην αμοιβαία κατανόηση των λαών και στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ τους (Παπανούτσος, 1984, σελ. 105 – 109).

Ο Παπανούτσος αναφέρει ότι ο Α. Δελμούζος δεν θα σκεφτόταν ποτέ μια θέση στο Πανεπιστήμιο αν οι προσπάθειες του για Πειραματικό Σχολείο είχαν ευδοκιμήσει. Στην απόφασή του να περάσει στην πανεπιστημιακή διδασκαλία παρορμήθηκε ασφαλώς και από την σκέψη ότι θα μπορούσε να έχει υπο την καθοδήγηση του κι ένα Πειραματικό Σχολείο για την πρακτική εξάσκηση των φοιτητών. Η σκέψη του αυτή τον οδήγησε στις αίθουσες του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης όπου δίδαξε το μάθημά του στη Φιλοσοφική Σχολή για πρώτη φορά στις 12/2/1929.

Ο Παπανούτσος τονίζει ότι ο Α. Δελμούζος δίδαξε περίπου μια δεκαετία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ήταν σπουδαίος διδάσκων, όλοι οι φοιτητές του θυμούνταν με πόση αγάπη και γνώση τους οδηγούσε να ασκήσουν με ενθουσιασμό το παιδαγωγικό έργο. Επίσης, συζητούσε με τους φοιτητές του διάφορα παιδαγωγικά προβλήματα και επισκέπτονταν τα σχολεία της πόλης. Ήξερε να κερδίζει τους μαθητές του με την πλούσια προσωπικότητά του, τη φωτεινή σκέψη και την απέραντη πείρα του στα θέματα του σχολείου (Παπανούτσος, 1984, σελ. 109 – 114).

Επίσης, ο Δελμούζος με την προσωπική του συμπαράσταση στον Ευάγγελο Κακούρο και στους συνεργάτες του έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1929 και ενθάρρυνε τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες του Γεωργίου Παπανδρέου (Παπανούτσος, 1984, σελ. 114).

Τα πολιτικά γεγονότα όμως της εποχής, η πτώση της Κυβέρνησης Βενιζέλου το 1932, το στρατιωτικοπολιτικό Κίνημα το 1935 και η δικτατορία του Μεταξά το 1936, κατέστησαν προβληματική την παραμονή του Α. Δελμούζου στο Πανεπιστήμιο και τον ανάγκασαν να παραιτηθεί (Παπανούτσος, 1984, σελ. 114).

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες της ζωής του ο Α. Δελμούζος τις πέρασε ιδιωτεύοντας στην Αθήνα. Ωστόσο δεν αδιαφόρησε ούτε μια στιγμή για την ελληνική εκπαίδευση. Αφιέρωσε το χρόνο του στη συγγραφή, σε διαλέξεις και δημοσιεύσεις, σε παροχή συμβουλών για τη λειτουργία ιδρυμάτων και σε εισηγήσεις προς πρωθυπουργούς και υπουργούς με την ελπίδα ότι αυτοί θα μπορούσαν να δώσουν νέα ώθηση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα κύρια συγγράμματα του την περίοδο εκείνη ήταν «Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής» και «Το κρυφό Σχολείο» (Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1950, και Αλ. Δελμούζος, 1944.)

Σύμφωνα με τον Ε. Παπανούτσο ο Δελμούζος ήταν αυστηρός στις κρίσεις του αλλά και εγκάρδιος φίλος και μιλούσε με ιδιαίτερα καλό λόγο για τη δράση των συναδέλφων και συνεργατών του. Είχε γράψει επιμνημόσυνα άρθρα για τους Κουντουρά, Κακούρο, Σαράτση και θερμό εγκώμιο για τον Τριανταφυλλίδη.

Στα χρόνια που ακολούθησαν την απελευθέρωση, ο Δελμούζος έθεσε ως στόχο στα δημοσιεύματα και στις ομιλίες του να μείνει το ελληνικό σχολείο έξω από τις διενέξεις και τα πάθη των πολιτικών κομμάτων.

Ο Δελμούζος, σύμφωνα πάντα με τον Ε. Παπανούτσο, πίστευε ότι αν και οι περιστάσεις και οι εθνικές περιπλοκές δεν επέτρεψαν να πραγματοποιηθούν τα οράματα και να εισακουστούν οι παραινέσεις του, θα ερχόταν κάποτε ο καιρός που θα αναγνωριζόταν και θα καρποφορούσε το έργο του. Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 και του 1976 βρισκόταν στη γραμμή που χάραξε εκείνος και οι πρωτεργάτες του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού.

Ο Α. Δελμούζος πέθανε στα 76 χρόνια του και προπέμφθηκε στον τάφο από συγγενείς, συνεργάτες και φίλους με ευλάβεια και ειλικρινή θλίψη. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ακόμη και φανατικότεροι αντίπαλοι του αναγνώρισαν την πνευματική εντιμότητα και τη σοφία του μεγάλου δασκάλου που αναλώθηκε στη διακονία της Ελληνική Παιδείας (Παπανούτσος, 1984, σελ. 120 – 127).

2. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΤΟΥ ΙΔΕΩΝ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι παιδαγωγικές ιδέες του Αλ. Δελμούζου ως διευθυντή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Ως βασικές βιβλιογραφικές πηγές χρησιμοποιούνται τα βιβλία του Αλ. Δελμούζου «Οι Πρώτες Προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926», «Μάρασλειο και ζωή» καθώς επίσης και τις χειρόγραφες σημειώσεις του κ. Πυργιωτάκη από τρία βιβλία των Πρακτικών του Μαράσλειου Διδασκαλείου. Αρχικά, ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο του κάθε βιβλίου και στο τέλος κάθε υποκεφαλαίου διατυπώνω σημαντικά συμπεράσματα..

2.1 Οι Πρώτες Προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926

Η συνοπτική παρουσίαση των παιδαγωγικών ιδεών του Αλ. Δελμούζου μέσα από το βιβλίο του «Οι Πρώτες Προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926» περιορίζεται στα εξής κεφάλαια: α) Εισαγωγή, β) Γενικές Αρχές γ) Το πρόγραμμα του διδασκαλείου, δ) Η οργάνωση και η ζωή της κοινότητας και ε) Επίμετρο. Τα υπόλοιπα κεφάλαια του βιβλίου δεν αφορούν άμεσα το θέμα της εργασίας. Για το λόγο αυτό παραθέτονται βασικά στοιχεία των κεφαλαίων αυτών στο παράρτημα.

2.1.1. Εισαγωγή

Ο Δελμούζος αναλαμβάνει τον Οκτώβριο του 1923 την διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου. Δύο σημαντικοί λόγοι τον οδηγούν στην απόφασή του αυτή. Ο ένας είναι εξωτερικός που βγαίνει από τα ίδια τα πράγματα βλέποντάς τα αντικειμενικά και ο άλλος είναι εσωτερικός, μια ανάγκη που πηγάζει από μέσα του και δεν θα ησυχάσει αν δεν θα βρει τον τρόπο για ικανοποίηση (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 7 – 8).

Ο συγγραφέας του βιβλίου τονίζει ότι η δημοτική γλώσσα αποτελεί μια αυτονόητη προϋπόθεση για κάθε μορφωτική ενέργεια. Με διάταγμα καθιερώνεται στις τέσσερις πρώτες τάξεις των δημοτικών σχολείων όλης της χώρας. Η εργασία που έχει κάνει ως τότε ο εκπαιδευτικός όμιλος είναι πολύ μικρή σχετικά με τις νέες ανάγκες που αντικρίζει ο Δελμούζος. Εκτός από έναν μικρό πυρήνα που συμφωνούσε με την

καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στα δημοτικά σχολεία, η κοινή γνώμη είναι αντίθετη, εχθρική το ίδιο και οι δάσκαλοι. Έτσι το μόνο που θα μπορεί να στεριώσει μια τέτοια προσπάθεια είναι η πιο επίμονη και ευσυνείδητη φροντίδα για τα αναγνωστικά και τη γλώσσα και μετέπειτα ο διαφωτισμός του προσωπικού. Όσο για το περιεχόμενο πρέπει να γίνουν νέα αναγνωστικά και όχι να μεταφραστούν τα παλιά. Πρέπει δάσκαλοι και κοινωνία να δουν σ' αυτά τη ζωή του παιδιού και τη δική τους πραγματική ζωή. Επομένως, ξεκινά η διδασκαλία με δύο βιβλία το Αλφαβητάρι και τα Ψηλά Βουνά του Ζαχαρία Παπαντωνίου (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 8 – 9).

Πρέπει να σημειωθεί ότι για μια ουσιαστική και πλατύτερη αλλαγή, για μια πραγματική μεταρρύθμιση, πρέπει να ιδρυθούν διδασκαλεία τα οποία θα μορφώνουν κατάλληλα τους δασκάλους. Σύμφωνα με τον Δελμούζο, δημιουργείται η ανάγκη μόρφωσης φωτισμένου προσωπικού με την ιδέα του δημοτικισμού για τα Διδασκαλεία. Συνεπώς, καταλήγουν στην απόφαση να ιδρυθεί μια Παιδαγωγική Ακαδημία με τον ειδικό σκοπό να μορφώσει δασκάλους για τα Διδασκαλεία.

Ο Αλ. Δελμούζος αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου το 1923 στην αρχή του σχολικού έτους. Πριν όμως ο Δελμούζος αναλάβει τη διεύθυνση του Διδασκαλείου προηγείται μια δίχρονη διακοπή (1920-1922) η οποία επιδρά τόσο στην ψυχολογία των δασκάλων και στην στάση τους στην νέα εκπαιδευτική κίνηση όσο και στην ψυχολογία του ίδιου του Δελμούζου και των συνεργατών του για το δρόμο που θα πάρουν όταν θα τους δοθεί η κατάλληλη ευκαιρία. Ο Δελμούζος θυμόταν από τις περιοδείες του, δασκάλους που έβαζαν ακόμη και στα σχολεία τους καθαρευουσιάνικα χωρίς οι επιθεωρητές τους να τολμούν ή και να θέλουν να τους κάνουν παρατήρηση. Ο Δελμούζος τονίζει ότι όπου υπάρχουν νέα βιβλία έχουν αλλάξει μόνο οι λέξεις και οι τύποι. Το σχολείο είναι τυλιγμένο στην καθαρεύουσα. Μ' αυτή δουλεύει ο δάσκαλος και όλα τα μαθήματα γίνονται σ' αυτήν. Είναι μάλιστα σχολεία που ακολουθούν τη μεταφραστική εργασία σε κείμενα της δημοτικής. Τα παιδιά όμως αγαπούν το διάβασμα στη δημοτική κάτι το οποίο προκαλεί την αντίδραση των δασκάλων. Κατα το χρονικό διάστημα 1920 – 1922 ο Δελμούζος διαμένει στο εξωτερικό κάνοντας σκέψεις για ένα ορισμένο σχολείο (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 10 – 11).

Ο Αλ. Δελμούζος γυρίζοντας στην Αθήνα παρακολουθεί μια γενική συνέλευση που κάνει η Ομοσπονδία των Δημοδιδασκάλων. Ο Δελμούζος πιστεύει ότι αν θέλουν οι

δάσκαλοι να ξαναμπει η δημοτική γλώσσα στα σχολεία θα μπορεί να επιτευχθεί. Έτσι ο Δελμούζος στηρίζει την ιδέα δημιουργίας ορισμένου Διδασκαλείου που θα αποτελεί στερεή βάση για τη δουλειά τους. Επειδή, τα προβλήματα που θα προκύψουν θα είναι πολλαπλά, χρειάζεται κάτι πολύ απλό που θα ξεκινήσει μια τάξη και με το χρόνο θα μεγαλώσει ανάλογα με την πείρα των δασκάλων. Έτσι ο Δελμούζος αναλαμβάνει την διεύθυνση του Μαράσλειου αν και ξέρει τις δυσκολίες που πρέπει να αντιμετωπίσει.

Αναλαμβάνοντας την διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου, ο Αλ. Δελμούζος θέλει τρία σημαντικά πράγματα να εξασφαλίσει. Πρώτα επιθυμεί να έχει ελευθερία στο προσωπικό και στο πρόγραμμα. Έπειτα, με τον τύπο του τριτάξιου Διδασκαλείου δεν μπορεί να γίνει σωστή δουλειά γιατί τα παιδιά έρχονται σ' αυτό παραμορφωμένα από τα γυμνάσια και ο καιρός είναι λίγος με αποτέλεσμα το πρόγραμμα να φορτώνεται με 40-42 ώρες τη εβδομάδα. Να δημιουργήσουν αμέσως πεντατάξιο δεν γινόταν για πολλούς λόγους, έτσι καταλήγουν δοκιμαστικά στο τετρατάξιο. Τρίτον ο Δελμούζος επιθυμεί να μην αρχίσει τον ίδιο χρόνο η Παιδαγωγική Ακαδημία έτσι ώστε να μπει στο δρόμο του το Μαράσλειο (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 15 – 16).

Ο Δελμούζος, διευθύνει δύο Διδασκαλεία: Τις δύο τάξεις από το παλιό τριτάξιο με δασκαλιστές από 17-24 χρονών και την πρώτη του νέου τετρατάξιου Διδασκαλείου με παιδιά 15 χρονών. Οι εισιτήριες εξετάσεις για την τάξη αυτή γίνονται τον Νοέμβριο. Τότε όμως το κάθε παιδί έχει πια βουλευτεί στα γυμνάσια και έτσι πηγαίνουν τόσο λίγοι υποψήφιοι που δεν μπορούν να κρατήσουν μονάχα τους πιο κατάλληλους και τους πιο ικανούς. Πηγαίνουν τόσο λίγα παιδιά στα Διδασκαλεία που αναγκαστικά τα δέχονται όλα. Μ' αυτό τον τρόπο το μαθητικό υλικό μαζεύεται εκεί μέσα στην τύχη και δίπλα στον ικανό και καλό δασκαλιστή έχουν τον έξυπνο μα ακατάλληλο για το έργο του δασκάλου ή και το μαθητή που με όλη του την προθυμία λίγα πράγματα μπορεί να κάνει. Η κατάσταση αυτή στο τριτάξιο Διδασκαλείο έχει χειροτερέψει με τους όρους που δουλεύει το σχολείο τα τελευταία χρόνια. Το Μαράσλειο το έχουν επιτάξει για στρατιωτικό νοσοκομείο και οι δασκαλιστές κάνουν μάθημα μόνο τρία πρωινά στο Βαρβάκειο. Τα παιδαγωγικά μαθήματα πραγματοποιούνται σε μια αίθουσα μαζί με το μονοτάξιο όπου παρακολουθούν 150 παιδιά (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 16– 17).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Δελμούζο στα Διδασκαλεία υπάρχει μεγάλη ποικιλία από έμψυχο υλικό. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία ανάμεσα στους δασκαλιστές. Η ίδια ποικιλία υπάρχει και στο προσωπικό. Στο Μαράσλειο όπως και σε όλα τα Διδασκαλεία διορίζουν και μεταθέτουν το προσωπικό ολότελα στην τύχη και για εξωτερικούς λόγους με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες αντιθέσεις, δηλαδή δίπλα στον ικανό να είναι ο πιο ανίκανος.

Ο Δελμούζος αναφέρει ότι κοινό χαρακτηριστικό των παιδιών των προτύπων και των δασκαλιστών αποτελεί η φτώχεια. Πολλοί δασκαλιστές αναγκάζονται να δουλεύουν έξω από το σχολείο τους τις ελεύθερες βραδινές ώρες για να ζουν. Οι περισσότεροι δασκαλιστές δεν έχουν καμία ηθική και πνευματική αυθυπαρξία ούτε καν προετοιμασία γι' αυτήν. Δεν έχουν συνηθίσει ν' αντικρίζουν τα ίδια πράγματα και να σκέπτονται σωστά πάνω σ' αυτά. Σχολικές γνώσεις έχουν αρκετές όμως σχεδόν όλες είναι κομματιασμένες χωρίς ενότητα και λογικό ειρμό, συχνά είναι αβέβαιες ή ξεκάρφωτες από τα πράγματα, γνώσεις μονάχα χωρίς περιεχόμενο. Δεν υπάρχει παιδαγωγική σκέψη και σε παιδαγωγικά μαθήματα προσπαθούν να αποκριθούν με την μνήμη, δηλαδή από μαθημένες σημειώσεις. Το ίδιο γίνεται και στα άλλα μαθήματα. Όσο για την ηθική τους αυθυπαρξία είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η εικόνα αυτή παρουσιάζεται με μικρές παραλλαγές σε σχολεία που λειτουργούν κανονικά (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 18 – 20).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Δελμούζος μαζί με τον διευθυντή των προτύπων αποφασίζουν να εισάγουν και στα δύο Διδασκαλεία ένα κύκλο μαθημάτων με τον οποίο θα προσπαθούν να πετύχουν μια εργασία ζωντανή και γόνιμη. Βάση στην εργασία αυτή πρέπει να είναι οι ψυχές των δασκαλιστών Αν ο τρόπος αυτός έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, οι δυο διευθυντές θα τον δοκιμάσουν και στα άλλα μαθήματα.

Ο Δελμούζος αναφέρει ότι ο διευθυντής των προτύπων έχει αναλάβει τα ιστορικοφιλολογικά μαθήματα στις ανώτερες τάξεις του πολυτάξιου δημοτικού. Μια προϋπόθεση πολύ δύσκολη για να πετύχει τον σκοπό του το Μαράσλειο είναι ότι χρειάζεται προσωπικό που μπορεί και θέλει να δουλέψει γι' αυτό και αυτή η κατάλληλη σύνθεση του προσωπικού θα πετύχει μόνο με τις σωστές μεταθέσεις. Το προσωπικό αποτελεί το κέντρο στην προσπάθεια αυτή. Ο κάθε δάσκαλος με τις προσπάθειες και τις δυνάμεις του πρέπει να μορφώσει ένα πνεύμα κοινό, ένα περιβάλλον απρόσωπο που να

κινεί τις παιδικές ψυχές προς έναν σκοπό. Χρειάζεται τακτική και στενότερη συνεργασία.

Όλο το προσωπικό μαζί μαζεύεται μια φορά την εβδομάδα σε κοινή συνεδρίαση. Στις συνεδριάσεις αυτές συγκεντρώνεται όλη η εργασία του Μαράσλειου, στην αρχή συζητούν για τη δουλειά τους και έπειτα για το πρόγραμμα του Διδασκαλείου. Σε όσα μαθήματα δουλεύουν με το πνεύμα που πίστευαν σωστό, μετά τη συζήτηση γίνεται και σειρά από πρακτικές διδασκαλίες που τις παρακολουθούν όλοι. Εκτός από αυτά στις συνεδριάσεις παρακολουθούν και κατευθύνουν την οργάνωση της σχολικής ζωής, την εξέλιξη των παιδιών και όλη γενικά την κίνηση του σχολείου. Το κάθε γενικότερο πρόβλημα που παρουσιάζεται το συζητούν στην συγκέντρωση στην οποία παίρνουν την σωστότερη απόφαση (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 22 – 23).

Στο τέλος του πρώτου χρόνου, τονίζει ο Δελμούζος, πραγματοποιούνται στο Διδασκαλείο συνεδριάσεις σκοπός των οποίων είναι τα μέλη του προσωπικού να εκτιμήσουν σωστά ότι έχει γίνει, να δουν ελλείψεις και λάθη και να βρουν τον τρόπο να τα παραμέρισουν τον νέο σχολικό χρόνο, για να γίνει η δουλειά καλύτερη. Η γενική εντύπωση απ' το Διδασκαλείο είναι αρκετά καλή όχι όμως και απ' το δημοτικό στο οποίο ο λόγος κυρίως είναι η σύνθεση του προσωπικού.

Την αμέσως επόμενη χρονιά ιδρύεται το πεντατάξιο. Στην πρώτη τάξη θα φοιτούν απόφοιτοι του Σχολαρχείου οι οποίοι θα είναι υπότροφοι του κράτους και θα είναι πιο ικανοί. Δυσάρεστο είναι το γεγονός ότι μετά από λίγο καιρό ο διευθυντής των προτύπων παραιτήθηκε εξαιτίας ενός επεισοδίου που προκάλεσαν τρεις δημοδιδάσκαλοι, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει επίθεση εναντίον του Μαράσλειου.

Τον τρίτο χρόνο λειτουργίας του Μαράσλειου Διδασκαλείου, η τελευταία τάξη του τριτάξιου Διδασκαλείου αποφοιτεί και την διαδέχεται η Α τάξη του πεντατάξιου από την οποία διαλέγουν τα πιο ικανά παιδιά. Το προσωπικό των προτύπων δυναμώνει με νέα στοιχεία, ύστερα όμως από τον θόρυβο που έχει ξεσπάσει, το Υπουργείο μεταθέτει από το Διδασκαλείο την καθηγήτρια Ιμβριώτη. Έτσι το Διδασκαλείο πρέπει να βρει νέο καθηγητή το ίδιο άξιο και ικανό. Έτσι μέχρι να βρεθεί ο κατάλληλος καθηγητής ο Δελμούζος συμπληρώνει τη θέση της (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 25 – 26).

Μετά από τρεις μήνες η προσπάθεια σταματά λόγω της δικτατορίας και τον Ιανουάριο του 1926 ο Δελμούζος φεύγει από το Μαράσλειο. Πολλοί από το προσωπικό

έχουν μείνει στο ίδιο ίδρυμα και εξακολουθούν να δουλεύουν με το ίδιο πνεύμα (Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 7 – 29).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία της εισαγωγής του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926»¹ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Μια πρώτη δυσκολία που είχαν να αντιμετωπίσουν ο Αλ. Δελμούζος και οι συνεργάτες του ήταν η καθαρεύουσα που κυριαρχούσε στα σχολικά βιβλία και στις αίθουσες διδασκαλίας.
2. Μια δεύτερη δυσκολία για το Δελμούζο και τους συνεργάτες του ήταν ότι στο τριτάξιο διδασκαλείο εισέρχονταν παιδιά «παραμορφωμένα»² από το γυμνάσιο τα οποία απαιτούσαν πολύ χρόνο για να εγκλιματιστούν.
3. Οι εισιτήριες εξετάσεις στο Μαράσλειο Διδασκαλείο γίνονταν τον Νοέμβριο με αποτέλεσμα τα περισσότερα παιδιά να φοιτούν στα γυμνάσια και να πηγαίνουν στο Μαράσλειο τόσο λίγοι υποψήφιοι που να τους δέχονται όλους.
4. Μια επιπλέον δυσκολία που υπήρχε στο Μαράσλειο ήταν ότι το είχαν επιτάξει για στρατιωτικό νοσοκομείο και οι δασκαλιστές έκαναν μάθημα μόνο τρία πρωινά στο Βαρβάκειο και τα παιδαγωγικά μαθήματα πραγματοποιούνταν σε μια αίθουσα μαζί με το μονοτάξιο όπου παρακολουθούσαν 150 παιδιά.
5. Ένα πρόβλημα που είχε ο Δελμούζος και οι συνεργάτες του ήταν ότι στο Μαράσλειο διόριζαν και μετέθεταν το προσωπικό στην τύχη και για εξωτερικούς λόγους με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες αντιθέσεις, δηλαδή δίπλα στον ικανό ήταν ο πιο ανίκανος.
6. Μια ακόμη δυσκολία που κυριαρχούσε στο Μαράσλειο Διδασκαλείο ήταν η παντελής έλλειψη ηθικής και πνευματικής αυθυπαρξίας από τους δασκαλιστές.
7. Αξιοσημείωτη ήταν η προσπάθεια του Δελμούζου και του διευθυντή των προτύπων οι οποίοι αποφάσισαν να εισάγουν και στα δύο Διδασκαλεία ένα κύκλο μαθημάτων βάση των οποίων ήταν οι ψυχές των δασκαλιστών και σκοπός τους να πετύχουν μια εργασία ζωντανή και γόνιμη.

¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1929.

² Παιδιά τα οποία δεν είχαν ουσιαστική κοινωνική και εκπαιδευτική μόρφωση.

8. Σημαντική ήταν η προσπάθεια του Αλ. Δελμούζου και του προσωπικού οι οποίοι μια φορά την εβδομάδα, όπως και στο τέλος της σχολικής χρονιάς, συνεδρίαζαν και συζητούσαν για όλη την εργασία του διδασκαλείου όπως επίσης και για την οργάνωση της σχολικής ζωής του διδασκαλείου.
9. Ένα δυσάρεστο επεισόδιο που προκάλεσαν τρεις δημοδιδάσκαλοι ανάγκασαν τον διευθυντή των προτύπων να παραιτηθεί. Το επεισόδιο αυτό προκάλεσε και την μετάθεση της κ. Ιμβιώτη η οποία ήταν αξιόλογη στο έργο της. Οι δυο αυτές αποκλίσεις δημιούργησαν ισχυρό πλήγμα στο Μαράσλειο Διδασκαλείο.

2.1.2 Γενικές αρχές του Αλ. Δελμούζου για το Μαράσλειο Γυμνάσιο

κεφ. 3

Οι Γενικές Αρχές δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό 'Τα Ελληνικά Γράμματα'³ το 1927. Αρχές που έβαλαν ο Δελμούζος και οι συνεργάτες του σαν βάση στη δουλειά τους και τις ανέπτυξαν. Ο σκοπός τους ήταν πρακτικός. Αρχίζαν ένα ομαδικό ορισμένο έργο και χρειαζόταν γι' αυτό μια κοινή κατεύθυνση.

2.1.2.1 Ο Σκοπός και οι βασικές αρχές της παιδείας

κεφ. 4

Ο Δελμούζος τονίζει ότι η παιδεία είναι ένα από τα πιο σπουδαία μέσα για την ατομική και συνολική προκοπή. Σκοπός της παιδείας είναι να υπηρετήσει και να κάνει καλύτερη τη ζωή του ανθρώπου. Η ζωή του ανθρώπου, πιστεύει ο Δελμούζος, γίνεται καλύτερη όσο περισσότερο δουλεύεται η ψυχή του και όσο βαθύτερα ποτίζεται από αγάπη και καλοσύνη. Καλύτερη παιδεία, για τον Δελμούζο, σημαίνει παιδεία πιο καλλιεργημένη, πιο ηθική και πιο ελεύθερη (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 34).

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τον Δελμούζο η ψυχική καλλιέργεια και η ελευθερία ωριμάζει εσωτερικά με αδιάκοπη ατομική προσπάθεια με αποτέλεσμα να ανυψώνετε σκαλί – σκαλί προς τον ελεύθερο άνθρωπο. Στο ιδανικό αυτό πλησιάζουν άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο με τη δική τους ιδιότυπη μορφή, ανάλογα με τη δύναμη τους. Αναφερόμενος ο ίδιος ο Δελμούζος στο ιδανικό αυτό γράφει: «Όσο περισσότερο δουλεύει καθένας τα στοιχεία του, τόσο πιο πολύ υψώνεται στο ιδανικό του εγώ» (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 34).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο η μεγαλύτερη, πραγματική και αξεδιάλυτη ομάδα είναι η Εθνική, τα μέλη της οποίας έχουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Όλα τα μέλη της ομάδας προσπαθούν ν' αναπτύξουν τον εαυτό τους, το καθένα σύμφωνα με το φυσικό του τρόπο, αντικρίζοντας τον ιδανικό τύπο. Έτσι όλες οι ατομικές δυνάμεις συντονίζονται για τον ίδιο σκοπό, η καθεμιά δίνει ότι καλύτερο μπορεί και με την ατομική ζωή υψώνεται η εθνική ζωή και ο πολιτισμός. Μια τέτοια προσπάθεια υψώνει ολόκληρη την ανθρωπότητα και τον καθολικό ανθρωπισμό.

Ο Αλ. Δελμούζος πιστεύει ότι αυθύπαρχτος είναι ο άνθρωπος που εξουσιάζει το σώμα του, που μπορεί και ζει μόνος του βρίσκοντας το σωστό επάγγελμα στη ζωή του,

³ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε περιοδικό «Τα Ελληνικά Γράμματα», 1927, φυλ. 9 – 12.

που μπορεί να κρίνει ο ίδιος τα προβλήματα του, να παίρνει σ' αυτά συνειδητοποιημένη θέση και τέλος να ορίζει τις πράξεις του και να παίρνει την ευθύνη γι' αυτές. Ο Δελμούζος πιστεύει ότι πρέπει τα παιδιά όταν βγαίνουν από το σχολείο να μπορούν να σταθούν στη ζωή τους αυθύπαρχτα. Επίσης, να μπορούν και να θέλουν να μορφώσουν τον εαυτό τους καλύτερα. Επομένως, η παιδεία πρέπει να ετοιμάσει το άτομο για μια πολυμερή αυθυπαρξία, σωματική, οικονομική, πνευματική και ηθική. Λέγοντας ηθική αυθυπαρξία ο Α. Δελμούζος εννοεί ότι καθένας μπορεί να ενεργεί ελεύθερα χωρίς εξωτερική πίεση, σύμφωνα με τις απόλυτες ηθικές αξίες που ορίζει τον σκοπό της αγωγής, τον αληθινό ανθρωπισμό (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 35 – 36).

Ο Δελμούζος πιστεύει ότι για να πετύχει η παιδεία τον σκοπό της θα πρέπει το σχολείο να κρατάει υποχρεωτικά τα παιδιά μέχρι την ηλικία των 18 ετών μέχρι αυτά να μπορούν στη συνέχεια να μορφώσουν μόνο τους τον εαυτό τους, χωρίς η μόρφωση τους να εμποδίζεται από την κοινωνική και οικονομική θέση τους. « Μορφώνω ένα άτομο » για τον Δελμούζο σημαίνει: «δίνω μορφή στον ψυχικό του κόσμο, σε κάτι άμορφο ακόμα». (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 37). Η παιδεία, τονίζει ο Δελμούζος, θέλει να ετοιμάσει το άτομο έτσι, που να μπορεί να ζει άνετα και δημιουργικά στον τόπο του και με την δράση του να καλυτερεύει τον εαυτό του και το σύνολο όπου ζει δηλαδή τη σύγχρονή του κοινωνική και ηθική πραγματικότητα.

Πρέπει να τονιστεί ότι σύμφωνα με τον Δελμούζο αληθινό εκφραστικό όργανο της νεοελληνικής πραγματικότητας είναι η δημοτική γλώσσα. Το μόνο εκφραστικό μέσο και ο κύριος γλωσσικός σκοπός της παιδείας δεν μπορεί να είναι άλλος παρά η δημοτική.

Μαζί με την ψυχή των ανθρώπων δουλεύεται και αναπτύσσεται και η γλώσσα που τον υπηρετεί και τον εκφράζει. Μέσα από τις καθημερινές ανάγκες, την έκφραση και με την ομαδική εργασία των γενεών, η γλώσσα υψώνεται ολοένα πιο πολύ και γίνεται πλουσιότερη και συνθετότερη. Τέτοια γλώσσα πιστεύει ο Δελμούζος πως δεν μπορεί να είναι η καθαρεύουσα η οποία περιορίζεται προπάντων στην αφηρημένη σκέψη. Αυτοί που την μιλούν είναι λίγοι και αυτοί μονάχα σε επίσημα θέματα αφού στην καθημερινή τους ζωή χρησιμοποιούν τη δημοτική. Η καθαρεύουσα δεν αποτελεί για κανέναν εκφραστικό μέσο με αποτέλεσμα η ίδια η γλώσσα και η παράδοσή της να στενεύει ολοένα και περισσότερο. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με τον Δελμούζο, η παιδεία έχει

χρέος να υποστηρίξει τη δημοτική γλώσσα και την παράδοσή της (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 38 – 40).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι βασικό γνώρισμα της έννοιας της αγωγής είναι το εθνικό της χρώμα. Οι ψυχικές λειτουργίες, οι ενέργειες και οι δυνάμεις όσο και αν είναι γενικά ανθρώπινες έχουν επηρεαστεί από την εθνική ιδιοσυγκρασία και πιο πολύ από το περιεχόμενό τους έχει επηρεαστεί η γλώσσα. Έτσι ένα άτομο μένοντας και ζώντας σε μια ορισμένη ομάδα και τόπο παίρνει βαθύτατη εθνική σφραγίδα, μορφώνεται εθνικά και χωρίς το σχολείο. Η παιδεία όμως, πιστεύει ο Δελμούζος, δεν μπορεί να περιοριστεί σ' αυτήν την αυτονόητη εθνική μόρφωση αλλά πρέπει να μορφώνει τα παιδιά με τα αγαθά του σύγχρονου πολιτισμού βλέποντας όχι μόνο το άτομο αλλά και το σύνολο. Επίσης, η παιδεία πρέπει να προετοιμάσει τα παιδιά να ζήσουν τον πολιτισμό, να εκτιμήσουν την αξία του και να αγαπήσουν τον τόπο τους, με αποτέλεσμα να ζουν δημιουργικά εργάζοντας για τον εαυτό τους και για το σύνολο και να καλυτερεύουν την εθνική ζωή και τον πολιτισμό τους.

Πριν το τέλος του υποκεφαλαίου αυτού πρέπει να τονιστεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι για να γίνει καλύτερη και ανώτερη η ζωή του εθνικού συνόλου πρέπει η εθνική μόρφωση να μην έρχεται σε αντίφαση και σύγκρουση με την ηθική και βάση της θα πρέπει να είναι η αγάπη, η ελευθερία και η δικαιοσύνη (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 34 – 41).

2.1.2.2. Γενικές αρχές για το πρόγραμμα του Διδασκαλείου

Ο συγγραφέας του βιβλίου υπογραμμίζει ότι η παιδεία πρέπει να στηρίζεται στην σύγχρονη πραγματικότητα. Η Ελλάδα και ο πολιτισμός της, η πατριδογνωσία θα πρέπει να αποτελούν τη βάση στα σχολικά προγράμματα. Η πατριδογνωσία έχει απέραντο υλικό και σε ένα σχολικό πρόγραμμα χρειάζεται όρια και σταθερές γραμμές. Το παιδί σύμφωνα με τον Δελμούζο αποτελεί έναν έμψυχο οργανισμό ο οποίος διαλέγει όσα αγαθά του χρειάζονται και τα δουλεύει όπως μπορεί. Τα παιδιά περίπου στα εννιά χρόνια τους παρουσιάζουν έναν κοινό τύπο. Όλα γυρίζουν μέσα στην παρουσία του συγκεκριμένου, τους ελκύουν τα χειροπιαστά πράγματα και τα ενδιαφέροντά τους είναι πρακτικά και όχι θεωρητικά. Μετά τα δώδεκα τα παιδιά ξεχωρίζουν ποια μαθήματα θεωρητικά ή πρακτικά τους ενδιαφέρουν περισσότερο. Έτσι σιγά – σιγά ξεχωρίζουν οι διάφοροι ψυχικοί τύποι,

ορίζουν τα ειδικά τους ενδιαφέροντα τα οποία χαράζουν ιδιαίτερη ψυχοσύσταση. Από τα διάφορα αγαθά του πολιτισμού, ο κάθε τύπος διαλέγει εκείνα που ταιριάζουν με την κλίση του (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 42 – 43).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Δελμούζος αναφέρει ότι δεν μπορεί να υπάρχει για όλα τα παιδιά ως τα 18 χρόνια το ίδιο υλικό, το ίδιο πρόγραμμα, δηλαδή μόνο ένας τύπος σχολείου, παρά τόσοι όσοι είναι και οι κύριοι τύποι των παιδιών. Έτσι η σωστότερη οργάνωση της παιδείας από την άποψη του παιδιού θα πρέπει σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δελμούζου να είναι η ακόλουθη: *«ένα κοινό βασικό σχολείο εξάχρονο ως την εποχή δηλαδή που ξεχωρίζουν καθαρά οι θεωρητικοί από τους πρακτικούς τύπους. Ύστερα ένα σχολείο θεωρητικό εξάχρονο για τους πρώτους και παράλληλα ένα πρακτικό εξάχρονο σχολείο για τους άλλους με την ευκολία όμως να πήγαιναν στο μεταξύ από το δεύτερο στο πρώτο και όσα παιδιά θα έδειχναν αργότερα τέτοια ανάγκη»* (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 43 – 44).

Ο συγγραφέας του βιβλίου τονίζει ότι ανάλογα με τους τύπους των σχολείων θα πρέπει να είναι και τα προγράμματά τους. Το κοινό βασικό σχολείο θα καλλιεργεί στα παιδιά τα εκφραστικά μέσα του πολιτισμού, τη γλώσσα, τον αριθμό, τη μορφή και τον τόνο, θα τους δίνει από τη ζωή και τη φύση του τόπου τους εποπτείες και έννοιες που είναι βασικές για την πλατύτερη μόρφωση τους και θα τους μορφώνει τις απαραίτητες ψυχικές και σωματικές ικανότητες. Το πρόγραμμα του θα έχει τα κύρια αγαθά του πολιτισμού, προσαρμοσμένα στα πρακτικά ενδιαφέροντα που μπορούν να εξουσιάζουν εκείνη την ηλικία των παιδιών. Έτσι θα βρίσκει ευκαιρία και αφορμή το κάθε παιδί να εκδηλώσει με τον καιρό τον ατομικό του τύπο. Από την άλλα μεριά, τα γενικά σχολεία σύμφωνα με τον Δελμούζο στο πρόγραμμά τους έχουν τα αγαθά του πολιτισμού που ταιριάζουν με τον ψυχικό τύπο των παιδιών τους. Ένας τέτοιος περιορισμός είναι όμως αντίθετος στην ψυχοσύσταση και τις εσωτερικές ανάγκες του κάθε ανθρώπου. Η μονομέρεια αυτή στα σχολικά προγράμματα είναι αντίθετη όχι μόνο στις εσωτερικές ανάγκες του ανθρώπου αλλά και στον σκοπό της παιδείας. Ο Δελμούζος πιστεύει επίσης ότι σκοπός της παιδείας είναι να κάνει το παιδί ικανό για μια πολυμερή αυθυπαρξία, να το ετοιμάσει έτσι ώστε να ζει άνετα και δημιουργικά στον τόπο του, καλυτερεύοντας ανάλογα με τη δύναμή του και τον εαυτό του και το εθνικό του πρόσωπο. Αυτό όμως δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με μονομερή μόρφωση. Επομένως, όλα τα γενικά σχολεία θα

έχουν στα προγράμματά τους φυσικομαθηματικά, ιστορικοφιλολογικά και τεχνικά μαθήματα με τη διαφορά ότι τη βάση και την αφετηρία στο κάθε είδος σχολείου θα την δίνουν τ' αγαθά του πολιτισμού που ταιριάζουν με τον ψυχισμό των παιδιών του. Έτσι η γενική μόρφωση θα παρουσιάζει ειδολογικά στοιχεία στο περιεχόμενο, διάφορους βαθμούς όχι συμβατικούς παρά πραγματικούς (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 45 – 46).

2.1.2.3 Γενικές Αρχές για την Α' Δημοτικού

Ο συγγραφέας του βιβλίου τονίζει ότι το μόνο και σπουδαίο μέσο για να μορφώνονται συστηματικά τα περισσότερα παιδιά θα είναι το εξάχρονο δημοτικό, το κοινό δηλαδή βασικό σχολείο. Έτσι θα πρέπει να περιοριστούν οι απαιτήσεις και να υπηρετείται πάντα η ίδια κατεύθυνση. Το πρόγραμμα ενός σχολείου δεν μπορεί να βγει μονάχα από την ψυχολογία του παιδιού αλλά και από τον σκοπό της παιδείας που γυρεύει ορισμένες ικανότητες και ορισμένη ύλη από διάφορα υλικά του πολιτισμού. Το υλικό μπορεί εύκολα να περιοριστεί σύμφωνα με την σχολική περίοδο και τη μέθοδο της εργασίας αλλά το ποια ύλη θα προτιμήσουν, αυτό θα το ορίσουν οι επιτακτικές και βασικές ανάγκες καθώς και η ψυχολογία των παιδιών (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 46–47).

Ο Αλ. Δελμούζος πιστεύει ότι οι απόφοιτοι του δημοτικού πρέπει να έχουν αποκτήσει στοιχεία από τις φυσικές επιστήμες προσαρμοσμένες στη ζωή και στις τυπικές τους ανάγκες και να μελετήσουν την κοινωνία τους. Ακόμη πρέπει να μάθουν να διαβάζουν, να γράφουν, να λογαριάζουν και να μετρούν και να συνηθίζουν να σχεδιάζουν απλά και χρήσιμα αντικείμενα. Επίσης, σύμφωνα με τον Δελμούζο τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν την Ελλάδα, τη γεωγραφία και την κοινωνία της, το πολίτευμα, την οργάνωση και τα προβλήματά της, τα καθήκοντα και τα δικαιώματά τους. Τέλος, ο απόφοιτος του δημοτικού δεν πρέπει να βγει χορτάτος από το διάβασμα των βιβλίων, αλλά οπλισμένος με την τέχνη να διαβάζει σωστά όταν του χρειάζεται.

Πρέπει να τονιστεί ότι ο Αλ. Δελμούζος υπογραμμίζει ότι το μέσο για να περιοριστεί η ύλη στο πρόγραμμα του δημοτικού είναι η συγκεντρωτική διδασκαλία. Οι συγκεντρώσεις πρέπει να γίνονται μεγαλύτερες χωρίς βία και ζημιές και ακόμη πρέπει να προσέχουν τις απόψεις που θα εξετάζουν, το κάθε αντικείμενο ή και ολόκληρη την ενότητα. Στις ανώτερες τάξεις το ζήτημα είναι δυσκολότερο γιατί πρέπει να συνδυάσουν

την αρχή της συγκεντρωτικής διδασκαλίας με τις συστηματικές γνώσεις που χρειάζονται ορισμένα μαθήματα (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 48 – 54).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Δελμούζο το μόνο εκφραστικό μέσο και ο κύριος γλωσσικός σκοπός της ελληνικής παιδείας πρέπει να είναι η δημοτική γλώσσα. Στο δημοτικό όμως σχολείο η δημοτική μπορεί και πρέπει να είναι ο μόνος γλωσσικός σκοπός. Ο συνδυασμός δημοτικής και καθαρεύουσας είναι άσκοπος και βλαβερός (Περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 46 – 55).

2.1.2.4 Γενικές αρχές στη Β' τάξη του διδασκαλείου

Ο συγγραφέας του βιβλίου αναφέρει ότι το Διδασκαλείο είναι ένα ειδικό επαγγελματικό σχολείο με ορισμένο σκοπό να μορφώσει δασκάλους για τη δημοτική παιδεία. Το Διδασκαλείο για να μπορεί να πετύχει τον σκοπό του πρέπει οι μαθητές του να έχουν αληθινή κλίση στο επάγγελμα του δασκάλου. Η κλίση ενός δασκάλου παιδαγωγού είναι κάτι πολυσύνθετο. Βάση στην ψυχική του σύσταση είναι η αγάπη στο παιδί και η ακούραστη θέληση να υπηρετήσει την ψυχική του εξέλιξη και να το οδηγήσει στο δρόμο για την ιδανική του προσωπικότητα. Η κλίση που δεν πηγάζει από ωφελιμισμό ή από ανάγκη για γνώση ή για δύναμη αλλά από μια ψυχή συγγενική με την παιδική φύση. Πρώτα απ' όλα ο ίδιος πρέπει να είναι ηθική προσωπικότητα και να προσπαθεί αδιάκοπα να υψωθεί σ' αυτή. Ο Δελμούζος πιστεύει ότι η κλίση για το δασκαλικό επάγγελμα δεν παρουσιάζεται συχνά και όπου υπάρχει δεν μπορεί να φανερωθεί πριν από τα δεκαεφτά ή δεκαοχτώ χρόνια. Η ειδική μόρφωση του δασκάλου είναι φιλοσοφική και ψυχολογική και δεν είναι για μικρότερα παιδιά. Για τον ειδικό καταρτισμό και για το επάγγελμα του δασκάλου χρειάζεται ανώτερη γενική μόρφωση και γερή πνευματική ψυχική καλλιέργεια. Για το λόγο αυτό, ο Δελμούζος και οι συνεργάτες του καταλήγουν στην εξής οργάνωση των διδασκαλείων: Να γίνουν διτάξια διδασκαλεία όπου θα πηγαίνουν τελειώνοντας το γυμνάσιο μόνο τα παιδιά που έχουν δείξει σχετική κλίση και σωστά βασικά στοιχεία από την κλίση του δασκάλου. Μια τέτοια λύση όμως δεν θα μπορεί να πραγματοποιηθεί εξαιτίας πολλών λόγων εκ των οποίων ο σπουδαιότερος είναι η κατάσταση που βρίσκονται τα γυμνάσια. Επομένως, η πιο σωστή οργάνωση είναι να γίνουν ιδιαίτερα ιδρύματα με εξατάξια γυμνάσια χωρισμένα σε τμήματα ανάλογα με τους τύπους των παιδιών και σ' αυτά να

προσαρτηθούν διτάξια διδασκαλεία. Καταλήγουν λοιπόν στον τύπο των πολυτάξεων διδασκαλείων που θα διαφέρουν από τα προηγούμενα στην σχολική περίοδο και στο πρόγραμμα (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 56 – 60).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι η ειδική επαγγελματική μόρφωση του δασκάλου πρέπει να είναι φιλοσοφική και ψυχολογική. Γι' αυτό μέσα σ' ένα χρόνο τα πεντατάξια διδασκαλεία δεν θα μπορούν να οδηγήσουν τον δασκαλιστή στη θεωρία και την πράξη που χρειάζεται για ν' αρχίσει τη δουλειά του. Σύμφωνα με τον Δελμούζο το Μαράσλειο θα ακολουθήσει την εξής λύση: α)θα χωρίσει το πεντατάξιο σε δυο τμήματα, το πρώτο θα είναι το τριτάξιο που θα παρέχει στα παιδιά γενική μόρφωση και το άλλο το διτάξιο που θα τα προετοιμάζει για την επαγγελματική τους μόρφωση, η οποία περιορίζεται στα δυο τελευταία χρόνια, β)θα περιορίζεται το υλικό της διδασκαλίας σ' αυτό που μπορούν να καταλάβουν τα παιδιά το οποίο θα το μεταδίδουν χειροπιαστά και θα το διδάσκονται σε δυο χρόνια, γ)θα προσπαθούν να προετοιμάσουν το πρώτο τμήμα δηλαδή τους δασκαλιστές στα παιδαγωγικά και ψυχολογικά μαθήματα. Αργότερα, με παρακολουθήσεις πρακτικών διδασκαλιών θα μπορούν και οι ίδιοι να διδάξουν. Και στα δυο αυτά τμήματα πρέπει η εργασία και το περιβάλλον του σχολείου να θεμελιώσει συνήθειες και να κινεί προβλήματα που να συνηθίσει το παιδί ν' αντικρίζει την πραγματικότητα με το μάτι του παιδαγωγού. Έπειτα να οργανωνόσουν με τον καιρό στο διδασκαλείο μαθητική κοινότητα με αυτοδιοίκηση. Επίσης, σύμφωνα με τον Δελμούζο ο δασκαλιστής πρέπει να ζει με τα παιδιά των προτύπων σαν φίλος αλλά και σαν μελετητής και οδηγός τους. Τέλος, σε όλα τα μαθήματα πρέπει να γίνεται η διδασκαλία μεθοδική με κέντρο το παιδί και την προσωπική του εργασία (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 61 – 62).

Πρέπει να τονιστεί ότι ο Δελμούζος αναφέρει το πεντατάξιο διδασκαλείο εκτός από τον επαγγελματικό του σκοπό, έχει σκοπό του να συμπληρώσει τα στοιχεία από τη γενική του μόρφωση που είναι απαραίτητα για έναν μελλοντικό δάσκαλο. Για να μπορεί ο δασκαλιστής να μορφωθεί πλούσια ειδολογικά και υλικά χρειάζεται γενική μόρφωση πολύ ανώτερη από αυτή που παίρνει στο δημοτικό και στο ελληνικό σχολείο. Πρέπει δηλαδή να πλουτίσει και να εμβαθύνει το ψυχικό του περιεχόμενο. Σύμφωνα με τον Δελμούζο για να βοηθήσουν το παιδί να μορφωθεί βαθύτερα, θα πρέπει να του δίνουν

την ευκαιρία να δουλέψει εντατικότερα σ' έναν από τους δυο θεωρητικούς κλάδους και να περιορίζουν στο ελάχιστο το υλικό από τα γενικά μαθήματα.

Ένα σημαντικό στοιχείο είναι η ύπαρξη της ενιαίας συγκεντρωτικής διδασκαλίας. Σύμφωνα με τον Δελμούζο η ανάγκη για συγκέντρωση παρουσιάζεται και στο πρόγραμμα του διδασκαλείου η οποία είναι βαθύτερη. Η ανάγκη της ενότητας παρουσιάζεται με δυο τρόπους: Πρώτα με τη μέθοδο της διδασκαλίας και έπειτα με τη μερική συγκέντρωση αλλά μονάχα στα ιστοριοφιλολογικά μαθήματα (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 64 – 67).

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι σκοπός του μαθήματος της ιστορίας είναι να μορφώσει την ιστορική σκέψη του παιδιού, να αντικρίζει και να κρίνει τα ιστορικά φαινόμενα σωστά, να μπορεί να εξακριβώνει ένα φαινόμενο, να γυρεύει τις αιτίες του, να μαντεύει τις συνέπειές του και να εκτιμά τη σημασία του όπως πρέπει. Το ίδιο σπουδαίος είναι και ο πρακτικός σκοπός της ιστορίας που είναι ο εξής: να γνωρίζει το παιδί τον τόπο του από τη δική του μεριά, να το κατατοπίσει στην σύγχρονη κοινωνία και τα προβλήματά της και να του ανοίγει εμπρός μια γόνιμη προοπτική για το μέλλον. Η ελληνική ιστορία για τον Δελμούζο αποτελεί το κέντρο, την αφετηρία και το τέρμα. Η ιστορία είναι απαραίτητο να δίνεται ως ένα ζωντανό αντιπροσωπευτικό κομμάτι της ανθρώπινης ιστορίας, να κατατοπίζεται στην παγκόσμια ιστορία και να εξετάζει πιο πλατιά τα γεγονότα. Τέλος, ο Δελμούζος πιστεύει ότι στόχος της ιστορίας είναι τα παιδιά να γνωρίσουν τις πιο σπουδαίες εποχές και να τις ζήσουν (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 67– 73).

2.1.2.5. Γενικές αρχές για τη μέθοδο και τη σχολική ζωή του διδασκαλείου

Ο Αλ. Δελμούζος τονίζει ότι για τον σκοπό της παιδείας το πρόγραμμα ενός σχολείου είναι βέβαια σπουδαίο μέσο, μοναχό του όμως αυτό είναι ανώφελο χωρίς τη σωστή μέθοδο και την σωστή σχολική ζωή με την οποία θα μορφώνεται το παιδί και θα μπορεί να καταπολεμήσει ελαττώματα όπως επιπολαιότητα, εγωισμός, απειθαρχητή σκέψη. Ο Δελμούζος πιστεύει ότι η παιδεία πρέπει να ετοιμάσει το παιδί έτσι ώστε βγαίνοντας από το σχολείο να μπορεί και να θέλει να μορφώσει το ίδιο τον εαυτό του. Γι' αυτό χρειάζεται ατομική ενέργεια και πρωτοβουλία. Το κάθε άτομο πρέπει να μπορεί

να είναι το ίδιο κέντρο και πηγή στη δράση του. Για ένα σχολείο όμως που το κέντρο είναι ο δάσκαλος όπου αυτός ενεργεί και το παιδί μένει άνεργο δεν μπορεί να πετύχει το σκοπό του. Θα τον πετύχει αν μέτρο στη ζωή και στη διδασκαλία γινόταν το παιδί και όχι ο δάσκαλος. Ένα σχολείο όπου το παιδί θ' αναπτύσσεται, θα ζει, θα δουλεύει, δηλαδή ένα σχολείο ζωής και εργασίας. Έτσι θα μπορεί να ζήσει αυθύπαρκτα και δημιουργικά όταν θα τελειώσει το σχολείο.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Δελμούζο η παιδεία προσπαθεί να ετοιμάσει το παιδί έτσι ώστε αργότερα στη ζωή του να μορφώνει τον εαυτό του ολοένα και καλύτερα και με την προσπάθεια του αυτή να υπηρετεί και να υψώνει το σύνολο όπου ζει. Γι' αυτό το παιδί χρειάζεται την κοινωνική αρετή που να του γίνει ανάγκη να τη ζήσει μέσα στο σχολείο. Το σχολείο θα είναι συνέχεια ζωής ομαδικής και όχι χάσμα και αντίφαση. Κέντρο είναι όχι το παιδί αλλά τα παιδιά, όχι άτομα αλλά η ομάδα, ομαδική ζωή οργανωμένη, μια σχολική κοινότητα (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 74–75).

Ο Δελμούζος τονίζει ως βασική αρχή στη μέθοδο και στην σχολική ζωή πρέπει να γίνει το παιδί ή τα παιδιά χωρίς όμως ν' αφηθεί το παιδιάτικο πείσμα ή η αυθαιρεσία αλλά με όρια που βάζουν τα ίδια τα πράγματα και ο σκοπός της αγωγής. Επίσης, υπάρχουν όρια ελευθερίας όπως για παράδειγμα να διαλέγει το παιδί το θέμα μοναχό του γιατί η κοινή διδασκαλία θέλει τα θέματα βγαλμένα από τα καθολικά ενδιαφέροντα των παιδιών αλλά κοινά για όλη την τάξη ή για μια ομάδα. Σε σχέση με τη μέθοδο, ο Αλ. Δελμούζος τονίζει ότι τα παιδιά πρέπει να σταθούν μόνα τους εμπρός στο πρόβλημα, στο αντικειμενικό αγαθό του πολιτισμού χωρίς να μπαίνει στη μέση αδιάκοπα ο δάσκαλος. Στη σχολική ζωή κέντρο πρέπει να είναι τα παιδιά, θα πρέπει ελεύθερα να εκφράσουν, να οργανώσουν και να ζήσουν τη δική τους ζωή με αυθορμητισμό και πρωτοβουλίες. Η ακαταστασία, το μίσος, η ψευτιά είναι στοιχεία της παιδιάτικης ψυχής αλλά αντίθετα με τον σκοπό της αγωγής.

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι ο Δελμούζος αναφέρει ότι η αρχή της συγκέντρωσης αποτελεί βασική αρχή της διδακτικής και έχει ξεχωριστή σημασία για τον Νεοέλληνα. Στηρίζεται στην εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου και τον βοηθάει στην πραγματική του μόρφωση και αυθυπαρξία. Έτσι στο κάθε μάθημα η διδασκαλία από τις μικρότερες συγκεντρώσεις θα διοργανώνεται ολοένα και σε μεγαλύτερες, κρατώντας τα

κυριότερα στοιχεία από το υλικό, έτσι ώστε όταν θα τελειώνει η σχολική περίοδος να συγκεντρώνεται ολόκληρο το μάθημα σε λίγες ουσιαστικές γραμμές. Ακόμη, τόνισε ο Δελμούζος ότι είναι ανάγκη να συσχετίσουν στη διδασκαλία τα συγγενικά μαθήματα για να φωτίζεται από διάφορες μεριές το ίδιο αντικείμενο (Α. Δελμούζος, 1929, σελ.76–80).

Τέλος, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Αλ. Δελμούζου το σχολείο πρέπει να μεταδίδει γνώσεις ολοκληρωμένες και συγκεντρωμένες. Πρέπει να δίνει στο παιδί μονάχα όσα στοιχεία χρειάζεται για να στηρίξει μετέπειτα το δικό του κόσμο, να μην κλείνει αλλά ν' ανοίγει τον ορίζοντα, να μην πνίγει αλλά να δυναμώνει την ορμή για γνώση. Το κυριότερο έργο του σχολείου είναι να ξυπνήσει στο παιδί και να του μορφώσει δυνάμεις και ικανότητες. Αν και κάθε μάθημα έχει τη δική του επιστημονική μέθοδο, όλα έχουν έναν κοινό σκοπό, να μορφώσουν το παιδί έτσι που να σκέφτεται σωστά και αυθόρμητα, να του μορφώσουν δηλαδή « ένα καθολικό έθος του σκέπτεσθαι» (Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 80– 81).

2.1.2.6. Γενικές αρχές για τον δάσκαλο

Σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο η αγωγή χρειάζεται απόσταση, όχι αδιαφορία αλλά απόσταση που γεννιέται στο παιδί ή σε κάθε άνθρωπο όταν νιώθει στον άλλο μια καθολική υπεροχή. Το είναι του δασκάλου πρέπει να είναι αλύγιστο στο χρέος του. Στο δάσκαλο πρέπει τα παιδιά να ζητούν την αξία μιας προσωπικότητας (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 81).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του κεφαλαίου «Γενικές αρχές του Αλ. Δελμούζου για το Μαράσλειο Διδασκαλείο» του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926»⁴ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Σκοπός της παιδείας ήταν να κάνει τη ζωή των ανθρώπων καλύτερη και να ετοιμάσει το άτομο για μια πολυμερή αυθυπαρξία, σωματική, οικονομική, πνευματική και ηθική.

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1929.

2. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όλα τα παιδιά έπρεπε να φοιτούν υποχρεωτικά στο σχολείο μέχρι τα 18 χρόνια τους γιατί μόνο μετά την ηλικία αυτή θα μπορούν να μορφώνουν μόνοι τους τον εαυτό τους. Αν κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό η παιδεία δεν θα μπορούσε να πετύχει τον σκοπό της.
3. Ο κύριος γλωσσικός σκοπός της παιδείας ήταν η κατάργηση της καθαρεύουσας και η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Επίσης, τα παιδιά έπρεπε να «γευτούν» την εθνική μόρφωση ζώντας τον πολιτισμό, εκτιμώντας την αξία του και αγαπώντας τον τόπο τους.
4. Τη βάση στα σχολικά προγράμματα έπρεπε να κατέχουν η Ελλάδα, ο πολιτισμός της, η πατριδογνωσία. Έπρεπε δηλαδή η παιδεία να στηρίζεται στην συγχρονη πραγματικότητα.
5. Τα παιδιά μέχρι τα δώδεκα χρόνια τους έπρεπε να φοιτήσουν σε ένα βασικό κοινό σχολείο το οποίο καλλιεργούσε στα παιδιά τα εκφραστικά μέσα του πολιτισμού και τη γλώσσα. Έπειτα, όταν εκδηλωθεί η κλίση των παιδιών στα θεωρητικά ή στα πρακτικά μαθήματα θα φοιτούσαν σε αντίστοιχα σχολεία.
6. Ο απόφοιτος του δημοτικού έπρεπε να κατέχουν τις εξής βασικές γνώσεις: έπρεπε να διαβάζουν, να γράφουν, να λογαριάζουν, να μετρούν και να συνηθίζουν να σχεδιάζουν απλά και χρήσιμα αντικείμενα. Επίσης, έπρεπε να γνωρίζουν την Ελλάδα, τη γεωγραφία και την κοινωνία της, το πολίτευμα, την οργάνωση και τα προβλήματά της, τα καθήκοντα και τα δικαιώματά τους.
7. Επειδή η ύλη στο πρόγραμμα του δημοτικού ήταν μεγάλη, ένας τρόπος για να περιοριστεί ήταν η ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία η οποία όμως μπορούσε να εφαρμοστεί σε συγκεκριμένες τάξεις και μαθήματα.
8. Ένα σημαντικό στοιχείο για το οποίο γίνεται εκτενής σχολιασμός είναι η κλίση προς το διδασκαλικό επάγγελμα που ήταν ιδιαίτερα σπάνια και εκδηλωνόταν σε μεγάλη ηλικία. Χωρίς την κλίση αυτή το παιδί είχε πολλές πιθανότητες να αποτύχει ως δάσκαλος.
9. Το πρόγραμμα ενός σχολείου ήταν σπουδαίο μέσο αλλά άωφελο χωρίς τη σωστή μέθοδο και την σωστή σχολική ζωή με την οποία θα μορφωνόταν το παιδί και θα μπορούσε να καταπολεμήσει ελαττώματα. Κέντρο στη διδασκαλία και στη σχολική ζωή έπρεπε να ήταν το παιδί και όχι ο δάσκαλος.

2.1.3 Το πρόγραμμα του διδασκαλείου

κεφ. 3

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ένα προτεινόμενο πρόγραμμα για το Μαράσλειο Διδασκαλείο το οποίο σχεδιάστηκε από τον Αλ. Δελμούζο και το προσωπικό του διδασκαλείου με βάση τις γενικές αρχές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Στο πρόγραμμα αυτό υπήρχαν μαθήματα τα οποία ήταν υποχρεωμένα όλα τα παιδιά του διδασκαλείου να παρακολουθούν αλλά και μαθήματα τα οποία οι μαθητές διάλεγαν ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους.

2.1.3.1 Προτεινόμενο πρόγραμμα για το πεντατάξιο

4

2.1.3.1.Α Μαθήματα υποχρεωτικά για όλους τους δασκαλιστές

5

Τα μαθήματα τα οποία ήταν υποχρεωμένοι όλοι οι δασκαλιστές να παρακολουθούν είναι τα εξής:

α) Θρησκευτικά

6

Ο συγγραφέας του βιβλίου πιστεύει ότι σκοπός του θρησκευτικού μαθήματος είναι να μορφώσει το θρησκευτικό συναίσθημα των παιδιών και να στηρίζει την παιδική ψυχή στο δρόμο του ιδανικού. Κέντρο στο θρησκευτικό μάθημα αποτελεί η μορφή του Χριστού και η διδασκαλία του. Επίσης, τα παιδιά θα μάθουν μερικές σημαντικές θρησκευτικές φυσιογνωμίες και μερικά από τα σπουδαιότερα μνημεία της εκκλησιαστικής φιλολογικής τέχνης. Η Α, Β, Γ τάξη του διδασκαλείου θα έχουν στο πρόγραμμά τους δυο ώρες θρησκευτικά την εβδομάδα ενώ η Δ τάξη μία ώρα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 86 – 87).

β) Ιστοριοφιλολογικά

Ο Δελμούζος τονίζει ότι σκοπός των ιστοριοφιλολογικών μαθημάτων δεν είναι μονάχα να μάθουν στο παιδί καλύτερα ένα γλωσσικό όργανο που του χρειάζεται στην πρακτική του ζωή αλλά για να το φρονηματίσουν και να του μορφώσουν την σκέψη και τις άλλες ψυχικές λειτουργίες. Επίσης, τα μαθήματα αυτά θέλουν ν' ανοίξουν τα μάτια του παιδιού στον ηθικό κόσμο, στην ανθρώπινη ψυχή και τους θησαυρούς της.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι το κέντρο στα ιστοριοφιλολογικά μαθήματα αποτελεί ο πολιτισμός και τα εκφραστικά του μέσα. Από την μακρόχρονη ιστορία ξεχωρίζουν λίγα από τα πιο χαρακτηριστικά έργα και τις πιο

μεγάλες μορφές που ταιριάζουν με την ψυχολογία και τη δύναμη των παιδιών. Εκτός από τη μορφωτική τους επίδραση θα αποτελούν πηγή πολύτιμη που θα γνωρίζουν τα παιδιά, σημαντικές εκδηλώσεις ζωής στις πιο σπουδαίες εποχές του πολιτισμού.

Σύμφωνα με τον Δελμούζο απώτερος σκοπός των ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων είναι να παρουσιάσει την ιστορία της Ελληνικής φυλής από τα πρώτα της βήματα μέχρι τα νεώτερα και να την κατατοπίσει μέσα στην ανθρωπότητα και την εξέλιξη της. Από τους κλασικούς, άλλους θα διαβάζουν τα παιδιά από μετάφραση και άλλους στο πρωτότυπο. Στο πρωτότυπο διαβάζουν τους πεζούς κυρίως τους αττικούς και έτσι μπορούν να μάθουν την αττική διάλεκτο που στάθηκε η βάση για την νεοελληνική γλώσσα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Δελμούζος πιστεύει ότι στην Γ τάξη το δίωρο μάθημα της πολιτικής αγωγής αποτελεί συμπλήρωμα του μαθήματος της ιστορίας. Το μάθημα αυτό κατατοπίζει στην σύγχρονη εποχή τον δασκαλιστή, τον κάνει να σκεφτεί τον σκοπό και τη μορφή της πολιτείας και να γνωρίσει τα δικαιώματα και τα καθήκοντά του σαν πολίτης στο κράτος και στην κοινωνία. Η διδασκαλία βασίζεται στο ελληνικό σύνταγμα και στην πείρα που έχουν αποκτήσει τα παιδιά από τα μαθήματα και τη σχολική τους ζωή (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 87 – 90).

Τα ιστορικοφιλολογικά μαθήματα, σύμφωνα με τον Δελμούζο, πρέπει να ετοιμάσουν τον δασκαλιστή για το πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου, την ύλη, το σκοπό και τη μέθοδό του. Πρέπει το κάθε μάθημα να κρατήσει την αυθυπαρξία του, να παρουσιάσει μονάχα το υλικό που ταιριάζει στην ηλικία του παιδιού και να έχει όχι μόνο ιστορική αλλά γενικότερη μορφωτική σημασία δίνοντας ολοκληρωμένα έργα και ανθρώπους. Το πρόγραμμα των ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο έχει ως εξής:

- Η πρώτη τάξη έχει 11 ώρες ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων. Από αυτές οι 5 ώρες είναι Αρχαία Ελληνικά, 4 είναι Νέα και 2 ιστορία. Γίνονται μαθήματα βασισμένα στον αρχαίο και νέο πολιτισμό.

- Στη Β τάξη υπάρχουν 10 ώρες ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων, από τις οποίες 4 είναι αρχαία, 4 Νέα και 2 ιστορία. Τα μαθήματα είναι βασισμένα στον αρχαίο και νέο πολιτισμό.

- Γ τάξη: 9 ώρες ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων από τις οποίες 3 είναι αρχαία, 4 είναι Νέα και 2 ώρες ιστορία. Τα μαθήματα είναι παρμένα από τον αρχαίο ελληνικό, από τον βυζαντινό και νέο ελληνισμό.
- Δ τάξη: 7 ώρες ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων. 1 ώρα αρχαία, 3 ώρες Νέα, 2 ώρες ιστορία. Τα μαθήματα είναι παρμένα από τον αρχαίο, βυζαντινό και νέο ελληνισμό.
- Ε τάξη: έχει 5 ώρες ιστορικοφιλολογικών μαθημάτων. Στο πρώτο εξάμηνο έχει 2 ώρες ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού ενώ στο δεύτερο εξάμηνο έχει 2 ώρες ιστορικοφολογικών, καλλιτεχνικών, θρησκευτικών μαθημάτων. Η Ε' τάξη έχει επίσης το μάθημα της πολιτικής αγωγής 2 ώρες.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Αλ. Δελμούζος αναφέρει ότι ο δασκαλιστής χρειάζεται μια ξένη γλώσσα που θα αποτελεί πολύτιμο μέσο για το επαγγελματικό του έργο και γενικότερα για την αυτοπαιδαγωγή του. Έτσι γνωρίζοντας τον ξένο πολιτισμό θα νιώθει βαθύτερα τη δική του γλώσσα και θα εμπλουτίσει τον πνευματικό του ορίζοντα. Μια από τις τρεις γλώσσες Γερμανικά, Αγγλικά, Γαλλικά πρέπει υποχρεωτικά να μάθει ο δασκαλιστής ενώ η δεύτερη ξένη γλώσσα είναι προαιρετική. Την ξένη γλώσσα πρέπει ο δασκαλιστής να τη γνωρίζει καλά με άμεση εποπτική διδασκαλία. Πρέπει σιγά – σιγά να του γίνει συνειδητός ο γραμματικός μηχανισμός της ξένης γλώσσας χρησιμοποιώντας από πολύ νωρίς το λεξικό. Ώρες διδασκαλίας ξένης γλώσσας έχει η Α' τάξη 4 ώρες και όλες οι υπόλοιπες έχουν από 3 ώρες. Αν ο ειδικός καθηγητής είναι μόνιμος και παίρνει μέρος στη σχολική ζωή τα παιδιά έχουν και άλλες ευκαιρίες να εξασκήσουν την ξένη γλώσσα (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 91 – 96).

γ) Γεωγραφία και Κοσμογραφία

Σύμφωνα με τον συγγραφέα του βιβλίου σκοπός της γεωγραφίας είναι να μελετήσει τη γη συνολικά και να εξετάσει ορισμένες χώρες λεπτομερειακά βοηθώντας μαζί με τ' άλλα φυσιογνωστικά να σχηματίσουν τα παιδιά μια εικόνα του φυσικού κόσμου, να νιώσουν την αιτιακή σχέση της ζωής των ανθρώπων με το περιβάλλον και τέλος να γνωρίσουν καλύτερα τον τόπο τους και τα προβλήματά του. Βάση του μαθήματος της γεωγραφίας αποτελεί πάντα η Ελλάδα την οποία μελετούν από πολλές απόψεις όπως οικονομική, κοινωνική, πολιτική. Τα πολυήμερα ταξίδια είναι απαραίτητα

για να γνωρίσουν τα παιδιά όσο γίνεται περισσότερα χαρακτηριστικά μέρη του τόπου. Ώρες γεωγραφίας και κοσμογραφίας έχουν η Β΄ και η Γ΄ τάξη 2 ώρες και η Δ΄ τάξη 1 ώρα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 96 – 97).

δ) Μαθηματικά

Ο Αλ. Δελμούζος υπογραμμίζει ότι ο σκοπός των μαθηματικών στο διδασκαλείο είναι πρακτικός, να συνηθίσουν δηλαδή τα παιδιά να λύνουν εύκολα και με ασφάλεια τα διάφορα αριθμητικά και γεωμετρικά προβλήματα. Επίσης τα στοιχεία άλγεβρας βοηθούν στη μόρφωση της μαθηματικής σκέψης των παιδιών. Ώρες διδασκαλίας μαθηματικών έχουν 3 ώρες η Α΄ τάξη και 2 ώρες η Β΄ τάξη και η Γ΄ τάξη. Για την πρακτική τους άσκηση υπάρχουν πολλές ευκαιρίες στη σχολική τους ζωή (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 97 – 98).

ε) Φυσιογνωστικά

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Αλ. Δελμούζος αναφέρει ότι στις φυσικές επιστήμες το παιδί ζει την προσπάθεια του ανθρώπου να νιώσει και να εξουσιάσει τη φύση καταλαβαίνοντας έτσι καλύτερα την ανθρώπινη ψυχή και ένα μεγάλο μέρος από τον πολιτισμό. Τέλος, μπαίνοντας το παιδί στην πνευματική σύσταση των φυσιογνωστικών μαθημάτων γενικά μορφώνει πολύμερα τις ψυχικές του ικανότητες. Το καθένα από τα φυσιογνωστικά μαθήματα πρέπει να διδάσκεται χωριστά και αυθύπαρκτα με τη μέθοδο που πηγάζει από την πνευματική του σύσταση. Βάση στη διδασκαλία των φυσιογνωστικών μαθημάτων θα είναι το εργαστήριο, η συστηματική παρατήρηση και το πείραμα. Επίσης, πρέπει να τονιστεί στο διδασκαλείο η εφαρμογή των φυσικών επιστημών στη ζωή, έπειτα ο δασκαλιστής πρέπει να συνηθίσει να κάνει πειράματα και τέλος να οδηγηθεί ο δασκαλιστής να σκεφτεί την πνευματική σύσταση, τη μέθοδο και τη μορφωτική επίδραση των μαθημάτων. Ώρες διδασκαλίας έχουν η Α΄ 5 ώρες, η Β΄, Δ΄ 4 ώρες, η Γ΄ 3 ώρες και η Ε΄ τάξη 2 ώρες (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 98 – 101).

στ) Σωματολογία του Παιδιού

Ο συγγραφέας του βιβλίου τονίζει ότι στο μάθημα αυτό ο δασκαλιστής γνωρίζει το σώμα του παιδιού και την κανονική του εξέλιξη αποκτώντας βάσεις για την παιδική ψυχολογία. Το μάθημα αυτό διδάσκεται μια ώρα στην Γ΄ τάξη του διδασκαλείου (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 101).

ζ) Γεωπονία και Ζωοτεχνία

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο το μάθημα της γεωπονίας και της ζωοτεχνίας εξασφαλίζει στα παιδιά πρακτικές γνώσεις και χρήσιμες ικανότητες για τον ρόλο του δημοδιδασκάλου μέσα στο σχολείο και στην κοινωνία. Επίσης, τονώνει την παρατηρητικότητα των παιδιών και μορφώνει ένα φωτισμένο πρακτικό πνεύμα. Στην εργασία συμμετέχουν ο σχολικός κήπος, η ατομική, ομαδική πράξη και δοκιμή. Η μόρφωση, σύμφωνα με τον Δελμούζο, πρέπει να είναι τέτοια ώστε ο δασκαλιστής να μπορεί να ασχοληθεί και με άλλους κλάδους της γεωπονίας και της ζωοτεχνίας σε περίπτωση που το απαιτεί η μελλοντική του δράση. Στην Ε΄ τάξη υπάρχει ελεύθερο μάθημα για τον σκοπό αυτό σε περίπτωση δηλαδή που κάποιο παιδί έχει κλίση στη γεωπονία. Για τον σκοπό του μαθήματος πραγματοποιούνται ταξίδια σε διάφορες κοινότητες. Επίσης, τα παιδιά μπορούν να ασχοληθούν με το μάθημα τα ελεύθερα απογεύματα με τη βοήθεια του καθηγητή. Ωρες διδασκαλίας Γεωπονίας και Ζωοτεχνίας υπάρχουν στην Δ΄, Γ΄ τάξη 2 ώρες και στην Ε΄ τάξη μία ώρα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 101 – 102).

η) Υγιεινή

Ο Αλ. Δελμούζος αναφέρει ότι σκοπός του μαθήματος της υγιεινής είναι να τονώσει στους δασκαλιστές το φυσικό και πρακτικό πνεύμα και να τους δώσει τις απαραίτητες γνώσεις για να κρατούν γερή τη σωματική και πνευματική υγεία, τη δική τους και των μαθητών τους. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να ζει ο δασκαλιστής τους κανόνες υγιεινής σε όλη την εργασία και τη ζωή του διδασκαλείου έτσι ώστε να του γίνουν συνήθεια και ανάγκη. Στη Ε΄ τάξη διδάσκονται χωριστά το μάθημα αυτό τα αγόρια και τα κορίτσια τα οποία μαθαίνουν και στοιχεία παιδοκομίας. Το μάθημα της

υγιεινής διδασκεται 2 ώρες στην Δ΄ τάξη και μία ώρα στη Ε΄ τάξη (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 102 – 103).

θ) Παιδαγωγικά

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα παιδαγωγικά μαθήματα στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Σύμφωνα με τον Δελμούζο, σκοπός των παιδαγωγικών είναι να βάλουν τα θεμέλια για την ειδική, την επαγγελματική μόρφωση των δασκαλιστών. Γι΄ αυτό πρέπει να τους δώσουν στοιχεία από τη θεωρία και πράξη της αγωγής και να τους οδηγήσουν στα βασικά προβλήματα της ελληνικής παιδείας. Προπάντων όμως να τους κατατοπίσουν στο δημοτικό σχολείο και στα προβλήματά του. Πρέπει ν΄ αντικρίσουν την πραγματικότητα με μάτι παιδαγωγικό, να τονώσουν μέσα τους την αγάπη και την ευθύνη για το παιδί, την ανάγκη και την ανησυχία της δοκιμής, τον πόθο να καλυτερεύσουν τον εαυτό τους και τη δουλειά τους. Η ειδική μόρφωση, η θεωρητική και πρακτική, δίνεται με τα παιδαγωγικά μαθήματα στη Δ΄ και Ε΄ τάξη. Τα παιδαγωγικά καθώς και τ΄ άλλα μαθήματα θα ετοιμάσουν τον δασκαλιστή για το διδακτικό του έργο. Ώρες διδασκαλίας παιδαγωγικών έχουν μια ώρα η Γ΄ τάξη, 9 ώρες η Δ΄ τάξη και 15 ώρες η Ε΄ τάξη ως τις 15 Μαρτίου όπου αρχίζει συστηματική εργασία στα πρότυπα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 103 – 105).

ι) Ιχνογραφία

Σύμφωνα με τον συγγραφέα του βιβλίου σκοπός της ιχνογραφίας είναι να καλλιεργήσει στα παιδιά το φυσικό εκφραστικό μέρος. Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα έργα της ελληνικής ζωγραφικής και τέχνης και να τους μάθει να είναι ευσυνείδητοι στη δουλειά τους, να τους μορφώνει την παρατηρητικότητα και την καλαισθησία και να τους τονώνει την αγάπη για την φύση. Ανάλογα με την κλίση των δυο φύλων τονίζεται στα κορίτσια περισσότερο το διακοσμητικό στοιχείο και στα αγόρια η γραμμική ιχνογραφία. Στις Α΄, Β΄, Γ΄ τάξη διδάσκονται η Ιχνογραφία 2 ώρες ενώ στις τάξεις Δ΄, Ε΄ μια ώρα. Τα παιδιά μπορούν να εργάζονται για το μάθημα της ιχνογραφίας και στα ελεύθερα απογεύματα με τη βοήθεια του ειδικού καθηγητή (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 105 – 107).

ια) Χειροτεχνία

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και το μάθημα της χειροτεχνίας. Σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο σκοπός της χειροτεχνίας είναι να γυμνάσει το δασκαλιστή στους χειροτεχνικούς κλάδους του δημοτικού σχολείου έτσι ώστε να μπορεί να τους διδάξει αποτελεσματικά. Επίσης, σκοπός της χειροτεχνίας είναι να τονωθεί η βούληση, η ευσυνειδησία, η ακρίβεια στη δουλειά, η καλαισθησία ακόμη και στα πιο κοινά πράγματα και τέλος το πρακτικό και ομαδικό πνεύμα. Επίσης, πρέπει οι δασκαλιστές να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν διάφορες πρόχειρες ανάγκες του σχολείου και να μπορούν να διδάξουν σε επιμορφωτικά σχολεία αν χρειάζεται. Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός πρέπει τα παιδιά να αποκτήσουν με συστηματική άσκηση την τεχνική της εργασίας σε κάθε κλάδο. Ανάλογα με την κλίση των δυο φύλων, ξυλοτεχνία διδάσκονται μόνο τ' αγόρια και τα κορίτσια διδάσκονται κοπτική και ραπτική. Ώρες διδασκαλίας της χειροτεχνίας υπάρχουν 2 ώρες στις τάξεις Α', Β', Γ'. Στην Δ' και Ε' τάξη υπάρχει μια ώρα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 107 – 109).

ιβ) Ωδική και Μουσική

Ο Αλ. Δελμούζος πιστεύει ότι σκοπός της μουσικής και της ωδικής είναι να καλλιεργήσει στους δασκαλιστές το φυσικό εκφραστικό μέσο του τόνου, να τους μορφώσει το αυτί, τη φωνή το μουσικό και γενικά το καλαισθητικό τους συναίσθημα. Έπειτα, να τους γνωρίσει ένα μέρος από τον πολιτισμό και να τους ετοιμάσει έτσι που να μπορούν να διδάξουν το μάθημα στο δημοτικό σχολείο όπως πρέπει. Για τη μουσική μόρφωση είναι απαραίτητο να πηγαίνουν τα παιδιά σε συναυλίες. Αυτό γίνεται συνήθως στις μεγαλύτερες τάξεις και ο ειδικός καθηγητής είναι ανάγκη ν' αναλύει μερικά από τα κομμάτια που θ' ακούν τα παιδιά. Οι καλύτερες φωνές του διδασκαλείου μπορούν να αποτελούν ένα χορό που αργότερα θα μπορεί να δημιουργηθεί μια ορχήστρα. Τέλος, σύμφωνα με τον Δελμούζο είναι απαραίτητο να μάθουν οι δασκαλιστές ελληνικούς χορούς με σκοπό να δυναμώσει μέσα τους το αίσθημα του ρυθμού και η σχολική ζωή θα γίνει πλουσιότερη και πιο πειθαρχημένη. Ώρες διδασκαλίας μουσικής και ωδικής έχουν δύομισι ώρες οι τάξεις Α', Β', Γ' και από μια ώρα οι τάξεις Δ', Ε'. Για να μάθει ο κάθε δασκαλιστής ένα από τα όργανα αρμόνιο, πιάνο, βιολί απαιτεί πολύ χρόνο και πολλά όργανα κάτι το οποίο δεν είναι εφικτό. Έτσι καταλήγουν να μαθαίνουν βιολί όσα παιδιά

έχουν την κλίση γιατί μπορεί το όργανο να αγοραστεί ευκολότερα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 109 – 112).

ιγ) Γυμναστική 6

Ο Αλ. Δελμούζος τονίζει ότι σκοπός της γυμναστικής είναι να δημιουργήσει το σώμα των δασκαλιστών γερό, κανονικό και ωραίο, να τους δυναμώσει την ψυχή, να τους μάθει την τέχνη να το συντηρούν και τέλος να τους μάθει να γυμνάζουν όπως πρέπει τα παιδιά του δημοτικού σχολείου. Επίσης, κοντά στον πρακτικό σκοπό το μάθημα της γυμναστικής αποσκοπεί να τονώσει την πρωτοβουλία, την αυτοπεποίθηση, το πνεύμα της τάξης και της πειθαρχίας, την αγάπη στη φυσική ζωή. Τον σκοπό της, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δελμούζου, η γυμναστική θα τον πετύχει: α) με συστηματικές ατομικές και ομαδικές ασκήσεις, β) εξηγώντας στα παιδιά τον σκοπό και τον λόγο των ασκήσεων αυτών, γ) με ρυθμικά γυμνάσματα, δ) με παιχνίδια και ομαδικούς αγώνες, ε) με κολύμπι και σκοποβολή, ζ) με ειδικές προσκοπικές εκδρομές και ασκήσεις μέσα στα πρότυπα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο σκοπός είναι ο ίδιος για όλους τους μαθητές, δηλαδή αγόρια και κορίτσια θα κάνουν μαζί γυμναστική, εκτός από ορισμένα γυμνάσματα που απευθύνονται μόνο σε αγόρια. Τα κορίτσια παίρνουν μέρος και στον προσκοπισμό. Οι ώρες του μαθήματος είναι μόνο δυόμισι την εβδομάδα αλλά τα παιδιά έχουν πολλές ευκαιρίες να γυμνάζονται όπως στις εκδρομές, στα απογεύματα εργασίας, στα προσκοπικά απογεύματα και στις ελεύθερες ώρες τους. Επίσης, υπάρχουν στρατιωτικές ασκήσεις οι οποίες αποτελούν την καλύτερη προετοιμασία για να υπηρετήσει αργότερα ο δασκαλιστής την πατρίδα. Προσκοπισμός γίνεται στις τέσσερις πρώτες τάξεις, κάθε 15 μέρες, ένα ολόκληρο απόγευμα και επίσης κάθε 15 μέρες θα έχουν ένα απόγευμα εργασίας (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 112 – 114).

2.1.3.1.β Μαθήματα που τα διαλέγουν οι δασκαλιστές 5

Ο Αλ. Δελμούζος υπογραμμίζει ότι γίνεται λόγος στο Μαράσλειο να περιορίσουν τα κοινά υποχρεωτικά μαθήματα έτσι ώστε να μένουν αρκετές ώρες την εβδομάδα για ελεύθερη εκλογή, δηλαδή να διαλέγει ο δασκαλιστής μόνος του όποιον από τους δυο θεωρητικούς κλάδους προτιμά και σ' αυτόν να εργαστεί περισσότερο καιρό και βαθύτερα απ' ότι θα το κάνουν όλοι μαζί στην κοινή διδασκαλία. Με τον περιορισμό

όμως του υλικού στο ελάχιστο όριο δεν κατορθώνουν να δώσουν περισσότερες από οχτώ ώρες την εβδομάδα στην ελεύθερη εκλογή. Οι ελεύθερες αυτές ώρες κανονίστηκαν ως εξής: να τις μοιράσουν στις τέσσερις τελευταίες τάξεις του διδασκαλείου γιατί στην πρώτη τάξη δεν μπορεί να γίνει λόγος για ελεύθερη εκλογή των παιδιών αφού ούτε τα ίδια γνώριζαν τον εαυτό τους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το προσωπικό παρακολουθώντας τον κάθε μαθητή όχι μόνο στα μαθήματά του αλλά και στη ζωή του αποκτά σχηματισμένη γνώμη για την κλίση του και προσπαθεί να μορφώσει το παιδί σχετικά μ' αυτή. Υπάρχουν και παιδιά που δεν δείχνουν από τον πρώτο χρόνο ξεχωριστό ενδιαφέρον σε κάποιο μάθημα. Αυτά τα παιδιά τα αφήνουν να διαλέξουν μόνα τους το μάθημα που προτιμούν και αν κάνουν λάθος επιλογή οι καθηγητές τα βάζουν σε άλλο κύκλο μαθημάτων.

Ο συγγραφέας του βιβλίου πιστεύει ότι στις τάξεις Β, Γ, Δ περιορίζουν την εκλογή σε δυο μόνο κύκλους μαθημάτων, στα ιστορικοφιλολογικά και στα φυσιογνωστικά. Ο μαθητής δηλαδή εργάζεται υποχρεωτικά δυο ώρες παραπάνω από το κανονικό στον έναν ή στον άλλο κύκλο. Δεν έχουν το δικαίωμα επιλογής τεχνικών μαθημάτων γιατί πιστεύουν ότι οι ώρες που προβλέπονται από το πρόγραμμα για τις συγκεκριμένες τάξεις είναι αρκετές. Στους δυο αυτούς κλάδους προσθέτουν στην τελευταία τάξη και τον κλάδο των παιδαγωγικών. Πρέπει να τονιστεί ότι τα παιδιά έχουν το δικαίωμα ν' αφήσουν τον κλάδο που έχουν ακολουθήσει ως τότε και να δουλέψουν ιδιαίτερα σε παιδαγωγικά και ψυχολογικά προβλήματα. Στην ίδια τάξη υπάρχουν δυο επιπλέον ώρες οι οποίες είναι προαιρετικές. Όσοι δηλαδή θέλουν, μπορούν να πάρουν δίωρη ξεχωριστή εργασία σ' ένα από τα γεωπονικά ή τεχνικά μαθήματα. Είναι όμως προαιρετικές για να μην υπερφορτώνουν το πρόγραμμα της τελευταίας τάξης. Στον ιστορικοφιλολογικό κύκλο τα παιδιά διδάσκονται ιστορία και γλώσσα στην οποία επιμένουν στην αρχαία, μελετούν δηλαδή πρωτότυπα κείμενα του Όμηρου και του Πλάτωνα. Στο πλαίσιο του φυσιογνωστικού κύκλου τα παιδιά ασχολούνται περισσότερο με τη φυσική και τη χημεία (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 114 – 117).

2.1.3.1.Γ. Ωρολόγιο πρόγραμμα 5

Ο Αλ. Δελμούζος υπογραμμίζει ότι τον πρώτο χρόνο στο Μαράσλειο η πρώτη τάξη του τετρατάξιου έχει 36 ώρες την εβδομάδα ενώ οι δυο τελευταίες τάξεις του

τριτάξιου διδασκαλείου έχει από 38 ώρες. Οι ώρες είναι πολλές και έχει δημιουργηθεί το πρόβλημα οργάνωσης ενός σωστού, υγιεινού ωρολογίου προγράμματος της εβδομάδας. Με τόσες ώρες τα παιδιά, τονίζει ο Δελμούζος, δεν έχουν ελεύθερες ώρες για ξεκούραση και ούτε μπορούν να εργάζονται όπως πρέπει. Για το λόγο αυτό προγραμματίζει μάθημα όλα τα πρωινά από τις οχτώ έως τη μία και σε μερικά απογεύματα. Η ώρα διδασκαλίας διαρκεί 45 λεπτά και τα διαλείμματα από ένα τέταρτο εκτός του δεύτερου που διαρκεί λιγότερο. Επομένως, μένουν τρία απογεύματα ελεύθερα για την Α΄ τάξη και για τις άλλες δυο τάξεις δυο ελεύθερα απογεύματα. Το ένα απόγευμα το έχουν πάντοτε για την κοινοτική τους ζωή.

Το δεύτερο χρόνο, ο Αλ. Δελμούζος αναφέρει ότι το πρόγραμμα άλλαξε. Καμία τάξη δεν πρέπει να έχει παραπάνω από 35 ώρες την εβδομάδα. Η εργασία γίνεται το πρωί από τις οχτώ έως τη μία και δέκα. Η ώρα διδασκαλίας διαρκεί 40 λεπτά σε όλα τα πρωινά μαθήματα. Έτσι έχουν όλα τα πρωινά 33 ώρες την εβδομάδα διδασκαλία. Δίνεται μεγαλύτερη σημασία στη γυμναστική, στο τραγούδι και στο χορό. Η σχολική ζωή γίνεται πλουσιότερη και μένουν και δύο ή τρία απογεύματα ελεύθερα.

Τον τρίτο χρόνο, υπογραμμίζει ο Αλ. Δελμούζος το πρόγραμμα γίνεται ευκολότερο. Αντί κάθε 8 καθιερώνουν κάθε 15 μέρες προσκοπισμό και εργασία. Συνεδρίαση της κοινότητας γίνεται μόνο κάθε 21 μέρες. Τα παιδιά δεν κουράζονται και δείχνουν μεγάλη προθυμία και όρεξη. Οι δάσκαλοι έχουν αρκετές ώρες για δουλειά του σχολείου, με αποτέλεσμα η σχολική ζωή του διδασκαλείου να γίνεται όλο και πιο πλούσια (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 117 – 119).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του κεφαλαίου «Το πρόγραμμα του διδασκαλείου» του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926»⁵ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Ο σχεδιασμός προγράμματος στο πεντατάξιο διδασκαλείο παρουσίαζε πολλές δυσκολίες γιατί έπρεπε σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα να παραχωρήσουν στα παιδιά ανώτερη γενική και επαγγελματική μόρφωση.
2. Παρατηρείται ισορροπία στο πρόγραμμα του πεντατάξιου διδασκαλείου ανάμεσα στα ιστοριοφιλολογικά και τα φυσιογνωστικά μαθήματα.

⁵ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1929.

3. Οι ώρες διδασκαλίας ξένης γλώσσας που όριζε το πρόγραμμα ήταν λίγες και δεν επέτρεπαν στα παιδιά να τη μάθουν όπως έπρεπε.
4. Δυσάρεστο είναι το γεγονός ότι η διδασκαλία των μαθηματικών περιορίστηκε ως επι των πλείστων στον πρακτικό του σκοπό.
5. Υπήρχε μεγάλη ποικιλία από μαθήματα στο πρόγραμμα του πεντατάξιου διδασκαλείου, γεγονός που επέτρεπε στα παιδιά να αποκτήσουν μια γενική, σφαιρική μόρφωση.
6. Το πρόγραμμα ήταν ιδιαίτερα φορτωμένο γι' αυτό έγινε λόγος στο διδασκαλείο να μειωθούν οι ώρες των υποχρεωτικών μαθημάτων και να αυξηθούν οι ώρες ελεύθερης εκλογής. Επίσης, ήταν σκόπιμο να βρεθεί χρόνος και για τις εξωσχολικές, ψυχικά απαραίτητες εργασίες.

2.1.4. Η Οργάνωση και η Ζωή της Κοινότητας

3

Το υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερη σημασία για την παρούσα εργασία. Αφορά την οργάνωση και τη ζωή της κοινότητας του Μαράσλειου Διδασκαλείου από το ξεκίνημα και περιγράφει βήμα βήμα όλες τις προσπάθειες του διευθυντή του Διδασκαλείου Αλ. Δελμούζου και του υποδιευθυντή Μ. Παπαμαύρου για την οργάνωση μιας παραγωγικής σχολικής ζωής.

2.1.4.1. Το ξεκίνημα!

4

Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος από τις πρώτες μέρες διαμονής τους στο Μαράσλειο Διδασκαλείο συζητούν με πιο τρόπο θα προετοιμάσουν τα παιδιά και το προσωπικό για μια σωστή και κοινοτική ζωή. Στον όρο « Σύλλογο Του Μαράσλειου » συγκαταλέγουν το προσωπικό του Διδασκαλείου και των προτύπων. Οι δημοδιδάσκαλοι και οι καθηγητές είναι ισότιμα μέλη σ' ένα ενιαίο οργανισμό που αρχίζει από την πρώτη δημοτικού και τελειώνει με την τελευταία τάξη του Διδασκαλείου. Οι δημοδιδάσκαλοι και οι καθηγητές έχουν τους ίδιους σκοπούς και ίσες υποχρεώσεις. Αρχικά πρέπει να ετοιμάσουν ψυχικά την τάξη τους, δηλαδή οι μαθητές να καταλάβουν ότι το σχολείο είναι το μέρος μόρφωσης τους και όχι μια προσωρινή φυλακή.

Στη συνέχεια, οι ίδιοι παιδαγωγοί αρχίζουν να καθορίζουν σιγά-σιγά ζητήματα χειροπιαστά. Βλέποντας να λείπουν όργανα, κιμωλίες και άλλα πράγματα του σχολείου, αποφασίζουν να καθορίσουν επιμελητές στην τάξη. Την δραστηριότητα αυτή αναλαμβάνουν τα παιδιά οι οποίοι επέλεξαν τους καλύτερους επιμελητές. Επίσης, τονίζουν ότι από τις πρώτες μέρες κάθε πρωί, πριν αρχίσει το μάθημα, οι δασκαλιστές μαζεύονται σε μια αίθουσα ή τις ηλιόλουστες μέρες στην ύπαιθρο. Τα παιδιά των προτύπων με το προσωπικό κάνουν κοινή προσευχή, συζητούν και κάνουν συστάσεις για διάφορα θέματα. Έτσι δημιουργείται ένα ευχάριστο και πιο οικείο κλίμα στο σχολείο με αποτέλεσμα τα παιδιά να πλησιάζουν με εμπιστοσύνη και προθυμία για βοήθεια, τους δασκάλους. Αυτό αποτελεί το πρώτο αξίωμα που διατηρείται και αργότερα.

Οι ίδιοι παιδαγωγοί πιστεύουν ότι μια σημαντική δραστηριότητα του Διδασκαλείου αποτελούν οι περίπατοι και οι εκδρομές γιατί φέρνουν πιο κοντά τα παιδιά με τους δασκάλους. Ο διευθυντής τονίζει ότι όσο πιο στενή συνεργασία υπάρχει μεταξύ των παιδιών και των δασκάλων τόσο καλύτερα πετυχαίνει ο κοινός σκοπός. Ο

υποδιευθυντής υπογραμμίζει ότι τα παιδιά από τις μεγαλύτερες τάξεις του ζητούν να οργανωθεί στο σχολείο συσσίτιο για να τρώνε καλύτερα, φθηνότερα και καθαρά. Το ζήτημα αυτό αποτελεί αφορμή για μια γενική συνέλευση. Το συσσίτιο όμως δεν είναι το μόνο ζήτημα που απασχολεί τα παιδιά. Τα απασχολούν θέματα φροντίδας του σχολείου, καθαριότητας, εξοπλισμού. Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος τονίζουν ότι σιγά-σιγά οργανώνουν, καθώς μπαίνουν όλο και περισσότερα θεμέλια, την ζωή της κάθε τάξης χωριστά όπως επίσης και τη ζωή όλου του σχολείου (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 135 – 139).

2.1.4.2. *Πώς ήταν οργανωμένη η κοινότητα του διδασκαλείου!* 4

Οι δυο παιδαγωγοί αναφέρουν ότι παιδιά και δάσκαλοι αποτελούν μια κοινότητα. Αντιπρόσωπος της κοινότητας είναι ο πρόεδρος, δηλαδή ένας μαθητής από μεγαλύτερη τάξη. Ο μαθητής αυτός έχει μεγάλη πείρα και βοηθά να οργανωθεί το συσσίτιο αλλά και σε άλλες περιστάσεις δείχνει την πρωτοβουλία του, την ωριμότητά του, την προθυμία του και την επιβολή του. Αυτός αντιπροσωπεύει την κοινότητα όπου χρειάζεται και έρχεται σε συνεννόηση για διάφορα ζητήματα με τον διευθυντή, με τους αξιωματούχους και τις επιτροπές. Κάθε τάξη είναι ξεχωριστή ομάδα οργανωμένη με τη δική της επιτροπή. Όσες εργασίες του σχολείου έχουν αναλάβει τα παιδιά με δική τους ευθύνη ονομάζονται **αξιώματα** και αυτοί που παίρνουν ένα αξίωμα ονομάζονται **αξιωματούχοι**. Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος αποφασίζουν τον πρώτο χρόνο η κοινότητα να ορίζει δυο αξιωματούχους κάθε 15 μέρες για την καθαριότητα του σχολείου, δυο για τον κήπο και δυο για την είσοδο και την έξοδο των παιδιών στα διαλείμματα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 139 – 141).

2.1.4.3. *Οι Γενικές Συνεδριάσεις του προσωπικού!* 4

Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος σημειώνουν ότι οι συνεδριάσεις στο Μαράσλειο Διδασκαλείο γίνονται κάθε δύο ή τρεις εβδομάδες το απόγευμα της Πέμπτης. Ο εφημερεύων μαζί με τον πρόεδρο προετοιμάζουν από πριν την αίθουσα. Τις συνεδριάσεις διευθύνει ο πρόεδρος της κοινότητας και δυο παιδιά κρατούν τα πρακτικά. Επίσης, στις γενικές συνεδριάσεις διαβάζουν τα πρακτικά της προηγούμενης συνεδρίασης και ακολούθως μιλούν οι επιτροπές των τάξεων. Έπειτα, αρχίζει η

λογοδοσία και ο έλεγχος των αξιωματούχων. Στην συνέχεια, ο αντιπρόσωπος από την επιτροπή κάθε τάξης διαβάσει τις αποφάσεις που παίρνει η τάξη για όσα ζητήματα της δικής τους ζωής ενδιαφέρει όλο το σχολείο. Μετά από αυτό το στάδιο, μιλούν τα μέλη που έχουν δηλώσει εξαρχής ότι θέλουν να μιλήσουν. Τέλος, η συζήτηση για κάθε ζήτημα πρέπει να' ναι σύντομη και ουσιαστική (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 141 – 142).

2.1.4.4. *Η οργάνωση κάθε τάξης και η ζωή της!*

Οι δυο παιδαγωγοί υπογραμμίζουν ότι τον πυρήνα της σχολικής κοινότητας αποτελούν οι διάφορες τάξεις οι οποίες έχουν ανάγκες, καθήκοντα και δικαιώματα. Κάθε τάξη αποκτά τη δική της ξεχωριστή οργάνωση, αποτελεί μια μικρή κοινότητα μέσα στην σχολική κοινότητα. Η μορφή που παίρνει η ζωή της είναι η εξής: εκλέγεται για λιγότερο από ένα χρόνο μια διοικητική επιτροπή που αποτελείται από τρία μέλη, ένα από τα οποία αποτελεί τον πρόεδρο της τάξης. Ορίζεται ένας ταμίας ο οποίος αναλαμβάνει το ταμείο της τάξης και επίσης ορίζονται και δυο επιμελητές. Ο ταμίας συγκεντρώνει τα χρήματα που δίνουν τα μέλη της τάξης, με τα οποία όχι μόνο αγοράζουν χρήσιμα πράγματα αλλά και τα χρησιμοποιούν σε οικονομικές δυσκολίες των παιδιών. Κάθε 15 μέρες, κάθε τάξη συνεδριάζει περίπου μια ώρα για τα δικά της ζητήματα. Τέλος, την επίβλεψη για την καθημερινή κίνηση του σχολείου την έχει πάντα ο εφημερεύων (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 143 – 144).

2.1.4.5. *Η κοινότητα και το προσωπικό!*

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι δυο παιδαγωγοί τονίζουν ότι τα παιδιά και το προσωπικό αποτελούν τα μέλη της σχολικής κοινότητας. Το προσωπικό ρυθμίζει την παιδική ενέργεια και πρωτοβουλία. Οτιδήποτε προτείνουν ή οργανώνουν με δικό τους τρόπο τα παιδιά πρέπει να κατευθύνεται προς μια ορισμένη κατεύθυνση και με την έγκριση του προσωπικού. Επίσης τονίζουν ότι κάθε τάξη έχει το δάσκαλό της που βρίσκεται πιο κοντά στα παιδιά από το προσωπικό. Ο δάσκαλος γνωρίζει τα ζητήματα και τις ανησυχίες που απασχολούν τα παιδιά. Μια ή δύο φορές την εβδομάδα το προσωπικό του Διδασκαλείου πραγματοποιεί τις δικές του συνεδριάσεις και συζητούν ζητήματα του σχολείου. Επίσης, υπογραμμίζουν ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος, υπάρχουν τα εφημερεύοντα του Μαρασλείου. Καθημερινά ένα μέλος του προσωπικού,

διαφορετικό κάθε μέρα, είναι υποχρεωμένο να κάθεται από το πρωί ως το βράδυ στο σχολείο, για να διορθώνει τυχόν ελλείψεις, να παρακολουθεί τη ζωή των παιδιών και γενικά να μεριμνεί για τη λύση διάφορων προβλημάτων. Με το πέρασμα του χρόνου το προσωπικό αποτελεί τον πιο υπεύθυνο, έμπειρο συνεργάτη, φίλο και οδηγό των παιδιών. Έτσι σπάνια γεννιέται στην ψυχή τους το αίσθημα αδικίας ή αυθαιρεσίας. Υπάρχουν όμως και κάποια παιδιά που αισθάνονται ότι περιορίζεται η ενέργεια και πρωτοβουλία τους μέσα στα όρια που έχει χαράξει το προσωπικό.

Τέλος, ο διευθυντής πιστεύει ότι κατέχει τη βαθύτερη ευθύνη μέσα στην κοινότητα αφού αποτελεί τον ανώτερο ρυθμιστή και το άγρυπνο μάτι σ' αυτήν την κίνηση (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 144 – 151).

2.1.4.6. Η Ζωή της Σχολικής Κοινότητας! Ψ

Οι δυο παιδαγωγοί τονίζουν ότι σημεία της σχολικής ζωής αποτελούν η βιβλιοθήκη που περιέχει το αναγνωστήριο, τις εκδρομές και τις γιορτές. Στο τέλος του πρώτου χρόνου οι δόκιμοι του Διδασκαλείου αποφοιτούν, παίρνουν τα διπλώματά τους και φεύγουν από το Μαράσλειο Διδασκαλείο. Στη θέση τους έρχονται 40 απόφοιτοι του Σχολαρχείου και σχηματίζουν την Α τάξη του πεντατάξιου Διδασκαλείου. Έτσι δημιουργούνται πάλι τρεις τάξεις. Η Α τάξη απέχει στην αρχή από τη διοίκηση της κοινότητας, μετά από δυο μήνες όμως με την κατάλληλη προετοιμασία αποτελούν ενεργά μέλη της κοινότητας. Επίσης, αναφέρουν ότι το δεύτερο χρόνο η ζωή της σχολικής κοινότητας είναι πιο δημιουργική και πιο πλούσια αν και ένα επεισόδιο κλονίζει τα ήρεμα νερά της. Το επεισόδιο αυτό έχει σημαντικές συνέπειες για την μεγαλύτερη τάξη του Διδασκαλείου. Μετά από διάφορες ανακατατάξεις στις διοικητικές θέσεις, η μεγαλύτερη τάξη προτείνει μετά από δυο μήνες ένα νέο τρόπο, μια νέα οργάνωση για τη διοίκηση της κοινότητας. Μετά από συζήτηση η κοινότητα ακολουθεί τον εξής τρόπο: Η κοινότητα θα διοικείται από ένα συμβούλιο εννιά ατόμων, τρία άτομα από κάθε τάξη, για τρεις μήνες και θα αποτελεί την διοικητική επιτροπή της τάξης. Το διοικητικό συμβούλιο ορίζει από τα μέλη του έναν αντιπρόσωπο του οποίου η θητεία είναι τρεις μήνες και θα αντιπροσωπεύει την κοινότητα στην διεύθυνση και σε κάθε άλλη αρχή ή σωματείο.

Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος υπογραμμίζουν ότι με την διοικητική αυτή μεταρρύθμιση η ευθύνη από ατομική γίνεται ομαδική. Η διοίκηση γίνεται απρόσωπη και δίνεται η ευκαιρία στο προσωπικό να κάνει αποτελεσματικά και συστηματικά τις υποχρεώσεις του. Η σχολική ζωή γίνεται πιο δημιουργική και δημιουργούνται νέες πηγές για κοινή συστηματική δράση και μόρφωση (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 160 – 165).

Η σχολική κοινότητα του Μαράσλειου Διδασκαλείου αποτελείται από α) το συσσίτιο β) το γραφείο αλληλογραφίας, γ) τις μαθητικές ομάδες δ) τα απογέματα γονέων, ε) τα απογέματα εργασίας, στ) το περιοδικό, ζ) το παιδικό δικαστήριο, η) τις εκδρομές, θ) τις γιορτές και ι) το καταστατικό.

α) Συσσίτιο!

Ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής του διδασκαλείου τονίζουν ότι τα παιδιά του ήταν πολύ φτωχά. Στην πρώτη, την μικρή τάξη, τα παιδιά παίρνουν επίδομα 300 δρχ. Το μήνα και μ' αυτό το ποσό καλύπτουν κάποιες ανάγκες τους. Στις δυο μεγαλύτερες τάξεις τα παιδιά δεν παίρνουν επίδομα και η κατάσταση είναι τραγική που φαίνεται ιδιαίτερα τόσο στις αθλητικές ασκήσεις όσο και στην πνευματική εργασία. Έτσι δημιουργείται η ανάγκη οργάνωσης σχολικού συσσιτίου. Το συσσίτιο, θα αποτελούσε σπουδαίο κέντρο για τη σχολική ζωή, τα παιδιά θα έμεναν περισσότερο στο χώρο του σχολείου και θα απέφευγαν τα βρώμικα μαγειρεία. Για το λόγο αυτό η ιδέα του συσσιτίου γίνεται αμέσως αποδεκτή και έτσι αρχίζει η προετοιμασία του. Το Διδασκαλείο εφοδιάζεται με τρόφιμα και ψωμί από στρατιωτικές αποθήκες με χαμηλότερες τιμές. Στη συνέχεια, με χρήματα του ταμείου αγοράζουν οτιδήποτε χρειάζεται για το μαγείρεμα και το σερβίρισμα. Το φαγητό είναι άφθονο και θρεπτικό με αποτέλεσμα σε λίγες μέρες να φανούν τα αποτελέσματα. Τα πρόσωπα των παιδιών από κουρασμένα και χλωμά αρχίζουν να παίρνουν χρώμα και ζωή. Το συσσίτιο αποτελεί το κέντρο ζωής (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 151 – 159).

β) Γραφείο Αλληλογραφίας!

Στα μέσα του πρώτου χρόνου, ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής του διδασκαλείου υπογραμμίζουν ότι η κοινότητα αποφασίζει να ιδρύσει ένα γραφείο

αλληλογραφίας το οποίο θα έχει τους εξής σκοπούς: 1) η κοινότητα να έχει ένα κέντρο όπου θα επικοινωνεί με τα παλιά της μέλη όταν αυτά θα αποφοιτήσουν από το Μαράσλειο, να παρακολουθεί τη δράση τους και να τα βοηθάει όταν χρειάζονται βοήθεια, 2) να αλληλογραφεί με ξένα πρόσωπα και με αρχές από το μέρος της κοινότητας για καταλύματα όπως εκδρομές 3) να έρχεται σε επαφή σε άλλα σχολικά ιδρύματα. Επειδή όμως η ενέργεια αυτή γίνεται πολύ βιαστικά, ναυαγεί πολύ γρήγορα. Οι δυο παιδαγωγοί διαπιστώνουν ότι η αλληλογραφία απαιτεί πολύ χρόνο από τα παιδιά και υπάρχει ο φόβος να οδηγηθούν τα παιδιά στην επίδειξη και στην επιπολαιότητα ως αποτέλεσμα της αλληλογραφίας με ξένα παιδιά. Πολύ γρήγορα η γραφομανία περιορίζεται και λίγο αργότερα σταματά γιατί λείπει ο καιρός. Μετά από λίγο καιρό θήγουν το ζήτημα της αλληλογραφίας στις κοινές συνεδριάσεις, το γραφείο οργανώνεται καλύτερα και πραγματοποιούν αλληλογραφία μόνο με τα παλιά μέλη της κοινότητας. Αργότερα αλλάζει ο τρόπος που διοικείται η κοινότητα, το γραφείο της αλληλογραφίας χάνει την αυθυπαρξία του με αποτέλεσμα να ορισθεί ένας γραμματέας με δυο βοηθούς. Έτσι το γραφείο αλληλογραφίας καταλήγει στον σωστό δρόμο (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 159 – 160).

γ) Μαθητικές Ομάδες!

Οι δυο παιδαγωγοί τονίζουν ότι υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθούν ομάδες λίγων ατόμων οι οποίες αποσκοπούν στο να μπορεί να γνωρίσει ο δάσκαλος τα παιδιά της ομάδας του, να παρακολουθεί τη ζωή τους, να τα γνωρίζει ως ολοκληρωμένες προσωπικότητες, να κερδίζει την εμπιστοσύνη τους. Το δεύτερο χρόνο αντιμετωπίζουν πιο συστηματικά αυτό το ζήτημα. Για να περιοριστεί η αυθαιρεσία προτείνουν κάθε παιδί να σημειώσει σ' ένα χαρτάκι δυο ή τρία άτομα από το προσωπικό, με σειρά προτεραιότητας, που επιθυμούν να έχουν για ομαδάρχη.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Αλ. Δελμούζο και τον Μ. Παπαμαύρο το συσσίτιο καταργείται επειδή έκλεισαν οι στρατιωτικές αποθήκες. Μερικά παιδιά όμως ζούν σε άθλιες συνθήκες γιατί προσπαθούν να τα καταφέρουν με τις 300 δραχμές της υποτροφίας. Για μερικά παιδιά φροντίζουν οι ομαδάρχες να βελτιωθούν οι συνθήκες επιβίωσης. Οι άθλιες συνθήκες επιβίωσης των δασκαλιστών, τονίζουν ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος, οδηγούν στην δημιουργία δανείων τιμής τα οποία

είναι ένα είδος υποτροφίας δηλαδή δίνουν 2000 δραχμές το χρόνο σε παιδιά που τα έχουν ανάγκη και απλά υπόσχονται ότι θα τα επιστρέψουν όταν θα διοριστούν δάσκαλοι. Επίσης, αναφέρουν ότι κάθε ομάδα μπορεί να διοργανώνει χωριστά μικρές ομάδες, να πηγαίνει σε συναυλίες ή σε κινηματογράφους και θέατρα σε απογευματινές παραστάσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να αποβάλλουν την κοινωνική δειλία, να γνωρίζουν καλύτερα την κοινωνική ζωή και οι δάσκαλοι να κερδίζουν την εμπιστοσύνη των παιδιών και να γνωρίζουν τις οικογένειες τους. Επιπλέον, υπογραμμίζουν ότι το δεύτερο χρόνο συνεχίζονται τα παράπονα για τις ομάδες. Υπάρχουν παράπονα από τους δασκαλιστές ότι οι ομάδες δεν είναι φυσικές. Έτσι ο διευθυντής προτείνει να μελετηθεί από κάθε τάξη χωριστά, πως νομίζουν σωστό να σχηματιστούν οι ομάδες την νέα χρονιά. Ο θεσμός πρέπει να διατηρηθεί και να θυμίζει οικογενειακή ζωή για τα παιδιά που είναι μακριά από τις οικογένειες τους. Επίσης, πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη ελευθερία και πρωτοβουλία στα παιδιά και τέλος να δημιουργηθούν οι ομάδες με βάση τα κοινά ενδιαφέροντα των παιδιών (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 165 – 171).

δ) Απογέματα Γονέων!

Οι δυο παιδαγωγοί πιστεύουν ότι για να πετύχει το σχολείο τον σκοπό του χρειάζεται η συνεργασία και η βοήθεια του σπιτιού. Έτσι το σχολείο καλεί ένα απόγευμα τους γονείς και τους κηδεμόνες των παιδιών και τους εξηγούν ότι για να πετύχει το σχολείο τον σκοπό του δηλαδή τη μόρφωση απαιτείται η συνεργασία του σπιτιού που θα το ενημερώνουν σχετικά με την συμπεριφορά, την εργασία και τον χαρακτήρα του παιδιού. Επίσης, πρέπει οι γονείς να είναι κοντά στο σχολείο και να παρακολουθούν τα μέτρα των δασκάλων για τη μόρφωση των παιδιών τους. Έτσι με την πρώτη συγκέντρωση αποφασίζουν να μαζεύονται μια φορά το μήνα στο Μαράσλειο. Οι συγκεντρώσεις αυτές ονομάζονται **απογέματα γονέων**. Επίσης, αναφέρουν ότι ο αριθμός των γονέων στις συγκεντρώσεις ολοένα και μεγάλωνε και ότι μεταχειρίζονται διάφορα μέσα για να προσελκύσουν τους γονείς. Στις συγκεντρώσεις αυτές, προσωπικό και γονείς αναλύουν από τα πιο απλά θέματα όπως ο ύπνος των παιδιών μέχρι τα πιο σύνθετα. Επίσης, συζητούν ζητήματα που βασανίζουν τους δασκάλους αλλά και ζητήματα που απασχολούν τους γονείς. Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος τονίζουν ότι κανένας δάσκαλος δεν πρέπει να λείπει από τις συγκεντρώσεις γιατί έχει να δώσει και να πάρει

σημαντικές πληροφορίες. Ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής του διδασκαλείου παρατηρούν ότι τα απογέματα γονέων είναι ένας θεσμός που αποδείχτηκε καρποφόρος (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 171 – 174).

ε) Απογέματα Εργασίας!

Οι δυο παιδαγωγοί τονίζουν ότι από την αρχή γίνονται προσπάθειες για να οικειοποιηθούν τα παιδιά με το περιβάλλον του σχολείου, να βλέπουν το σχολείο και την τάξη ως δικά τους αγαθά. Τον πρώτο χρόνο το σχολικό ταμείο είναι σε καλή κατάσταση που τους επιτρέπει να παίρνουν κάθε Σάββατο καθαρίστριες να τους βοηθούν στο καθάρισμα. Την δεύτερη χρονιά όμως υπάρχει οικονομική κρίση. Έτσι από την αρχή του χρόνου το ζήτημα λαμβάνει χώρα στην συνεδρίαση για την καλύτερη επίλυσή του. Μετά από πλατιά συζήτηση αποφασίζουν να ορίσει η κοινότητα ένα απόγευμα την εβδομάδα που θα δουλεύουν για το σχολείο και τις ανάγκες του. Το ζήτημα ξανά συζητείται με σκοπό να οργανωθεί το απόγευμα εργασίας.

Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος υπογραμμίζουν ότι όλα τα παιδιά χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες η κάθε μια με τα καθήκοντά της. Δημιουργείται μια ομάδα για την καθαριότητα, μια ομάδα για τον κήπο, μια ομάδα για τις μάντρες και μια τελευταία ομάδα για τις χειροτεχνικές εργασίες. Η προσπάθεια αυτή των μαθητών έχει ως αποτέλεσμα το σχολείο να είναι πάντα καθαρό, να γεννιέται το αίσθημα της ευσυνειδησίας, της αλληλεγγύης, της αλληλοβοήθειας, της συνεργασίας για έναν κοινό σκοπό (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 174 – 179).

στ) Το Περιοδικό!

Οι δυο παιδαγωγοί αναφέρουν ότι τον Απρίλη του πρώτου χρόνου μια μαθήτρια προτείνει σε μια συνεδρίαση να εκδόσει η κοινότητα περιοδικό. Η πρόταση αρέσει στα παιδιά, υπάρχουν όμως πολλές δυσκολίες και έλλειψη προϋποθέσεων. Στην αρχή του δεύτερου χρόνου σε μια συνεδρίαση διατυπώνεται η ίδια πρόταση. Είναι επιθυμία των παιδιών και αποτελεί ένα νέο και σπουδαίο μέσο μόρφωσης. Τον τρίτο χρόνο, εκδίδεται το πρώτο φυλλάδιο σύντομο, απλό, μετρημένο και χωρίς αξιώσεις το οποίο μοιράζεται στα παλιά μέλη της κοινότητας. Έτσι η ιδέα του περιοδικού ύστερα από λοξοδρομίες

παίρνει την σωστή μορφή και γίνεται ένα καλό μέσο για τη μόρφωση των δασκαλιστών (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 179 – 181).

ζ) Το Παιδικό Δικαστήριο!

Ένα μέτρο άλυτο μέχρι το δεύτερο χρόνο, τονίζουν ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος είναι η τιμωρία. Το παιδικό δικαστήριο σ' ένα σχολείο τονώνει στα παιδιά το αίσθημα της δικαιοσύνης που έχουν μέσα τους, μορφώνει το ηθικό θάρρος και το αίσθημα της ευθύνης, δυναμώνει την ιδέα του χρέους και την σκληρότητα, τα συνηθίζει να διστάζουν και να ζυγιάζουν μ' ευσυνειδησία από πολλές μεριές μια πράξη. Παρ' όλα αυτά πρέπει να υπάρχουν όρια και να ληφθούν μέτρα κατάλληλα γιατί εύκολα μπορεί να παραστρατήσει μια ομάδα στην εκδίκηση, την επίδειξη και την επιπολαιότητα.

Μετά από συζήτηση ο διευθυντής προτείνει: η πρόταση για το παιδικό δικαστήριο να γίνει δεκτή προσωρινά, δηλαδή πρώτα ο θεσμός να δοκιμαστεί και για να έχει επιτυχία θα πρέπει να γίνει αποδεκτή με ορισμένους περιορισμούς. Τέτοιοι περιορισμοί είναι: 1) στο παιδικό δικαστήριο να παρευρίσκεται πάντα ένα μέλος του προσωπικού ώστε να παίρνονται οι αποφάσεις με μεγαλύτερη προσοχή, 2) το παιδικό δικαστήριο να ασχολείται μόνο με τις υποθέσεις που θα εισάγει σ' αυτό η διεύθυνση του σχολείου και 3) η ποινή που θα επιβάλλεται από το δικαστήριο να εξαρτάται από την έγκριση της διεύθυνσης. Έτσι το παιδικό δικαστήριο αποδεικνύεται πολύτιμο μορφωτικό μέσο (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 181 – 186).

η) Οι εκδρομές!

Ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Παπαμαύρος αναφέρουν ότι στις ώρες εργασίας όταν ο καιρός είναι καλός τα παιδιά εργάζονται στις μεγάλες αυλές και στον κήπο του Μαράσλειου με αποτέλεσμα να απολαμβάνουν την φύση και την εργασία με χαρά. Εκτός όμως από την εργασία στην αυλή, κάθε τάξη του Διδασκαλείου έχει το προσωπικό της απόγευμα. Κύριος σκοπός είναι να συνηθίσουν τα παιδιά στην τακτική και πειθαρχημένη πορεία και να γυμνάσουν με ασκήσεις την ψυχική τους ζωή. Οι ώρες έξω από την αίθουσα στην ύπαιθρο αποτελούν ψυχική ανάγκη για τα παιδιά. Κάθε ομάδα έχει το δικαίωμα να οργανώνει εκδρομές. Η εκδρομή ενώνει τα παιδιά μεταξύ τους και τα εμπλουτίζει με εντυπώσεις και εμπειρίες. Εκτός από αυτές τις εκδρομές που είναι

προαιρετικές, το Μαράσλειο έχει οργανώσει και ένα σύστημα εκδρομών που είναι υποχρεωτικές για όλα τα παιδιά.

Κάθε πρώτη του μήνα, την πρώτη καλή μέρα το Διδασκαλείο σταματά τη δουλειά του και όλοι προσωπικό και δασκαλιστές βγαίνουν από το πρωί ως το βράδυ εκδρομή. Όταν πλησιάζει το καλοκαίρι όλο το σχολείο πηγαίνει πολυήμερη εκδρομή σε μακρινά μέρη, στην οποία δεν πρέπει να λείπει κανείς χωρίς σοβαρό λόγο. Οι εκδρομές γίνονται με σκοπό να γνωρίσουν οι δασκαλιστές πρώτα την Αττική και έπειτα τα μεγάλα και χαρακτηριστικά κομμάτια της Ελλάδας. Επίσης, το παιδί με τις εκδρομές μεγαλώνει την ατομική του εμπειρία, απαραίτητη βάση για κάθε πνευματική, ψυχική μόρφωση και ζωή. Τέλος, βαθαίνει ο ψυχικός κόσμος του παιδιού, δυναμώνει και γίνεται πλουσιότερος.

Οι δυο παιδαγωγοί υπογραμμίζουν ότι την ευθύνη της ομάδας έχει ο ομαδάρχης που προσπαθεί η εκδρομή να είναι όσο γίνεται πιο γόνιμη. Μαζεύονται όλοι μαζί οι δασκαλιστές συζητούν διάφορα θέματα και παίζουν παιχνίδια, τρώνε και εξερευνούν τα μέρη. Η εκδρομή τελειώνει επιστρέφοντας στην Αθήνα άλλοτε η κάθε μια ομάδα χωριστά και άλλοτε δυο ή περισσότερες ομάδες μαζί.

Ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής αναφέρουν ότι η πολυήμερη εκδρομή χρειάζεται μεγαλύτερη προετοιμασία και ουσιαστικότερη οργάνωση. Η κοινότητα ορίζει μια επιτροπή που οργανώνει ένα μέρος της εκδρομής. Φροντίζουν να περνούν όσο γίνεται πιο οικονομικά και αυτό όχι μόνο γιατί τα παιδιά είναι φτωχά αλλά και για μορφωτικούς λόγους. Ο ομαδάρχης, μέρες πριν, κανονίζει με τα παιδιά τι πρέπει να πάρουν μαζί τους. Τα παιδιά μπορούν να κινηθούν ελεύθερα με το πρόγραμμα που ορίζει ο ομαδάρχης. Πολυήμερες εκδρομές γίνονται στο Σούνιο και στην Κόρινθο. Στο τέλος κάθε πολυήμερης εκδρομής γίνεται συνεδρίαση του προσωπικού και των παιδιών που έχει κύριο θέμα την κριτική της εκδρομής. Τον τρίτο χρόνο αναφέρουν ότι αποφασίζουν να ιδρύσουν ένα ειδικό ταμείο για τις πολυήμερες εκδρομές τους. Για τον ίδιο σκοπό θα δίνουν τα κέρδη του σχολικού πρατηρίου και θα απαιτούν και τη βοήθεια του κράτους (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 187 – 201).

θ) Οι Γιορτές!

Για την ψυχική ικανοποίηση των διδασκαστών οι δυο παιδαγωγοί πραγματοποιούν τις γιορτές όπως τα Πανηγύρια, οι Απόκριες, τα Χριστούγεννα, η Λαμπρή. Υπάρχουν σχολικές γιορτές που έχουν μορφωτική σημασία ένταση και

ολοκλήρωση, γιορτές βγαλμένες από την εργασία της τάξης και της ομάδας. Μπορεί επίσης να είναι γενική γιορτή που συμμετέχει όλο το Μαράσλειο που προετοιμάζεται καιρό πριν ή πρόχειρη όταν τα παιδιά αποφασίζουν να γιορτάσουν ένα γεγονός ξαφνικά (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 201 – 246).

1) Το Καταστατικό Μας!

Οι δυο παιδαγωγοί υπογραμμίζουν ότι στα μέσα του δεύτερου χρόνου δημιουργείται η ανάγκη του καταστατικού. Ύστερα από συζήτηση ορίζει η κοινότητα μια επιτροπή από δασκαλιστές με πρόεδρο ένα μέλος του προσωπικού με σκοπό να δημιουργήσει ένα σχέδιο καταστατικού το οποίο θα περιλαμβάνει μια σύντομη διατύπωση από τα μόνιμα σημεία οργάνωσης της κοινότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά από λίγο καιρό σε συνεδρίαση της κοινότητας παρουσιάζεται μια πρώτη εισήγηση του καταστατικού από την επιτροπή όπου η κοινότητα επισημάνει διάφορες διορθώσεις και συμπληρώσεις (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 246 – 249).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του κεφαλαίου «Η οργάνωση και η ζωή της κοινότητας» του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926»⁶ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Υπήρχε ευχάριστο και οικείο κλίμα στο Μαράσλειο Διδασκαλείο που το προκαλούσε η ευχάριστη σχολική ζωή με τους περιπάτους και τις εκδρομές και η άριστη σχέση προσωπικού και παιδιών. Η σχολική ζωή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο ήταν πλούσια από παραγωγικές δραστηριότητες όπως τα απογέματα εργασίας, η οργάνωση του παιδικού δικαστηρίου, η έκδοση περιοδικού, η οργάνωση εορτών κ.τλ.
2. Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο γίνονταν συχνές γενικές συνελεύσεις στις οποίες το η διεύθυνση και το προσωπικό συζητούσαν διάφορα θέματα που απασχολούσαν τα παιδιά όπως επίσης και θέματα φροντίδας του σχολείου, καθαριότητας και εξοπλισμού.

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1929.

3. Η φτώχεια των παιδιών και η μη καλή διατροφή τους οδήγησε στην οργάνωση σχολικού συσσιτίου. Έτσι, τα παιδιά άρχισαν να τρέφονται σωστά γεγονός που τα βοήθησε στην πνευματική και σωματική τους εργασία.
4. Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας μαθητικών ομάδων οι οποίες αποσκοπούσαν στη βελτίωση των σχέσεων προσωπικού και παιδιών. Κάθε μαθητική ομάδα είχε το δικαίωμα να συμμετέχει σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τα παιδιά να αποβάλλουν την κοινωνική δειλία και να γνωρίσουν καλύτερα την κοινωνική ζωή.
5. Αξιοσημείωτη είναι η προσφορά των «απογευμάτων των γονέων». Σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα προσωπικό και γονείς συναντιόνταν προκειμένου να συζητήσουν θέματα που απασχολούσαν τα παιδιά.

2.1.4. Επίμετρο

Όπως έχει ήδη αναφέρει, το υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία. Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται κάποιες σημαντικές παρατηρήσεις του Δελμούζου για τη μέθοδο εργασίας του Σχολείου Εργασίας.

2.1.5.1 Λίγα λόγια για τη μέθοδο εργασίας

Ο Δελμούζος κάνει τις εξής παρατηρήσεις: Παίρνει τη μέθοδο στη μορφή που της έχει δώσει ο Gaudig και η σχολή του γιατί αυτή προπάντων έχει γίνει γνωστή στον τόπο του με διάφορες μεταφράσεις που κι αυτές με τον τρόπο που έχουν γίνει οδηγούν εύκολα στην απλή μεταφορά και στην παρανόηση. Ο αντίκτυπός τους σ' αυτούς είναι πιο μεγάλος γιατί έχουν πλήθος πρακτικές διδασκαλίες και παραδείγματα και ο δάσκαλος βρίσκει σ' αυτά έτοιμο το δρόμο για την καινούργια μέθοδο. Ενώ αντίθετα όσα σχετικά βιβλία του Kerschensteiner έχουν μεταφραστεί είναι θεωρητικά και γενικά και χρειάζονται πολύ περισσότερο κόπο για να τα καταλάβει κανείς σωστά και για να δοκιμάσει τις ιδέες του στην πράξη.

Το πρώτο σημείο που τονίζει ο Δελμούζος είναι η « ελεύθερη συνομιλία » που κάνουν τα παιδιά μεταξύ τους μέσα στην τάξη. Είναι μορφή της ομαδικής εργασίας όπου όλη η τάξη δουλεύει για έναν κοινό σκοπό. Ο δάσκαλος αφήνει τα παιδιά μόνα τους να διευθύνουν την συζήτηση και να νικούν τις δυσκολίες που τους παρουσιάζονται, αυτός μονάχα παρακολουθεί και επεμβαίνει όταν είναι απόλυτη ανάγκη. Η ελεύθερη συνομιλία χωρίς περιορισμούς μπορεί να είναι επικίνδυνη. Υπάρχει φόβος, τα παιδιά να απομακρυνθούν από τη δράση τους και τη θετική δουλειά και να θρέψουν ελαττώματα που η αγωγή προσπαθεί να καταπολεμήσει. Επίσης, μπορεί να οδηγήσει σε βία μεταξύ των παιδιών. Κίνδυνο από την ελεύθερη συνομιλία αποτελεί ο κυματισμός. Τέλος, σπουδαίος και συχνός κίνδυνος είναι το tempo, ο ρυθμός. Η συζήτηση σε μια τάξη προϋποθέτει έναν ορισμένο ρυθμό για να μπορούν να παίρνουν μέρος όλα τα μέλη της.

Ο Δελμούζος τονίζει ότι χρειάζεται μεγάλη προσοχή με την ελεύθερη συνομιλία. Δεν πρέπει να ξεχνούν πως είναι μονάχα μια μορφή πνευματικής εργασίας και όχι ολόκληρη η εργασία και επίσης πρέπει να περιοριστεί μόνο εκεί που είναι απόλυτα απαραίτητη. Χρειάζεται γι' αυτή πειθαρχημένη σκέψη και βούληση και σ' αυτή πρέπει ν' ασκηθούν τα παιδιά να συνηθίσουν και θα την συνηθίσουν με την εργασία του σχολείου,

με την καθοδήγηση και την επιμονή του δασκάλου. Για την ελεύθερη συνομιλία υπάρχει τεχνική την οποία πρέπει να μάθουν τα παιδιά και απαιτεί πολύ καιρό, επιμονή και συστηματική καθοδήγηση. Αυτός είναι ο ρόλος του δασκάλου ο οποίος αποτελεί το δεύτερο σημείο στη μέθοδο εργασίας που πρέπει να τονιστεί.

Ο Δελμούζος πιστεύει ότι είναι σωστή η εξής αρχή: κέντρο στην εργασία του σχολείου να γίνει το παιδί και όχι ο δάσκαλος. Το παιδί πρέπει να μαθαίνει δουλεύοντας κάτι το οποίο δεν σημαίνει ότι ο δάσκαλος είναι περιττός. Ο δάσκαλος βοηθά το παιδί να συνηθίσει στη δουλειά, πρέπει να το καθοδηγήσει με υπομονή, επιμονή και γνώση μέχρι να μάθει να δουλεύει μόνο το κάθε παιδί χωριστά και όλη η τάξη μαζί. Με τον καιρό οι επεμβάσεις του δασκάλου θα γίνουν αραιότερες όμως δεν μπορούν να λείψουν ολότελα από την καθοδήγηση του σχολείου όσο κι αν ωριμάσει το παιδί. Το ίδιο γίνεται και στην ελεύθερη συνομιλία των παιδιών στην οποία ο δάσκαλος με το κύρος και την ωριμότητά του κατευθύνει τα παιδιά με τον σωστό τρόπο που όσο περνά ο καιρός επεμβαίνει λιγότερο. Ο Δελμούζος τονίζει ότι συνάντησε ομαδικές συνομιλίες με σωστή πνευματική δουλειά στο διδασκαλείο του Κουντουρά στη Θεσσαλονίκη στη Β΄ τάξη.

Ο Δελμούζος υπογραμμίζει ότι τρίτο σημείο και επικίνδυνο στη μέθοδο εργασίας είναι η εργασία των ομάδων. Τα παιδιά μιας τάξης χωρίζονται σε ομάδες και η καθεμιά τους παίρνει ένα θέμα το μελετά και παρουσιάζει στην τάξη τα πορίσματά της. Ο Δελμούζος πιστεύει ότι κι εδώ πρέπει να προσέχουν ορισμένα πράγματα: α) δεν πρέπει και δεν μπορούν όλα τα θέματα και τα μαθήματα να μελετηθούν με το σύστημα των ομάδων, β) στην εργασία μιας ομάδας αν δεν υπάρχει καθοδήγηση υπάρχει περίπτωση να δουλεύουν δυο παιδιά και τα άλλα να μένουν αμέτοχα. γ) Το σύστημα των ομάδων όταν σε μερικά μαθήματα γίνεται απροειδοποίητα έχει ως αποτέλεσμα να μην έχουν προετοιμαστεί όλες οι τάξεις και ωφελούνται μόνο οι ομάδες που έχουν δουλέψει και όχι όλη η τάξη. δ) Δεν πρέπει να ξεχνιέται ότι η ομαδική εργασία προϋποθέτει και βασίζεται στην προσωπική εργασία του κάθε παιδιού και στην ικανότητα να δουλεύει μόνο του. Το σύστημα των ομάδων χρησιμοποιήθηκε στο Μαράσλειο αλλά περιορισμένα (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 307 – 316).

Ο Αλ. Δελμούζος τονίζει ότι όταν οι ξένοι λένε Σχολείο Εργασίας προϋποθέτουν πως υπάρχει το νόημα της εργασίας και κοιτάζουν με ποιον τρόπο θα συνηθίσουν το παιδί να εργάζεται καλύτερα και πιο αυθύπαρκτα. Άμα λείπει το νόημα αυτό το Σχολείο

Εργασίας καταντάει μόδα και λέξη μονάχα. Είναι το ίδιο όπως και με την ελευθερία του παιδιού και αυτό πρέπει να προσεχτεί (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 316).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του κεφαλαίου «Επίμετρο» του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926»⁷ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Ο Δελμούζος έδινε ιδιαίτερη σημασία στην «ελεύθερη συνομιλία» σύμφωνα με την οποία τα παιδιά, μέσα στην ομάδα, συζητούσαν ελεύθερα ζητήματα που τα απασχολούσε. Ο δάσκαλος επενέβαινε όταν υπήρχε ανάγκη και έθετε συγκεκριμένους περιορισμούς.
2. Κέντρο σε οποιαδήποτε εργασία του σχολείου έπρεπε να ήταν το παιδί το οποίο έπρεπε να μάθει να δουλεύει για το καλό το δικό του και για το καλό της τάξης του.
3. Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην μέθοδο εργασίας «εργασία των παιδιών σε ομάδες» η οποία δεν μπορούσε να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα του διδασκαλείου γιατί υπήρχε ο κίνδυνος να μένουν αμέτοχα πολλά παιδιά.

⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1929.

2.2 Μαράσλειο και ζωή 2

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται σύντομα τα βασικά σημεία της εργασίας του Διδασκαλείου κατά τη χρονική διάρκεια που ήταν διευθυντής ο Αλ. Δελμούζος. Επίσης, παρουσιάζεται ο τρόπος που ήταν οργανωμένη η σχολική κοινότητα και η ζωή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο σύμφωνα με το βιβλίο του Αλ. Δελμούζου «Μαράσλειο και ζωή»⁸. Τα βασικά σημεία της εργασίας του Διδασκαλείου παρουσιάζονται μέσα από τα κεφάλαια του βιβλίου «Μαράσλειο και ζωή» τα οποία είναι τα εξής: α) πνευματικό και ηθικό χάος, β) σχολείο και χάος, γ) οι απαντήσεις του Αλ. Δελμούζου σε ερωτήματα που απασχολούσαν το Μαράσλειο Διδασκαλείο, δ) μια εξήγηση του Αλ. Δελμούζου για τον διευθυντή των προτύπων, ε) ένα γράμμα στην Εστία και στ) και λίγα κείμενα.

Ο Δελμούζος υπογραμμίζει ότι το Μαράσλειο Διδασκαλείο είναι ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα το οποίο αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα, ένα από τα οποία είναι η συστηματική πολεμική από διάφορες εφημερίδες και πρόσωπα εκπαιδευτικά ή ξένα στην εκπαίδευση. Η πολεμική αυτή εκστρατεία γίνεται εντονότερη μετά την απομάκρυνση τριών δημοδιδασκάλων από τα πρότυπα του Διδασκαλείου. Ο διευθυντής του ιδρύματος θεωρεί σκόπιμο ν' αναπτύξει τα βασικά σημεία της εργασίας του Διδασκαλείου αποσκοπώντας στην αποφυγή κακών προθέσεων και παρεξηγήσεων. Τέλος, ο διευθυντής του Διδασκαλείου τονίζει το εξής: «για να καρποφορήσουν οι προσπάθειες χρειάζεται ήρεμο περιβάλλον και μεγάλο χρονικό διάστημα» (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 5 – 6).

2.2.1. Πνευματικό και ηθικό χάος 3

Ο Δελμούζος αναφέρει ότι στην Γ' τάξη του Διδασκαλείου καθιερώνεται μια φορά την εβδομάδα η «ώρα ευκαιρίας». Την ώρα αυτή τα παιδιά μπορούν να φέρουν για κοινή συζήτηση στην τάξη ότι πρόβλημα τ' απασχολεί έξω από τον κύκλο των μαθημάτων. Τα περισσότερα θέματα που δίνονται από τα παιδιά πηγάζουν από τον σύγχρονο αγώνα των κοινωνικών τάξεων ή σχετίζονται άμεσα μ' αυτόν. Επίσης γίνεται φανερό ότι στον τρόπο που σκέπτονται τα παιδιά προβάλλει ένας καθολικός υλισμός τέτοιος που καταρρίπτει κάθε πνοή ιδανικού (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 6 – 10).

⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1925.

2.2.2. Σχολείο και χάος 3

Τον Δελμούζο τον απασχολούν μερικά ερωτήματα στα οποία προσπαθεί να δώσει απαντήσεις και αφορούν κάθε ανώτερο σχολείο και δάσκαλο. Μερικά από τα ερωτήματα αυτά είναι τα εξής: α) πως το διδασκαλείο θα αντιμετωπίσει τον κλονισμό που υπάρχει στην κοινωνία; β) πως το υλισμό τους; γ) πως θα αντικρίσει τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα; Σε αυτά και σε άλλα ερωτήματα έδωσε απαντήσεις ο Δελμούζος για λογαριασμό του Μαράσλειο Διδασκαλείου (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 10 – 11).

2.2.3. Οι απαντήσεις του Αλ. Δελμούζου σε ερωτήματα που απασχολούσαν το Μαράσλειο Διδασκαλείο. 3

2.2.3.1. Απαντήσεις του Αλ. Δελμούζου για την σχολική κοινότητα 4

Ο Δελμούζος πιστεύει ότι στο Μαράσλειο Διδασκαλείο κυριαρχεί η εξής αντίληψη: Το σχολείο είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την ατομική, εθνική και κοινωνική πρόοδο. Επίσης, το Μαράσλειο πιστεύει ότι αγωγή χωρίς πίστη σε ηθικές αξίες και γενικότερα χωρίς ιδανικό είναι αδύνατη. Οι ηθικές αξίες και οι κοινωνικές αρετές πρέπει να γίνουν εσωτερική ανάγκη η οποία αποκτάται μόνο αν τα ζει το παιδί αληθινά, μόνο τότε θα είναι γόνιμος κάθε διαφωτισμός.

Ο Δελμούζος τονίζει ότι το Μαράσλειο Διδασκαλείο προσπαθεί να οργανώσει την σχολική του ζωή. Σιγά σιγά αρχίζει να αναπτύσσεται μια σχολική κοινότητα όπου την εξωσχολική αστάθεια στις ηθικές και άλλες αξίες αντικαταστά η σκληρή σταθερότητα την οποία επιβάλλει η ομαδική βούληση. Γίνονται όλο και περισσότερες προσπάθειες να κατακτήσει το άτομο ολοένα και υψηλότερες αξίες, να ζήσει την ιδέα του κοινωνικού συνόλου και να του γίνει η ιδέα αυτή ανάγκη (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 12 – 13).

2.2.3.2. Το Μαράσλειο και οι κοινωνικοί αγώνες 4

Ο συγγραφέας του βιβλίου πιστεύει ότι ένα σχολείο που θέλει να συντελεί στην πρόοδο του τόπου του, πρέπει να προετοιμάσει τον τρόφιμο του για τη ζωή. Πρέπει να τον προετοιμάσει για την οικονομική, πνευματική και ηθική του αυθυπαρξία. Ο σκοπός

αυτός του σχολείου θα πραγματοποιηθεί μόνο αν βασιστεί στα ζωντανά ενδιαφέροντα των παιδιών τα οποία πηγάζουν από τα σύγχρονα κοινωνικά και εθνικά προβλήματα. Καλλιεργώντας στα παιδιά την πολυμερή αυθυπαρξία, δημιουργείται η πεποίθηση πως όταν ο τρόφιμος βγεί στην κοινωνία δεν θα ενεργεί εναντίον της ολότητας σε όποια κοινωνική τάξη κι αν ανήκει (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 13 – 14).

2.2.3.3 Το αίσθημα του Εθνικού συνόλου

4

Ο Δελμούζος τονίζει ότι η βάση όπου θα μπορεί να καλλιεργηθεί το αίσθημα του εθνικού συνόλου είναι η σχολική κοινότητα. Το κάθε παιδί θα δημιουργεί το ομαδικό εργό από τη δική του κλίση και ικανότητα. Με τον τρόπο αυτό κάθε παιδί θα αναπτύσσει τη δική του ατομικότητα μέσα στην κοινότητα. Έτσι θα δημιουργηθεί μια ποικιλία από ατομικές δυνάμεις συντονισμένες σε ένα σύνολο αρμονικό με αποτέλεσμα να μορφωθεί και να αναπτυχθεί το κοινωνικό ένστικτο και η κοινωνική αρετή και κατ' επέκταση η εθνική. Το εθνικό αυτό αίσθημα αποκτάται από την κοινή συμβίωση με τους άλλους και την παράδοση και αναπτύσσεται με την αγάπη, την γνώση και τον διαφωτισμό (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 15).

2.2.3.4 Παιδαγωγικά και σύγχρονα προβλήματα

4

Σύμφωνα με τον Δελμούζο η Παιδαγωγική Επιστήμη επιτρέπει σε ένα Διδασκαλείο να αντικρύσει την σύγχρονη πραγματικότητα και τα προβλήματά της από εκπαιδευτική σκοπιά. Η οργάνωση της ελληνικής παιδείας θα βοηθήσει όχι μόνο στην εξέταση των ψυχοσυστάσεων των παιδιών αλλά και στην εξέταση του νεοελληνικού πολιτισμού, της κοινωνίας και των αναγκών της.

Ο Δελμούζος υπογραμμίζει ότι για την ανύψωση της ατομικής, εθνικής, κοινωνικής και ανθρώπινης ζωής η πολιτεία είναι υποχρεωμένη: α) να κρατεί καθε παιδί σε γενικά ή επαγγελματικά σχολεία ως τη στιγμή που αρχίζει η αυτοπαιδαγωγή του και β) να δίνει τα μέσα σε κάθε παιδί να μορφωθεί ανάλογα με την πραγματική του ιδιοφυΐα και ικανότητα, χωρίς να εμποδίζεται από την οικονομική και κοινωνική κατάσταση του σπιτιού του. Με τον τρόπο αυτό κάθε άτομο ζει αληθινά τον εαυτό του

με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται πλήθος γόνιμων δυνάμεων που όσο περισσότερες είναι σ' ένα έθνος τόσο πιο πολύ υψώνεται η εθνική ζωή και ο πολιτισμός του.

Ο συγγραφέας τονίζει ότι στόχος του Διδασκαλείου είναι να εξασκήσουν τα παιδιά να οραματίζονται το μέλλον γιατί μόνο έτσι θα εργάζονται γόνιμα για το παρόν εντείνοντας τις δυνάμεις τους ως τα όρια που τους χαρίζει η φύση. Επίσης, πρέπει τα παιδιά να αντικρύσουν σοβαρά τη ζωή και το έργο τους γιατί μόνο έτσι θα καταλάβουν ότι το έργο είναι αποτέλεσμα χρονοβόρων και ομαδικών προσπαθειών. Έτσι έχοντας τα παιδιά κάθε φορά έναν συγκεκριμένο σκοπό, ομαδική προσπάθεια, οργάνωση και επιμονή θα πετύχουν και τα πιο δύσκολα στη ζωή (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 21 – 24).

2.2.3.5. Εθνισμός και ανθρωπισμός

4

Με αφορμή τον εορτασμό της εθνικής εορτής, τονίζει ο Δελμούζος, γίνεται λόγος στο Μαράσλειο Διδασκαλείο για τις ηθικές αξίες και το εθνικό αίσθημα. Η κοινότητα του Διδασκαλείου τονίζει ότι το «ιδανικό» είναι μια ανθρωπότητα με βασική αρετή την αγάπη και την ελευθερία. Επίσης η κοινότητα τονίζει ότι «Ανθρωπότητα» σημαίνει το σύνολο λαών και εθνών. Κάθε άτομο γεννιέται και ανήκει σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, σε έναν συγκεκριμένο τόπο και έθνος και έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με όλα τα άτομα που ανήκουν στο ίδιο έθνος. Τα στοιχεία αυτά καθορίζουν μια ξεχωριστή ψυχολογία και ιδιοσυγγρασία, την εθνική. Επομένως, η αληθινή μόρφωση δεν μπορεί παρά να είναι εθνική. Ο Δελμούζος υπογραμμίζει ότι μόρφωση σημαίνει συστηματική εξέλιξη, ανάπτυξη στοιχείων που υπάρχουν στο άτομο και στο κάθε άτομο υπάρχουν πλήθος ηθικά στοιχεία που καθορίζουν την ψυχοσύστασή του. Γι' αυτό κάθε άτομο μπορεί μόνο μέσα στο έθνος του να εντείνει όλες του τις δυνάμεις και να υψωθεί σε πραγματική δημιουργία. Αντίστοιχα, ένας λαός, ένα έθνος προοδεύει όταν βασίζεται στον εθνισμό του, στα δικά του στοιχεία και στη δική του πραγματικότητα.

Επομένως, τονίζει ο Δελμούζος, και για το άτομο και για το σύνολο πραγματική ζωή και δημιουργία, αληθινός πολιτισμός δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο στον εθνισμό. Στόχος του Διδασκαλείου είναι να οδηγήσει τα παιδιά στην επίγνωση του εαυτού τους και του έθνους τους χωρίς όμως να τους δημιουργήσει περιφρόνηση και μίσος για τους άλλους λαούς. Το Διδασκαλείο προσπαθεί να αναθρέψει τους μαθητές του

με το αίσθημα του εθνικού συνόλου και να ποτίσει την ψυχή τους με αγάπη για την ελευθερία αποσκοπώντας η αγάπη αυτή να γίνει εσωτερική ανάγκη (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 24 – 34).

2.2.4. Μια εξήγηση του Αλ. Δελμούζου για τον διευθυντή των προτύπων

Διάφορες διαδόσεις για τον Διευθυντή των προτύπων δημοτικών σχολείων αναγκάζει τον διευθυντή του Μαράσλειου Διδασκαλείου να προβεί σε δήλωση, σε συνεδρίαση του προσωπικού, η οποία παραποιήθηκε από τις εφημερίδες. Η δήλωση, σύμφωνα με τις εφημερίδες παρουσίαζε τον Διευθυντή των προτύπων όχι ως ανεκτικό σε εσωτερικές πεποιθήσεις του δασκάλου αλλά ότι κήρυξε ως δόγμα τη δυνατότητα του ψυχικού του διχασμού.

Ο Διευθυντής του Διδασκαλείου οδηγείται στην συγκεκριμένη δήλωση με σκοπό να εξασφαλίσει τον απόλυτο σεβασμό στις αρχές του διδασκαλείου εκ μέρους του προσωπικού. Όλο το προσωπικό συμφωνεί με τις αρχές του διδασκαλείου και όλοι είναι υποχρεωμένοι να εργαστούν για την προκοπή του εκπαιδευτικού έργου. Ο Διευθυντής τονίζει ότι μονάχα η απόλυτη ταυτότητα μπορεί να εντείνει τη μορφωτική επίδραση στο πιο μεγάλο σημείο. Το έργο που έχει να πραγματοποιήσει απαιτεί ελεύθερη εσωτερική κατάφαση και μόνο έτσι μπορεί να προκόψει (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 35 – 37).

2.2.5. Ένα γράμμα στην «Εστία»

Ο Διευθυντής του Διδασκαλείου θέλοντας να διορθώσει όσα υπόθηκαν στην εφημερίδα «Εστία» εναντίον της εργασίας του Μαράσλειου Διδασκαλείου, στέλνει ένα γράμμα στο οποίο εξηγεί αναλυτικά τα γεγονότα που συνέβησαν με τρεις δημοδιδασκάλους οι οποίοι προκάλεσαν επεισόδιο εναντίον της κ. Ιμβριώτη.

Ο Διευθυντής δηλώνει στην εφημερίδα «Εστία» ότι το Μαράσλειο Διδασκαλείο όχι μόνο δεν εργάζεται εναντίον της θρησκείας, του εθνισμού και της οικογένειας, όπως υπερασπίστηκαν οι τρεις δημοδιδάσκαλοι, αλλά απεναντίας ζει με την πίστη ότι ο εθνισμός είναι πραγματικότητα αιώνων ζυμωμένη στο αίμα που τη ζει κάθε άτομο και καθορίζει τη ζωή του. Ο Διευθυντής επίσης τονίζει ότι ο ανθρωπισμός αν δεν στηρίζεται στον εθνισμό είναι κάτι ακατανόητο και αδύνατο. Επίσης, όσο αναφορά τη θρησκεία

δηλώνει ότι το θρησκευτικό συναίσθημα είναι πολυτιμότερο στοιχείο για την αγωγή και το Διδασκαλείο θα προσπαθεί να το καλλιεργεί εντατικά. Όσο αφορά το θεσμό της οικογένειας, ο διευθυντής δηλώνει ότι η οικογένεια είναι από τους πλέον πολυτιμότερους παράγοντες στη αγωγή, γι' αυτό και το διδασκαλείο επιδιώκει την στενότερη συνεργασία της για την αγωγή των τροφίμων της.

Ο Δελμούζος υπογραμμίζει ότι αυτές οι αρχές αποτελούν τη βάση της εργασίας του Διδασκαλείου και δόθηκαν από την διεύθυνση στο προσωπικό όταν άρχισε η λειτουργία του.

Όσο αφορά το επεισόδιο εις βάρος της κ. Ιμβριώτη ο Διευθυντής διαψεύδει στην εφημερίδα «Εστία» όσα ισχυρίζονται για τη μέθοδο διδασκαλίας της ιστορίας οι τρεις δημοδιδάσκαλοι και υπερασπίζεται με επιχειρήματα και αποδείξεις την αθωότητα της κ. Ιμβριώτη (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 41 – 49).

2.2.6. Και λίγα κείμενα

Ο Δελμούζος αναφέρει ότι η κ. Ιμβριώτη διδάσκοντας στο μάθημα της ιστορίας την Ελληνική Επανάσταση του 1821 εξετάζει τα διάφορα πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα με βάση τον εξής προβληματισμό: «είναι η επανάσταση ολοκληρωτική του έθνους αυθόρμητη εξέγερση ή είναι έργο της αστικής μονάχα τάξης, η οποία παρεκίνησε και εξήγειρε τους άλλους;» (βλ. Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 49). Οι δημοδιδάσκαλοι όμως παραποιούν τα λεγόμενα της κ. Ιμβριώτη λέγοντας ότι η κ. Ιμβριώτη εξετάζει τα διάφορα πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα υπό το βασικό πρόβλημα ότι η επανάσταση του '21 είναι σκέψη και εκτέλεση και αποτέλεσμα της αστικής τάξεως της Ελλάδος, επηρεασμένη από ανάλογη κίνηση της Δύσης και επομένως δεν είναι αποτέλεσμα γενικής εθνικής εξέγερσης. Επομένως, σύμφωνα με τον Δελμούζο, οι δημοδιδάσκαλοι δεν παρουσιάζουν το ζήτημα ως πρόβλημα, ως απορία ή ως ερώτημα αλλά ως θετική απάντηση της κ. Ιμβριώτη στην οποία μάλιστα για να μην υπάρχει καμιά αμφιβολία προσθέτουν και το συμπερασματικό «επομένως» (περισσότερες πληροφορίες βλέπε Α. Δελμούζος, 1925, σελ. 49 – 51).

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του βιβλίου «Μαράσλειο και ζωή»⁹ θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικές παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Μια διδακτική ώρα την εβδομάδα τα παιδιά είχαν το δικαίωμα να συζητήσουν με το δάσκαλό τους διάφορα θέματα που τα προβλημάτιζαν.
2. Το Μαράσλειο Διδασκαλείο επιδίωκε μια αγωγή η οποία στηριζόταν στην πίστη στις ηθικές αξίες και στις κοινωνικές αρετές και επιδίωκε την πολυμερή αυθυπαρξία των δασκαλιστών.
3. Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια του Μαράσλειου Διδασκαλείου να τονώσει στους δασκαλιστές το εθνικό αίσθημα χωρίς να τους δημιουργήσει περιφρόνηση και μίσος για τους άλλους λαούς.
4. Κατηγορίες εναντίον του διευθυντή των προτύπων και της κ. Ιμβριώτη οδήγησαν τον Αλ. Δελμούζο να προβεί σε δηλώσεις στην εφημερίδα προκειμένου να υπερασπιστεί το έργο του Μαράσλειου Διδασκαλείου.

⁹ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Αλ. Δελμούζος, 1925.

2.3 Πρακτικά I)1899 – 1918, II)1918 – 1926, III) 1924 – 1931

Οι πίνακες που ακολουθούν προέρχονται από τις χειρόγραφες σημειώσεις του κ. Πυργιωτάκη από τα τρία βιβλία των πρακτικών του Μαράσλειου Διδασκαλείου: I)Πρακτικά 1899 – 1918, II)Πρακτικά 1918 – 1926, III)1924 – 1931. Οι πίνακες παρουσιάζουν τα αριθμημένα πρακτικά, το θέμα και τις παρατηρήσεις κάθε συνεδρίασης. Κάτω από κάθε πίνακα παραθέτω σημαντικά σχόλια και παρατηρήσεις.

Πρακτικά 1899 – 1918

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα αριθμημένα πρακτικά των συνεδριάσεων του Μαράσλειου Διδασκαλείου που πραγματοποιήθηκαν κατά το διάστημα από τις 30/9/1915 μέχρι τις 3/5/1917.

Πίνακας 1 :

Πρακτικά 1899 – 1918

A/A	Αριθμός Πρακτικού	Ημερομηνία	Θέμα - Παρατήρηση
1.	Σξ	30/9/1915	Περιπτώσεις σπουδαστών που αντιμετώπισαν προβλήματα όταν αποφοίτησαν από κάποιο Διδασκαλείο και ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε κάποιο άλλο.
2.	Σξθ	3/10/1915	Διδάσκων των μαθημάτων Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας ο Εμμανουήλ Παντελάκης.
3.	Σογ	30/10/1915	Επίταξη κτηρίου.
4.	Σου	27/1/1916	Λόγω της επιτάξεως του κτηρίου, το παρόν τρίμηνο αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί μια δοκιμασία για κάθε μάθημα.
5.	Σφθ	22/4/1917	Αποκλεισμός του μαθητή Αθανάσιου Μάμαλη από όλα τα Διδασκαλεία του κράτους.
6.	Τ	3/5/1917	Εφταήμερη αποβολή σε τρεις σπουδαστές του Διδασκαλείου επειδή πρωτοστάτησαν σε απεργία που έλαβε χώρα στο Διδασκαλείο.

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του βιβλίου «Πρακτικά 1899 – 1918 » θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικά σχόλια και παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Παρατηρώντας το παραπάνω πίνακα, συμπεραίνουμε ότι από τις 30/9/1915 μέχρι τις 3/5/1917 πραγματοποιήθηκαν στο Μαράσλειο Διδασκαλείο μόνο έξι συνεδριάσεις.

2. Λόγω επιτάξεως του Μαράσλειου Διδασκαλείου τα μαθήματα δεν πραγματοποιήθηκαν κανονικά. Παρατηρούμε ότι υπήρχαν σοβαρά εμπόδια στη λειτουργία του διδασκαλείου.
3. Από τα δυο γεγονότα που συνέβησαν στο Διδασκαλείο δηλαδή από τον αποκλεισμό του μαθητή Αθανάσιου Μάμαλη από όλα τα Διδασκαλεία του κράτους και από την εφταήμερη αποβολή σε τρεις σπουδαστές του Διδασκαλείου επειδή πρωτοστάτησαν σε απεργία που έλαβε χώρα στο Διδασκαλείο συμπεραίνουμε ότι κυριαρχούσε αυταρχικό κλίμα στο Μαράσλειο κατά το διάστημα αυτό.

Πρακτικά 1918 – 1926

Στην δεκαετία του '20 (εκτός από τα Σχολεία γενικής εκπαίδευσης) κατά την οποία αρχίζει να επικρατεί το Σχολείο Εργασίας και στα Διδασκαλεία εκείνα που διευθύνονται από προοδευτικούς παιδαγωγούς, θέτονται διαφορετικοί και πιο συγκεκριμένοι σκοποί τόσο στην εκπαίδευση των δασκάλων όσο και στην εκπαίδευση γενικά.

Στην δεκαετία του '20, όταν από το 1923 έως 1926 διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου ήταν ο Δελμούζος που υπήρξε ο πρώτος και κύριος εκπρόσωπος του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα. Ο Δελμούζος που είναι γνωστός από τις προσπάθειες του για αλλαγή νοοτροπίας και μεθόδου εργασίας στα σχολεία από το 1908 προσπάθησε να εφαρμόσει τις αρχές του Σχολείου Εργασίας και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο.

Στις πρώτες ήδη συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού που έχουν καταγραφεί στα πρακτικά του εν λόγω Διδασκαλείου, εισηγήθηκε τις βασικές αρχές που θα διέπουν στην όλη λειτουργία του.

Στον πίνακα που ακολουθεί παραθέτονται τα αριθμημένα πρακτικά από τις συνεδριάσεις του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1918 – 1926.

Πίνακας 2 :

Πρακτικά 1918 – 1926

A/A	Αριθμός Πρακτικού	Ημερομηνία	Θέμα - Παρατήρηση
1.	ΤΑ	30/3/1919	Παιδαγωγικό κλίμα.
2.	Τμς	18/11/1919	Παιδαγωγικό, αυταρχικό πνεύμα στο παλαιό σχολείο.
3.	Τμθ'	29/3/1920	Παιδαγωγικό κλίμα.
4.	354	3/7/1920	Η μισθοδοσία των πρωτοβάθμιων δασκάλων.
5.	352	11/7/1920	Επανάληψη του ίδιου σχεδόν προγράμματος με τα προηγούμενα έτη στο σχολικό έτος 1918-1919 – Ο διευθυντής Ξαμάνης διδάσκει παιδαγωγικά.
6.	372	24/12/1920	Μετάθεση του καθηγητή Καλλιόφα στο μονοτάξιο διδασκαλείο Ιωαννίνων.
7.	375	12/1/1921	Η εποπτεία των μαθητών.
8.	377	12/5/1921	Αναφορά στα συγκεκριμένα βιβλία που προορίζονταν για το κάθε μάθημα εκτός των παιδαγωγικών.
9.	406	19/3/1922	Σε παρόμοια θέματα με τις παραπάνω πράξεις αναφέρεται και η πράξη αυτή.

10.	386	19/6/1922	Το ίδιο πρόγραμμα και τα ίδια βιβλία εγκρίθηκαν και για το σχολικό έτος 1922-1923.
11.	396	26/11/1922	Παράταση των εγγραφών των μαθητών στο διδασκαλείο μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου λόγω εξαιρετικών περιστάσεων.
12.	409	11/5/1923	Ο Καλλιάφας επιδίωκε τη βελτίωση των σχέσεων διδακτικού προσωπικού και σπουδαστών.
13.	416	16/11/1923	Το νέο πνεύμα στο ίδρυμα – Ανάθεση πρωτοβουλιών.
14.	467	23/11/1923	Η εκπροσώπηση των σπουδαστών σε ορισμένες συνελεύσεις του προσωπικού – Προτάσεις της επιτροπής των σπουδαστών.
15.	418	28/11/1923	Γενική, πολιτική, πολιτιστική κατεύθυνση του ιδρύματος.
16.	419	1/12/1923	Πολιτιστική, γλωσσική, παιδαγωγική κατεύθυνση του ιδρύματος – Η ελευθερία των μαθητών.
17.	420	3/12/1923	Ο μεγάλος σκοπός του διδασκαλείου – Η πολιτική κατεύθυνση του ιδρύματος – Συγκεκριμένες αξίες απαραίτητες για την αγωγή.
18.	421	7/12/1923	Ο σκοπός της μορφώσεως – Η πολιτική, πολιτιστική και παιδαγωγική κατεύθυνση του ιδρύματος – Βασικές παιδαγωγικές αρχές – Συγκεκριμένες αξίες απαραίτητες για την αγωγή – Η νέα παιδαγωγική τάση, η διάκριση από την παλαιά.
19.	426	22/1/1924	Η Παιδαγωγική κατεύθυνση του ιδρύματος – Ανταλλαγή απόψεων Δελμούζου – Kerschensteiner
20.	424	31/1/1924	Η αρχή της αυτοδιοίκησης του σχολείου – Μαθητική κοινότητα.
21.	428	7/2/1924	Η αυτοδιοίκηση των μαθητών.
22.	429	14/2/1924	Συζήτηση για το αν θα έπρεπε η επιτροπή των σπουδαστών να παίρνει αποφάσεις.
23.	430		Η εκπροσώπηση των σπουδαστών σε ορισμένες συνελεύσεις του προσωπικού – Προτάσεις της επιτροπής των σπουδαστών.
24.	431	13/3/1924	Περιστατικό ανάμεσα στον καθηγητή του διδασκαλείου Χαϊδά και μιας μαθήτριας της Α' τάξης.
25.	432	29/3/1924	Ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε με τη δημοτική γλώσσα.
26.	433	3/4/1924	Ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε με τη δημοτική γλώσσα – Η εκπροσώπηση των σπουδαστών σε ορισμένες συνελεύσεις του προσωπικού – Προτάσεις της επιτροπής των

			σπουδαστών – Η λύπη του υποδιευθυντή Παπαμαύρου για την απουσία των περισσότερων από το προσωπικό στην εκδρομή του διδασκαλείου.
27.	434	22/4/1924	Ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε με τη δημοτική γλώσσα.
28.	436	10/5/1924	Ο μεγάλος σκοπός του διδασκαλείου – Η πολιτική κατεύθυνση του ιδρύματος – Συγκεκριμένες αξίες απαραίτητες για την αγωγή.
29.	438	2/6/1924	Βασικές ελλείψεις και δυσκολίες για την εφαρμογή του Σχολείου Εργασίας στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.
30.	439	3/6/1924	Δυσμενείς συνθήκες.
31.	440	7/6/1924	Βασικές ελλείψεις και δυσκολίες για την εφαρμογή του Σχολείου Εργασίας στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.
32.	441	9/6/1924	Βασικές ελλείψεις και δυσκολίες για την εφαρμογή του Σχολείου Εργασίας στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.
33.	442	16/6/1924	Οι τιμωρίες των σπουδαστών – Η δυνατότητα συμπληρωματικής εξέτασης σε σπουδαστές που δεν φοιτούσαν κανονικά.
34.	443	17/6/1924	Η κλίση προς το διδασκαλικό επάγγελμα.
35.	444	20/6/1924	Η κλίση προς το διδασκαλικό επάγγελμα.
36.	458	13/3/1925	Συκοφαντίες κατά της καθηγήτριας του διδασκαλείου κ. Ιμβριώτη.
37.	460	3/6/1925	Η κλίση προς το διδασκαλικό επάγγελμα.
38.	461	13/6/1925	Η κλίση προς το διδασκαλικό επάγγελμα.
39.	470	16/2/1926	Η απόλυση του υποδιευθυντή του διδασκαλείου Μ. Παπαμαύρου.

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του βιβλίου «Πρακτικά 1918 – 1926 » θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικά σχόλια και παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Παρατηρώντας τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνει κανείς ότι κατά το χρονικό διάστημα από τις 11/7/1920 μέχρι τις 19/3/1922 που δεν ήταν διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου ο Αλ. Δελμούζος δεν γίνονταν συχνά συνεδριάσεις. Στις συνεδριάσεις του διδασκαλείου που γίνονταν το παραπάνω διάστημα δεν υπήρχε εναλλαγή των θεμάτων, η διεύθυνση και το προσωπικό συζητούσαν για τυπικά γραφειοκρατικά θέματα.

2. Από τη στιγμή που ανέλαβε διευθυντής του διδασκαλείου ο Αλ. Δελμούζος πραγματοποιούνταν συνεδριάσεις τουλάχιστον μια φορά το μήνα. Στις πρώτες συνεδριάσεις του διδασκαλείου με διευθυντή τον Αλ. Δελμούζο θίγονταν θέματα που αφορούσαν την πολιτική, παιδαγωγική, γλωσσική και πολιτιστική κατεύθυνση του διδασκαλείου.
3. Το αυταρχικό κλίμα που κυριαρχούσε στο διδασκαλείο μετατράπηκε σε φιλικό και παιδαγωγικό από τη στιγμή που έγινε διευθυντής στο Μαράσλειο ο Δελμούζος.
4. Ένα θέμα που συζητήθηκε εκτενώς στις συνεδριάσεις του διδασκαλείου ήταν οι δυσμενείς συνθήκες, οι ελλείψεις και οι δυσκολίες για την εφαρμογή των αρχών του Σχολείου εργασίας στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.
5. Εκτενείς συζητήσεις σε σειρά συνεδριάσεων για την οργάνωση της σχολικής ζωής και κοινότητας του διδασκαλείου.
6. Το διδασκαλείο δεν λειτούργησε σωστά λόγω της πολιτικής αστάθειας ή της εμπόλεμης κατάστασης κατά το χρονικό διάστημα 1920-1921.
7. Οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές του Διδασκαλείου που καθορίζονται από το διδακτικό προσωπικό κατόπιν εισηγήσεως του Διευθυντή Αλέξανδρου Δελμούζου αναφέρονται κυρίως στην ηθική, εθνική και ανθρωπιστική αγωγή των σπουδαστών.
8. Το διδασκαλείο επιδίωκε να επιτύχει την οικονομική, πνευματική και ηθική αυθυπαρξία των τροφίμων του. Ένας από τους σκοπούς της μορφώσεως ήταν να εισάγει τους τροφίμους μέσα στα αγαθά του ελληνικού πολιτισμού.
9. Ο Δελμούζος που ήταν ένας από τους τρεις βασικούς πρωτεργάτες για την επικράτηση του δημοτικισμού, φρόντισε για την καλλιέργεια της δημοτικής γλώσσας στο Διδασκαλείο. Αν και δεν αναφέρονται αναλυτικά προγράμματα στα πρακτικά των ετών αυτών μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη η διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας στα γλωσσικά μαθήματα.
10. Στις γενικές ιδεολογικές γραμμές όπου στηριζόταν η εργασία του διδασκαλείου ο διευθυντής τόνιζε ιδιαίτερα τον εθνισμό αντίθετα με τον εθνικισμό που έκανε άσκοπο και αδύνατο το έργο της αγωγής. Τόνιζε επίσης ότι το Διδασκαλείο

θεωρεί το θρησκευτικό συναίσθημα ως πολυτιμότεο στοιχείο για την αγωγή η οποία δεν θα υπήρχε χωρίς το κύρος των απόλυτων ηθικών αξιών.

11. Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας, η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε άμεσα με τη δημοτική γλώσσα στην Ελλάδα. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από την προσπάθεια που καταβλήθηκε από το διδακτικό προσωπικό για αναμόρφωση του τρόπου διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων στο Μαράσλειο Διδασκαλείο κατά το διάστημα 1923-1926.
12. Οι περισσότερες προσπάθειες του διδακτικού προσωπικού στράφηκαν κυρίως στην εσωτερική οργάνωση του διδασκαλείου δηλαδή στη μόρφωση των σπουδαστών, στη μέθοδο διδασκαλίας, στον τρόπο οργάνωσης και στην αυτοδιοίκηση των σπουδαστών, στον τρόπο βαθμολογίας και στις εκπαιδευτικές εκδρομές.
13. Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο, κεντρική θέση στο πρόγραμμα κατείχαν και τα πρακτικά μαθήματα χωρίς όμως να παραμεληθεί η πνευματική εργασία.
14. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν τότε δυσμενείς με αποτέλεσμα να καθίσταται απαραίτητη η υγειονομική εξέταση και γνωμάτευση του σχολικού ιατρού για την επιτυχία των υποψηφίων τους στην εγγραφή τους στο Διδασκαλείο.
15. Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο ήταν ιδιαίτερα ευπρόσδεκτοι οι μαθητές που είχαν κλίση στο διδασκαλικό επάγγελμα. Παρατηρεί κανείς στον παραπάνω πίνακα ότι πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συνεχόμενες συνεδριάσεις με θέμα την κλίση των μαθητών στο διδασκαλικό επάγγελμα.
16. Έγινε αξιοσημείωτη προσπάθεια για να αναπτυχθεί εποικοδομητικός διάλογος ανάμεσα στο διδακτικό προσωπικό του προτύπου δημοτικού σχολείου και του διδασκαλείου για θέματα που αφορούσαν και τα δυο ιδρύματα.

Δυσμενείς προϋποθέσεις – Βασικές ελλείψεις:

Από τις χειρόγραφες σημειώσεις του κ. Πυργιωτάκη από το βιβλίο Πρακτικά 1918 – 1926 όσο αναφορά τις δυσμενείς προϋποθέσεις και τις βασικές ελλείψεις προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1. Οι αρχές του Σχολείου Εργασίας ήταν δύσκολο να βρουν σωστή εφαρμογή στην καθημερινή σχολική πράξη, επειδή δεν υπήρχαν οι βασικές προϋποθέσεις. Ένας

από τους δασκάλους του πρότυπου Δημοτικού Σχολείου ο κ. Δημητρακόπουλος που εφάρμοσε τις αρχές του Σχολείου Εργασίας στην Α΄ τάξη ανέφερε τα εξής: *«Το σύνολο της τάξεως μου δείχνει ένα παλιό σχολείο λόγων. Η μόνη διασκευή είναι το βάψιμο των πινάκων ενώ λείπουν καθίσματα, κρεμάστρες, κιβώτια, κουτιά, θήκες κ.λ.π. Αν δεν προστεθεί η άτακτη φοίτηση, η διαφορετική πνευματική δύναμη των παιδιών, η μεγάλη διαφορά ηλικίας (6-12 ετών), η άτακτη εγγραφή τους, η μεγάλη φτώχεια των προσφυγόντων... ..»*

2. Οι μεγαλύτερες όμως δυσκολίες για την εφαρμογή του Σχολείου Εργασίας στην εκπαιδευτική πραγματικότητα ήταν η έλλειψη νέων αναλυτικών προγραμμάτων, η έλλειψη γνώσεων στους δασκάλους πάνω στις νέες διδακτικές αρχές καθώς και η έλλειψη θέλησης από πλευράς δασκάλων. Ο κ. Δημητρακόπουλος ανέφερε: *«Η Α΄ τάξη δεν λειτούργησε ούτε καν σαν Α΄ τάξη ενός σχολείου παλαιού, ούτε σαν τάξη Σχολείου Εργασίας γιατί το Σχολείο Εργασίας απέμεινε μόνο σε λόγια. Τα άλλα ήταν πολλά και οι δυσκολίες όχι μικρές. Χάσαμε χρόνο ασχολούμενοι γενικά. Περιμέναμε να μας δοθούν οδηγίες αλλά δε δόθηκαν. Έγινε μια ειδική συνεδρίαση και αναπτύχθηκε συντομότητα πως λειτουργούν τα Σχολεία Εργασίας και τέθηκε ο καθένας να δουλέψει όπως ήξερε».*
3. Ο κ. Χατζάκης, δάσκαλος επίσης του προτύπου τόνισε τα εξής: *«Ούτε οδηγίες μας δόθηκαν, ούτε η ορισμένη ύλη μέσα στην οποία έπρεπε να κινηθούμε, μας ορίστηκε εκτός από μια γενική ανάπτυξη της λειτουργίας του Σχολείου Εργασίας».*
4. Δημιουργήθηκε επεισόδιο στο διδασκαλείο από τις συκοφαντίες του κ. Δημητρακόπουλου εναντίον της κ. Ιμβριώτη και κατ' επέκταση εναντίον του ιδρύματος.
5. Η απόλυση του διευθυντή κ. Δελμούζου δεν αναφέρεται σε κανένα πρακτικό. Όσο αφορά τον υποδιευθυντή κ. Παπαμαύρο ο οποίος επειδή τιμωρήθηκε με μινιαία απόλυση παρέδωσε στον καθηγητή Αναγνωστόπουλο τη διεύθυνση του διδασκαλείου.

Βιβλίο Πρακτικών Συνεδριάσεων Μαράσλειου Διδασκαλείου 1924 – 1931

Στον παρακάτω πίνακα παραθέτονται τα αριθμημένα πρακτικά από τις συνεδριάσεις του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1924 – 1931.

Πίνακας 3:

Βιβλίο πρακτικών συνεδριάσεων Μαράσλειου Διδασκαλείου 1924-1931

A/A	Ημερομηνία	Σελίδα	Θέμα - Παρατήρηση
1.	4/9/1924	1	Η επιλογή των υποψηφίων – Η κλίση στο επάγγελμα.
2.	25/9/1924	2	Τρόπος διεξαγωγής εισητήριων εξετάσεων.
3.	2/10/1924	4	Πρόταση του Δ/ντη να χωρισθούν οι μαθητές σε ομάδες και κάθε καθηγητής να είναι επικεφαλής κάθε ομάδας (Στο σημείο αυτό παρατηρείται επίδραση του διευθυντή Δελμούζου από τα εξοχικά παιδαγωγεία) – Συζήτηση για το αναλυτικό πρόγραμμα όλων των τάξεων – Η νέα παιδαγωγική τάση: Η Ενιαία Συγκεντρωτική διδασκαλία.
4.	1/10/1924	4	Στέρηση του δικαιώματος της αυτοδιοίκησης στους μαθητές της Β΄ τάξης του Διδασκαλείου (Εσωτερική οργάνωση) – Συζήτηση για τις διαπροσωπικές σχέσεις στο διδασκαλείο.
5.	8/10/1924	5α	Συζήτηση για την παιδαγωγική στις διδακτικές δραστηριότητες του δασκάλου κατά το Α΄ και Β΄ εξάμηνο στην Α΄ τάξη.
6.	9/10/1924	6	Συζήτηση για το πρόγραμμα της Γ΄ τάξης του Προτύπου.
7.	15/10/1924	6	Συζήτηση για το πρόγραμμα της Δ΄ τάξης του Προτύπου.
8.	22/10/1924	9	Συζήτηση και άρση της τιμωρίας της Β΄ τάξης του Διδασκαλείου – Συζήτηση για έκδοση περιοδικού και για διάφορα θέματα διοικητικής φύσεως – Συζήτηση για το πρόγραμμα της Δ΄ τάξης του Προτύπου.
9.	1/11/1924	11	Συζήτηση για τα γλωσσικά μαθήματα της Δ΄ τάξης του Προτύπου.
10.	5/11/1924		Συζήτηση για τον κήπο και τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος.
11.	20/11/1924	14	Συζήτηση για την κατάργηση του επιδόματος – Συζήτηση για την τάξη που πρέπει να επικρατεί στο

			διδασκαλείο.
12.	26/11/1924	16	Συζήτηση για την αταξία που παρουσιάζεται στους μαθητές του διδασκαλείου – Πάρθηκαν γενικές αποφάσεις – Επιστημονική συζήτηση για το πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου, για το μάθημα της ιστορίας.
13.	4/10/1924	20	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο – Συζήτηση για το πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου και ιδιαίτερα για τα φυσιογνωστικά μαθήματα.
14.	10/12/1924	21	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
15.	11/12/1924	22	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
16.	8/1/1925	25-27	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
17.	14/1/1925	27-29	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
18.	21/1/1925	30-34	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
19.	29/1/1925	34-36	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
20.	5/2/1925	36	Συζήτηση για τον σχολικό κήπο
21.	11/2/1925	38	Συζήτηση για τα φυσιογνωστικά μαθήματα σε συνδυασμό με τη καλλιέργεια και παιδαγωγική σημασία του σχολικού κήπου.
22.	19/2/1925		Συζήτηση για τις δυσκολίες της εποχής – Συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας.
23.	25/2/1925	41	Συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας και διευκρινιστικές ερωτήσεις.
24.	4/3/1925	42	Συζήτηση για την εκδρομή στην Αγία Παρασκευή.
25.	12/3/1925	43	Εισήγηση του υπ. Παπαμαύρου για την εβαρτιανή μέθοδο – Συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας στο πρότυπο δημοτικό.
26.	26/3/1925	44-47	Συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας της ιστορίας.
27.	9/4/1925	47	Παρεξηγήσεις από τον κ. Δημητρακόπουλο όσον αφορά τις απόψεις της κ. Ιμβριώτη στο μάθημα της ιστορίας.
28.	12/5/1925	50	Συζήτηση με αφορμή τις θέσεις της κ. Ιμβριώτου πάνω στη διδασκαλία της ιστορίας.
29.	2/10/1925	53	Σχολικό έτος 1925-1926. Συζήτηση για το πρόγραμμα.
30.	8/10/1925	54	Συζήτηση για τις γενικές προγραμματικές γραμμές, αν θα συνεχίσει το διδασκαλείο και σ' αυτό το σχολικό έτος.

31.	14/10/1925	55	Συζήτηση για θέματα διοικητικής φύσεως, για το συσσίτιο, για τις υποτροφίες των δασκαλιστών, για τις οικονομικές δυσκολίες των σπουδαστών.
32.	22/10/1925	57	Συζήτηση για διάφορα θέματα όπως η καθυστέρηση των μαθητών προτύπου στην πρωινή ζώνη, τιμωρίες, κυριαρχία δασκάλου.
33.	28/10/1925	58	Συζήτηση για την εκδρομή τον Νοέμβρη.
34.	4/11/1925	59	Συζήτηση για διάφορα θέματα διοικητικής φύσεως.
35.	18/11/1925	61	Συζήτηση για χωρισμό των παιδιών σε ομάδες.
36.	25/11/1925	62	Συζήτηση για διάφορα θέματα διοικητικής φύσεως – Συζήτηση για το αν οι μαθητές του διδασκαλείου πρέπει να λαμβάνουν μέρος στις συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού.
37.	10/12/1925	64	Συζήτηση για την αντίδραση τριών τάξεων διανοούμενων.

Μετά από την συνοπτική αναφορά στα βασικά σημεία του βιβλίου των πρακτικών συνεδριάσεων του Μαράσλειου Διδασκαλείου (1924 – 1931) θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικά σχόλια και παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Οι συνεδριάσεις του διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1924 – 1931 αφορούσαν κυρίως οργανωτικά θέματα.
2. Παρατηρεί κανείς ότι ο αριθμός των συνεδριάσεων αυξήθηκε. Πραγματοποιούνταν συνεδριάσεις μια φορά την εβδομάδα.
3. Το διάστημα αυτό κυριαρχεί στο διδασκαλείο παιδαγωγικό κλίμα και όχι αυταρχικό.
4. Το διδασκαλείο παρέχει στους δασκαλιστές μια οργανωμένη και πλούσια σχολική ζωή.
5. Η παρεξήγηση του κ. Δημητρακόπουλου με την κ. Ιμβριώτη τάραξε για λίγο τα ήρεμα νερά του διδασκαλείου.
6. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις διαπροσωπικές σχέσεις των δασκαλιστών.

Διευθυντές του Διδασκαλείου (1906 – 1925)

Στον παρακάτω πίνακα παραθέτονται το ονοματεπώνυμο και η ιδιότητα των διευθυντών του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1906 – 1925 όπως επίσης το χρονικό διάστημα παραμονής τους και σημαντικές παρατηρήσεις από τις χειρόγραφες σημειώσεις του κ. Πυργιωτάκη από τα πρακτικά του διδασκαλείου.

Πίνακας 4:

Διευθυντές του Διδασκαλείου 1906 – 1925

A/A	Όνοματεπώνυμο	Ιδιότητα	Χρονικό διάστημα	Παρατηρήσεις
1.	Δ. Λάμπας	Γυμνασιάρχης ανδρών	30/11/1906 – 5/9/1911	Μετά την επικράτηση της δικτατορίας του Παγκάλου απολύθηκαν από τη Δ/νση του Μαράσλειου Διδασκαλείου τόσο ο Δ/ντης Αλ. Δελμούζος όσο και ο υποδιευθυντής Μ. Παπαμάυρος. Η απόλυση τους είχε σαν αφορμή τις συκοφαντίες που δημιούργησαν δάσκαλοι του προτύπου κυρίως ο Δημητρακόπουλος, κατά της καθηγήτριας του Διδασκαλείου Ρόζας Ιμβριώτη. Στα συμπεράσματα της 17 Μάρτιου 1925 συνεδρίασης συμπεραίνει κανείς ότι οι εναλλαγές των Δ/ντών στο Μαράσλειο Διδασκαλείο και γενικά του διδακτικού προσωπικού είχαν άμεση σχέση με την εκλογική κατάσταση της χώρας. Οι ευνοούμενοι του κάθε κυβερνώντος κόμματος αντικαθιστούσαν κάθε φορά τους μη προσκείμενους σ' αυτό.
2.	Γ. Παντελάκης	Φιλολόγος	5/9/1911 – 2/10/1911	
3.	Δ. Λάμπας	Κατάταξη στις τάξεις επιστράτων	2/10/1911 – 19/9/1912	
4.	Αχ. Τζαρτζάνος	Φιλολόγος	19/9/1912 – 17/9/1913	
5.	Δ. Λάμπας	Εκπαιδευτικός Σύμβουλος	17/9/1913 – 12/5/1914	
6.	Ζ. Ξαμάνης	Φιλολόγος	12/5/1914 – 25/10/1914	
7.	Δ. Λάμπας	Εκπαιδευτικός Σύμβουλος	25/10/1914 – 7/2/1915	
8.	Ζ. Ξαμάνης		7/2/1915 – 24/12/1920	
9.	Σ. Καλιάφας		24/12/1920 – 24/9/1923	
10.	Καλότυχος		24/9/1923 – 29/10/1923	
11.	Α. Δελμούζος		29/10/1923 –	

			18/11/1925	διδασκαλείου ήταν ο Μ. Παπαμάυρος.
--	--	--	------------	------------------------------------

Θεωρώ σκόπιμο να κάνω μερικά σχόλια και παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι εξής:

1. Παρατηρώντας τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνει κανείς ότι κατά το χρονικό διάστημα από τις 30/11/1906 μέχρι τις 18/11/1925 διεύθυναν εναλλάξ το Μαράσλειο Διδασκαλείο επτά διευθυντές.
2. Η εναλλαγή των διευθυντών στο διδασκαλείο είχε άμεση σχέση με την πολιτική κατάσταση της χώρας. Το διδακτικό προσωπικό ορισμένες φορές τάσσονταν ανεπιφύλακτα υπέρ του κυβερνώντος καθεστώτος. Η εύνοια του κυβερνώντος καθεστώτος σιγούρευε ενδεχομένως τη δημόσια θέση τους, που ασφαλώς επιβουλεύονταν άλλοι συνάδελφοι τους. Αυτή η κίνηση έβρισκε κατηγορηματικά αντίθετο τον Δελμούζο ο οποίος τόνισε ότι κανείς δεν επιτρεπόταν να μεταχειριστεί τα παιδιά σαν όργανο για πολιτικούς σκοπούς.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ένας από τους κύριους εκπροσώπους του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα είναι ο παιδαγωγός Αλέξανδρος Δελμούζος που ήδη το έτος 1908 προσπάθησε να εφαρμόσει τις βασικές αρχές του στο Παρθεναγωγείο του Βόλου του οποίου υπήρξε Δ/ντης.

Τις βασικές αρχές του Σχολείου Εργασίας προσπάθησε ο Δελμούζος να εφαρμόσει και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο του οποίου υπήρξε Δ/ντης κατά το διάστημα 1923 – 1926. Οι βασικές απόψεις του Δελμούζου έχουν καταγραφεί στα πρακτικά του εν λόγω Διδασκαλείου.

Στις γενικές κατευθυντήριες γραμμές μέσα στις οποίες έπρεπε να οδεύει κάθε δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα αναφέρονται και τα πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1923 – 1926. Τα πρακτικά αυτά που διαφέρουν από τα πρακτικά των προηγούμενων σχολικών ετών (Τα πρακτικά αυτά που είναι αρκετά και εκτεταμένα αποβλέπουν στην εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του Διδασκαλείου όπου σε αντίθεση με τα πρακτικά των παρελθόντων ετών που απέβλεπαν στην εξωτερική και φορμαλιστική του λειτουργία) καθορίζουν εκτός των άλλων και τις μορφωτικές επιδιώξεις που πρέπει να έχει υπόψη του κάθε μέλος του διδακτικού προσωπικού του Διδασκαλείου. Οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές του Διδασκαλείου που καθορίζονται από το διδακτικό προσωπικό κατόπιν εισηγήσεως του Διευθυντή Αλέξανδρου Δελμούζου αναφέρονται κυρίως στην ηθική, εθνική και ανθρωπιστική αγωγή των σπουδαστών. Στους ορισμούς της ηθικής και εθνικής αγωγής γίνεται διάκριση των όρων από την μέχρι τώρα επικρατούσα παραδοσιακή αντίληψη.

Ο Δελμούζος από την πρώτη μέρα διεύθυνσης του στο Μαράσλειο έκανε λόγο για τις βασικές παιδαγωγικές αρχές πάνω στις οποίες έπρεπε μαζί με το προσωπικό να στηρίξουν την προσπάθειά τους. Οι βασικές παιδαγωγικές ιδέες που ανέπτυξε ο Δελμούζος στο Μαράσλειο Διδασκαλείο αποσκοπούσαν στο να κάνουν τη ζωή των ανθρώπων καλύτερη, να τους καταστήσουν ικανούς να μπορούν να μορφώνουν τον εαυτό τους μόνοι τους σε όλη τους τη ζωή. Η παιδεία έπρεπε να ετοιμάσει το άτομο για μια πολυμερή αυθυπαρξία, σωματική, οικονομική, πνευματική και ηθική.

Ο κύριος γλωσσικός σκοπός της παιδείας ήταν η κατάργηση της καθαρεύουσας και η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Τα παιδιά έπρεπε να «γευτούν» την εθνική

μόρφωση ζώντας τον πολιτισμό, εκτιμώντας την αξία του και αγαπώντας τον τόπο τους. Κέντρο στη διδασκαλία και στη σχολική ζωή έπρεπε να ήταν το παιδί και όχι ο δάσκαλος, μόνο έτσι θα μπορούσε να πετύχει ο σκοπός της αγωγής. Το Μαράσλειο Διδασκαλείο επιδίωκε μια αγωγή η οποία στηριζόταν στην πίστη στις ηθικές αξίες και στις κοινωνικές αρετές.

Βασική επιδίωξη του Δελμούζου ήταν να τονώσει στους δασκαλιστές το εθνικό αίσθημα χωρίς να τους δημιουργήσει περιφρόνηση και μίσος για τους άλλους λαούς. Υπήρχε ευχάριστο και οικείο κλίμα στο Μαράσλειο Διδασκαλείο που το προκαλούσε η ευχάριστη σχολική ζωή με τους περιπάτους και τις εκδρομές και η άριστη σχέση προσωπικού και παιδιών. Η σχολική ζωή στο Μαράσλειο Διδασκαλείο ήταν πλούσια από παραγωγικές δραστηριότητες όπως τα απογέματα εργασίας, η οργάνωση του παιδικού δικαστηρίου, η έκδοση περιοδικού, η οργάνωση του συσσιτίου, των εορτών κ.τλ.

Στο Μαράσλειο Διδασκαλείο γίνονταν συχνές γενικές συνελεύσεις στις οποίες η διεύθυνση και το προσωπικό συζητούσαν διάφορα θέματα που απασχολούσαν τα παιδιά όπως επίσης και θέματα φροντίδας του σχολείου, καθαριότητας και εξοπλισμού.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Αλ. Δελμούζος έδινε ιδιαίτερη σημασία στην ελευθερία, την πρωτοβουλία και την κριτική σκέψη των μαθητών. Πίστευε ότι έπρεπε τα παιδιά να ζουν ελεύθερα στην σχολική κοινότητα, να παίρνουν πρωτοβουλίες και να είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους.

Τα πράγματα δεν ήρθαν όμως έτσι όπως τα επιθυμούσε ο Δελμούζος. Είχε να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες μέχρι να πετύχει τον σκοπό του. Μια σημαντική δυσκολία που είχαν να αντιμετωπίσουν ο Αλ. Δελμούζος και οι συνεργάτες του ήταν η καθαρεύουσα που κυριαρχούσε στα σχολικά βιβλία και στις αίθουσες διδασκαλίας. Τα παιδιά δυσκολεύονταν να χειριστούν την καθαρεύουσα, η γλώσσα που επιθυμούσαν να καθιερωθεί ήταν η δημοτική.

Οι εισιτήριες εξετάσεις στο Μαράσλειο Διδασκαλείο γίνονταν τον Νοέμβριο με αποτέλεσμα τα περισσότερα παιδιά να φοιτούν στα γυμνάσια και να πηγαίνουν στο Μαράσλειο τόσο λίγοι υποψήφιοι που να τους δέχονται όλους. Αυτό αποτελούσε ένα σοβαρό πρόβλημα για το Μαράσλειο γιατί έπρεπε να δέχεται παιδιά τα οποία δεν είχαν εκδηλώσει ιδιαίτερη κλίση στο διδασκαλικό επάγγελμα.

Μια επιπλέον δυσκολία που είχε ν' αντιμετωπίσει το Μαράσλειο ήταν ότι το είχαν επιτάξει για στρατιωτικό νοσοκομείο και τα μαθήματα των δασκαλιστών μειώνονταν συνεχώς με αποτέλεσμα οι εξετάσεις να μην πραγματοποιηθούν κανονικά. Ένα ακόμη πρόβλημα ήταν το εξής: στο Μαράσλειο διόριζαν και μετέθεταν το προσωπικό στην τύχη και για εξωτερικούς λόγους με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες αντιθέσεις, δηλαδή δίπλα στον ικανό ήταν ο πιο ανίκανος. Τέλος, δυσάρεστα επεισόδια που συνέβησαν μεταξύ των καθηγητών του διδασκαλείου τάραξαν τα ήσυχα νερά την ζωής του διδασκαλείου.

Παρ' όλες όμως τις δυσκολίες και τα προβλήματα που είχε ν' αντιμετωπίσει ο Αλ. Δελμούζος ως διευθυντής του διδασκαλείου, το έργο του ήταν αξιοθαύμαστο. Ο Δελμούζος πέτυχε σημαντικά πράγματα όπως η οργάνωση πλούσιας σχολικής ζωής και η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Επίσης, πέτυχε τη πολυμερή αυθυπαρξία και την κοινωνικοποίηση των μαθητών. Αν δεν είχε ο Δελμούζος ν' αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που ανέφερα παραπάνω και αν δεν σταματούσε πρόωρα η θητεία του στη διεύθυνση του διδασκαλείου θα είχε πετύχει και πολλά άλλα αξιοθαύμαστα πράγματα στο μαράσλειο διδασκαλείο όπως για παράδειγμα θα μπορούσε να οργανώσει περισσότερες εκδρομές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Επίσης, θα μπορούσε να οργανώσει καλύτερα τον θεσμό του περιοδικού και του παιδικού δικαστηρίου.

Ο Δελμούζος ήταν από τους πρώτους παιδαγωγούς στην Ελλάδα που εξέτασε την ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία. Ο Δελμούζος πίστευε ότι έπρεπε να εισαχθεί στο Δημοτικό Σχολείο η συνολική διδασκαλία σύμφωνα με την οποία θα εξετάζονταν διάφορες ενότητες από την καθημερινή ζωή από την άποψη των διάφορων μαθημάτων. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι ο Αλέξανδρος Δελμούζος επηρεάστηκε από τον Berthold Otto ο οποίος ήταν ένας από τους εκπροσώπους του παιδαγωγικού ρεύματος «Παιδαγωγική από το παιδί» και πίστευε ότι η «Ενιαία διδασκαλία» ήταν μια διδασκαλία συζήτησης χωρίς περιορισμό στα χωριστά μαθήματα, στην οποία τα παιδιά της «ηλικιακά ανάμεικτης τάξης» μπορούσαν να φέρουν σε συζήτηση όλα τα μαθήματα με ενδιαφέρουσες ερωτήσεις από το σύνολο του κόσμου και από προσωπικά τους προβλήματα.

Ο Δελμούζος πίστευε ότι δεν πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ της πρακτικής και της πνευματικής εργασίας. Η άποψη αυτή έβρισκε σύμφωνο τον George

Kerschensteiner τον οποίο ο Δελμούζος είχε γνωρίσει προσωπικά. Από την άλλη πλευρά, η άποψη του Δελμούζου έβρισκε αντίθετο τον Gaudig ο οποίος απέδιδε ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία κυρίως μόνο στην πνευματική εργασία.

Επίσης, ο Α. Δελμούζος πίστευε ότι στο Δημοτικό Σχολείο την κεντρική θέση του προγράμματος θα έπρεπε να κατέχουν τα πρακτικά μαθήματα και κατ' επέκταση η χειροτεχνική εργασία να αποτελεί την αρχή της μεθόδου εργασίας. Από την άποψη αυτή διαπιστώνεται η επίδραση που δέχτηκε ο Αλέξανδρος Δελμούζος από το κίνημα της καλλιτεχνικής αγωγής.

Το διάστημα 1923 – 1926 κατά το οποίο διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου ήταν ο Αλέξανδρος Δελμούζος δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε άμεσα με τη δημοτική γλώσσα στην Ελλάδα. Η άποψη αυτή ενισχύθηκε και από την προσπάθεια που καταβλήθηκε από το διδακτικό προσωπικό για αναμόρφωση του τρόπου διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων.

Η εκχώρηση πρωτοβουλιών στους σπουδαστές για αυτοδιοίκηση και συνεργασία με το διδακτικό προσωπικό δηλώνουν επίσης τις προσπάθειες του Δελμούζου για την εφαρμογή των βασικών αρχών του Σχολείου Εργασίας αλλά και του Κινήματος της Νεολαίας και των Εξοχικών Παιδαγωγείων.

Όσο αναφορά την παιδαγωγική κατεύθυνση που ακολούθησε το ίδρυμα διαφοροποιείται κατά πολύ από την παλιά παιδαγωγική κατεύθυνση που ακολουθούσαν τα διάφορα ιδρύματα. Η παλιά παιδαγωγική κατεύθυνση αποφάσιζε τη μέθοδο εργασίας που έπρεπε να ακολουθήσει κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα. Σύμφωνα όμως με την νέα παιδαγωγική τάση η οποία ως κέντρο της εργασίας θέτει το παιδί με τον ιδιαίτερο πνευματικό του κόσμο και αναλόγως την ψυχική ζωή του παιδιού κανονίζει και τη μέθοδο εργασίας που θα ακολουθήσει το κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο που διαφοροποιεί το παλιό από το νέο σχολείο είναι το αυταρχικό κλίμα που υπήρχε στο παλιό σχολείο. Οι ποινές, οι τιμωρίες και οι αποκλεισμοί από τα διδασκαλεία του κράτους αποτελούσαν τα πειθαρχικά μέτρα για κάθε ανάρμοση συμπεριφορά των σπουδαστών.

Πρέπει να τονίσω ότι ο Αλ. Δελμούζος δεν ασχολήθηκε όσο θα έπρεπε με την ισοτιμία και τις κοινωνικές διακρίσεις των μαθητών, ζήτημα με το οποίο ασχολήθηκε

εκτενώς η κλασική μεταρρυθμιστική παιδαγωγική. Ο Δελμούζος πίστευε ότι όλα τα παιδιά αναξάρτητα από την κοινωνική τάξη που ανήκουν έπρεπε να μορφωθούν εφόσον το επιθυμούσαν. Ο Δελμούζος τόνιζε ότι η κοινωνική τάξη και το οικονομικό επίπεδο δεν έπρεπε να αποτελεί εμπόδιο στις σπουδές των παιδιών. Η βιβλιογραφία που μελέτησα δεν αναφέρεται καθόλου στην ισότητα των δυο φίλων παρά μόνο στα διαφορετικά μαθήματα που έπρεπε να παρακολουθούν τα δυο φύλλα.

Ένα άλλο θέμα με το οποίο ο Δελμούζος δεν πρόλαβε να ασχοληθεί είναι εξατομικευμένη διδασκαλία. Ο Δελμούζος προσπάθησε να εισάγει στο Μαράσλειο διδασκαλείο την ομαδική μορφή διδασκαλίας για την οποία διατηρούσε και τις επιφυλάξεις του. Πίστευε ότι θα πρέπει η ομαδική διδασκαλία να χρησιμοποιείται στην διδακτική πράξη με προσοχή γιατί υπήρχε περίπτωση να χρησιμοποιηθεί σε μαθήματα που δεν έπρεπε και επίσης υπήρχε ο κίνδυνος κάποια παιδιά να μείνουν αμέτοχα αν δεν υπάρχει η κατάλληλη μεταχείριση από τον δάσκαλο.

Συμπερασματικά, παρ' όλες τις δυσκολίες που είχε ν' αντιμετωπίσει το Μαράσλειο Διδασκαλείο και τις δυσμενείς συνθήκες κάτω από τις οποίες έπρεπε να πραγματοποιήσει το έργο του, η προσπάθεια του Αλέξανδρου Δελμούζου και των συνεργατών του είναι αξιοθαύμαστη. Προσπάθησαν όσο γινόταν καλύτερα να εισάγουν τις καινοτόμες για την Ελλάδα μεθόδους του Σχολείου Εργασίας και να τις καθιερώσουν. Προσπάθησαν να μεταφέρουν το κέντρο της διδασκαλίας στο παιδί, στα ενδιαφέροντά του και στα προβλήματά του και τα κατάφεραν. Μπόρεσαν και έδωσαν στο Μαράσλειο Διδασκαλείο το παιδαγωγικό κλίμα που άρμοζε σε κάθε παιδαγωγική ψυχή.

Τέλος, αξιοπρόσεκτη ήταν η προσπάθεια του Αλέξανδρου Δελμούζου και των συνεργατών του όσο αναφορά την οργάνωση της σχολικής ζωής του διδασκαλείου. Η ζωή των παιδιών στο διδασκαλείο ήταν γεμάτη δραστηριότητες, εκδηλώσεις, αρμοδιότητες. Όλοι μαζί προσπαθούσαν να κάνουν πράγματα που θα εμπλούτιζαν την καθημερινότητά τους με ενδιαφέροντα και δραστηριότητες που θα έκανε τη ζωή τους πιο όμορφη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παπανούτσος Ε. Π., «Α. Δελμούζος: Η ζωή του, επιλογή από το έργο του», Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπεζής, Αθήνα 1984.
- Δελμούζος Α., «Μαράσλειο και ζωή», εκδ. Εταιρεία Αθήνα, Αθήνα 1925.
- Δελμούζος Α., «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926», εκδ. Οίκος Δημητράκου Α. Ε., Αθήνα 1929.
- Πυργιωτάκης Γ. «Παιδαγωγική του νέου σχολείου», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1899 – 1918

Εξαιτίας της άσχημης κατάστασης δεν λειτούργησαν τα Διδασκαλεία κανονικά. Από τα πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου (1899 – 1918) διαπιστώνει κανείς ότι ο αξιόλογος Διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου Λάμπας αντικαταστάθηκε δυο φορές από φιλόλογους καθηγητές του Διδασκαλείου επειδή κατατάχθηκε στην επιστράτευση των Βαλκανικών Πολέμων. Στην Σξθ' / 3 Οκτ. 1915 αναφέρεται επίσης ότι ο υποδιευθυντής του και τρεις καθηγητές του Διδασκαλείου επιστρατεύθηκαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η επιστράτευση επίσης πολλών επαναστατών του Διδασκαλείου δημιουργούσε προβλήματα, αφού εξαιτίας της απουσίας τους επαναλαμβάνονταν ο κύκλος των μαθημάτων.

Προβλήματα δημιουργούσε οπωσδήποτε και η τοποθέτηση του καθηγητή από το διδακτικό προσωπικό του Διδασκαλείου σε άλλη υπηρεσιακή θέση όπως π.χ. η τοποθέτηση του διευθυντή Δ. Λάμπας από τις 7 Μάη 1915 στη θέση του Εκπαιδευτικού Συμβούλου. Η αντικατάσταση του εν λόγω παιδαγωγού καθηγητή θα δημιουργούσε προβλήματα αφού ο διάδοχος του Ξαμάλη ήταν άλλης ειδικότητας, ήταν φιλόλογος.

Πράξη Σξθ / 3 Οκτ. 1915

Στην πράξη αυτή αναφέρεται ότι τα μαθήματα Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας διδάχτηκαν από τον φιλόλογο Εμμανουήλ Παντελάκη. «Φιλοσοφικά, Παιδαγωγική Ψυχολογία και Φιλοσοφική Ηθική Εμμανουήλ Παντελάκης. Επί τη βάση της υπό του Γεωργακάκη μεταφρασθείσης ψυχολογίας του Κοινάδου».

Παρατηρεί δηλαδή κανείς ότι δεν θα υπήρχαν προς αυτού καταλληλότερα παιδαγωγικά ψυχολογικά συγγράμματα. Γι' αυτό το λόγο διδάσκονταν οι σπουδαστές από τη μετάφραση του Γεωργακάκη ή από άλλες σημειώσεις που παραμένουν αδημοσίευτες. Παρατηρεί επίσης ότι η απουσία του Παιδαγωγού Δ. Λάμπας που έγινε Εκπαιδευτικός Σύμβουλος αναπληρώθηκε από φιλόλογο. Παρατηρεί επίσης ότι τώρα η Παιδαγωγική και η Ψυχολογία υποτάσσονται κάτω από τη φιλοσοφία, ενώ στο διάστημα που δίδασκε ο Λάμπας αποτελούσαν ξεχωριστούς κλάδους.

Τα φιλοσοφικά διδάσκονταν στο Α΄ έτος.

Στο Β΄ έτος: Γενική και Ειδική Διδακτική, υποδειγματικές διδασκαλίες και ασκήσεις διδάσκονταν από τον φιλόλογο Ζήση Ξαμάνη..

Γ΄ έτος: Γενική και Ειδική διδακτική όπως το Β΄ έτος από τον Ξαμάνη.

Δ΄ έτος: Ιστορία του Δημοτικού Σχολείου και νομοθεσία της Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ζήσης Ξαμάνης.

Στα ελληνικά διδάσκονταν σε όλες τις τάξεις αρχαία ελληνικά. Στη Δ΄ τάξη διδάσκονταν ανάγνωση εκ της ύστερης λογοτεχνίας (εκ μετάφρασης) του Βασιλείου Ληρ, συνθετικές ασκήσεις και Ανάγνωση και ερμηνεία της Αντιγόνης.

Προσαρτημένη τάξη. Μονοτάξιο Διδασκαλείο

Ψυχολογία και στοιχεία φιλοσοφικής ηθικής: Ζήσης Ξαμάνης – ψυχολογία Κονράδου μετάφραση Σακελλαρίου. Γενική Διδακτική Ξαμάνη.

Το ίδιο πρόγραμμα επαναλαμβάνεται και το σχολικό έτος 1916 – 1917. Εισάγονται όμως περισσότερα νέα ελληνικά και εκθέσεις στη νεοελληνική.

Πράξη Σογ / 30 Οκτ. 1915

Επίταξη κτηρίου. Το κτήριο επιτάχθηκε επί τρεις μήνες. Στην πράξη Σογ / 27 Ιαν. 1916 αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι λόγω της επιτάξεως των αιθουσών του Διδασκαλείου και την κατά συνολικά απώλεια των μαθημάτων και την εξ αυτής ανωμαλία. «Αποφασίζει να περιορισθεί και κατά το παρόν τρίμηνον εις μίαν τουλάχιστον δοκιμασία των μαθητών σε καθένα μάθημα».

Σε επόμενες επίσης πράξεις αναφέρονται σε εξετάσεις επιστρατευθέντων μαθητών του Διδασκαλείου. Τα ίδια προβλήματα επικρατούν και στο σχολικό έτος 1916 – 1917 όπως φανερώνουν οι πράξεις.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Πρόγραμμα 1918 – 1919

Επαναλαμβάνεται σχεδόν το ίδιο πρόγραμμα με τα προηγούμενα. Διευθυντής ο Ξαμάνης που διδάσκει παιδαγωγικά. Το πρόγραμμα είναι πολύ συνεπτυγμένο.

Αναφέρονται επιγραμματικά μόνο τα μαθήματα που υποδηλώνουν κάποια υποτονικότητα στη λειτουργία του Διδασκαλείου. (Πράξη 352 / 11 Ιουλ. 1920)

Έτος 1920 - 1921

Εντυπωσιακό είναι ότι δεν αναφέρονται καθόλου παιδαγωγικά στο πρόγραμμα του σχολικού έτους 1920 – 1921 μόνο στο Α΄ έτος στο περιθώριο του βιβλίου έχει σημειωθεί « ια) ψυχολογία Δ. Γεωργακάκης». Το υπόλοιπο πρόγραμμα είναι συνεπτυγμένο όπως το προηγούμενο. Πολλά μάλιστα από τα εγχειρίδια που αναφέρονται στα διάφορα μαθήματα είναι εγχειρίδια του Γυμνασίου. Τα ίδια βιβλία χρησιμοποίησαν και στα προηγούμενα χρόνια.

Στη προσαρτημένη τάξη ισχύει το ίδιο πρόγραμμα των προηγούμενων ετών.

Στην πράξη 377 / 12 Μάη 1921 αναφέρονται εξάλλου τα συγκεκριμένα βιβλία που προορίζονταν για το κάθε μάθημα. Δεν αναφέρονται όμως βιβλία για τα παιδαγωγικά μαθήματα. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι οι σπουδαστές κρατούσαν σημειώσεις και περιορίζονταν στις σημειώσεις τους για τις εξετάσεις.

Το ίδιο πρόγραμμα και τα ίδια βιβλία εγκρίθηκαν και για το σχολικό έτος 1922 – 1923 όπως παρέχεται στην 386 / 19 Ιουν. 1922 πράξη. Εξακολουθούν να διδάσκονται τα αρχαία ελληνικά και τα υπόλοιπα μαθήματα από εγχειρίδια του Γυμνασίου.

Τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα που έλαβαν χώρα σ' αυτό το διάστημα δημιούργησαν πολλά προβλήματα στην κανονική λειτουργία των Διδασκαλείων. Παρατηρεί κανείς ότι στα Πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου ελάμβαναν χώρα συχνά συμπληρωματικές εξετάσεις είτε για προαγωγή είτε για απόλυση σπουδαστών που διέκοψαν επειδή είχαν στρατευθεί.

Στην 396 / 26 Νοεμ. 1922 πράξη του παραπάνω Διδασκαλείου αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Επειδή λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων εξακολουθεί ακόμη η εγγραφή των μαθητών εν τω Διδασκαλείω, η επιβαλλόμενη κατά το τέλος Νοεμβρίου τριμηνιαία των μαθητών ν' αναβληθεί για το τέλος Δεκεμβρίου. Παρακαλούνται μάλιστα οι καθηγητές να κρίνουν αν είναι ανάγκη να γίνει εν τω μεταξύ συστηματική επανάληψη των διδαχθέντων, να και οι εγγραφέντες αφομοιωθήσι κατά το δυνατόν.

Σε παρόμοια προβλήματα αναφέρεται και η 406 / 19 Μαρτίου 1922 πράξη του συλλόγου των καθηγητών.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Στις γενικές κατευθυντήριες γραμμές μέσα στις οποίες πρέπει να οδεύει κάθε δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα αναφέρονται και τα πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά το χρονικό διάστημα 1923 – 1926. Τα πρακτικά αυτά που διαφέρουν από τα πρακτικά των προηγούμενων σχολικών ετών. (Τα πρακτικά αυτά που είναι αρκετά και εκτεταμένα αποβλέπουν στην εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του Διδασκαλείου όπου σε αντίθεση με τα πρακτικά των παρελθόντων ετών που απέβλεπαν στην εξωτερική και φορμαλιστική του λειτουργία) καθορίζουν εκτός των άλλων και τις μορφωτικές επιδιώξεις που πρέπει να έχει υπόψη του κάθε μέλος του διδακτικού προσωπικού του Διδασκαλείου. Οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές του Διδασκαλείου που καθορίζονται από το διδακτικό προσωπικό κατόπιν εισηγήσεως του Διευθυντή Αλέξανδρου Δελμούζου αναφέρονται κυρίως στην ηθική, εθνική και ανθρωπιστική αγωγή των σπουδαστών. Στους ορισμούς της ηθικής και εθνικής αγωγής γίνεται διάκριση των όρων από την μέχρι τώρα επικρατούσα παραδοσιακή αντίληψη.

Στην πράξη 418 / 28.11.1923 αναφέρονται μεταξύ των άλλων: «...Μολαταύτα ο κ. Διευθυντής ανέλαβε την εξέταση και ανάπτυξη των βάσεων εφόσον θα στηριχθεί η εργασία του Σχολείου μας. Δια μακρών εξηγεί ότι κάθε σχολείο πρέπει να στηρίζεται εις την σύγχρονη πραγματικότητα του λαού του. Τον τροφίμον μας επιδιώκομεν δια του σχολείου να καταστήσουμεν εργάτην δημιουργικόν μέσα εις την κίνησιν του σύγχρονου πολιτισμού μας. Δέον να επιτύχομεν παρ' αυτή την αυθυπαρξίαν, οικονομικήν, πνευματικήν και ηθικήν αυθυπαρξίαν. Να γίνει αυτός ικανός να αντιμετωπίζει με αυτοτέλειαν τα οικονομικά και πνευματικά προβλήματα που παρουσιάζει η ζωή και να δίνονται να πράττει με ηθικήν αυθυπαρξίαν.... Όλη του η ενέργεια.....ένα μόνον θα έχει σκοπόν, πως θα συμβάλει εις το κοινό καλόν του λαού του. Δια τούτο πρέπει και να γνωρίσει όλη την ζωή του λαού του, όλου του πολιτισμού του... δια τούτο το σχολείο μας δέον να στηρίζεται στην νεοελληνικήν πραγματικότητα. Με τη λέξη νεοελληνική πραγματικότητα εννοούμεν αφενός το φυσικό ημών περιβάλλον, τη φύση της πατρίδας και αφετέρου τον πολιτισμό μας εις τας εκδηλώσεις της ζωής μας...Η δράση του

σχολείου δεν πρέπει να σταματά εις την εθνική εξύψωσιν αλλά να προχωρεί μέχρι της γενικής ανθρωπιστικής εξυψώσεως» (βλέπε σελ 3,4).

Ύστερα από τα παραπάνω γίνεται αυτονόητο ότι ο Δελμούζος που ήταν ένας από τους τρεις βασικούς πρωτεργάτες για την επικράτηση του δημοτικισμού, φρόντισε για την καλλιέργεια της δημοτικής γλώσσας στο Διδασκαλείο. Στην πράξη 419/1 Δεκ. 1923 αναφέρονται μεταξύ άλλων: ο Δ/ντης που αναμείχθηκε στην έννοια του Δημοτικισμού «τονίζει ότι ούτος δεν σημαίνει μόνο τη δημοτική γλώσσα.... Η εξέλιξη του παιδιού θα γίνει επί τη βάση των υπάρχοντων ψυχικών αυτών στοιχείων. Ένα από τα στοιχεία είναι και η γλώσσα. Γλώσσα όμως ηνωμένη με την ψυχική ζωή του παιδιού. Η γλώσσα δεν είναι μόνο άθροισμα λογίων αλλά συγχρόνως έκφραση, σκέψη. Τουτέστιν εκδήλωση ψυχικής ζωής. Η γλώσσα είναι επίσης και συναίσθημα. Την σκέψην και το συναίσθημα του παιδιού θέλομεν να αναπτύξομεν, επομένως και τη γλώσσα. Αλλά και ως εκφραστικό μόνο μέσο η γλώσσα του παιδιού η δημοτική γλώσσα δέον να καλλιεργηθεί».σελ 4. Σε άλλο σημείο αναφέρει: «θα έλεγε κανείς ότι ο δημόσιος βίος στην Ελλάδα ανήκει στην καθαρεύουσα. Εντούτοις η παιδαγωγική πρέπει να κάμει την επιλογήν μεταξύ της καθαρεύουσας και του δημοτικισμού και να προτιμήσει τούτον, διότι ούτος είναι γέννημα της ζωής του λαού μας...»σελ 5.

Στα πρακτικά των ετών αυτών δεν αναφέρονται αναλυτικά προγράμματα του Διδασκαλείου. Σαν βέβαιο όμως μπορεί κανείς να θεωρήσει τη διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας στα γλωσσικά μαθήματα.

Στην συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού στις 10 Μάη 1924 (βλ. πράξη 436) υπενθυμίζει ο Δ/ντης Δελμούζος, που έλαβε αφορμή από διάφορες μικροδιαδόσεις μέσα και έξω από το Διδασκαλείο «Το μεγάλο σκοπό του Διδασκαλείου και τις γενικές γραμμές των ιδεολογιών όπου στηρίζεται η εργασία του...Στις γραμμές αυτές τονίζει ιδιαίτερα τον εθνισμό αντίθετα με τον εθνικισμό που κάνει άσκοπο και αδύνατο το έργο της αγωγής. Τονίζει επίσης ότι το Διδασκαλείο θεωρεί το θρησκευτικό συναίσθημα ως πολυτιμότεο στοιχείο για την αγωγή. Χωρίς το κύρος απόλυτων ηθικών αξιών δεν μπορεί να υπάρξει αγωγή και αναφέρει μερικές βασικές: την αγάπη, τον σεβασμό, τη φιλαλήθεια, τον αυτοσεβασμό...»(σελ 49).Βλέπε επίσης πράξη 420/3 Δεκ. 1923 σελ. 5 και πράξη 421/7 Δεκ, 1923, σελ 6. Ο Δελμούζος πρέπει να είναι από τους πρώτους παιδαγωγούς που εξέτασαν την ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία στην Ελλάδα. «Εις τη

σύγχρονον παιδαγωγική κίνησιν εξετάζεται το ζήτημα της θεωρίας του Αναλυτικού Προγράμματος, ήτοι της εκλογής και κατάταξης της ύλης...Εις τη σύγχρονη πραγματικότητα του λαού δέον εκείνα τα σημεία να διδαχθούν άτι να ανταποκρίνονται εις την ψυχικήν κατάστασιν του παιδιού...Στο Δημοτικόν Σχολείον δέον βαθμίδον να εισαχθεί η συνολική διδασκαλία, τουτέστιν αυτή να θέτει υπό εξέτασιν διαφόρους ενότητας όπως παρουσιάζει αυτούς η ζωή και τις οποίες να εξετάζει από τις απόψεις των διαφόρων μαθημάτων. Π.χ. η Ναυτιλία να εξετασθεί από γεωγραφική, ιστορική, φυσική και κοινωνικής άποψης». (Πράξη 426/22 Ιαν. 1923, σελ. 10).

Σε άλλο σημείο αναφέρεται στον σκοπό της μόρφωσης: «Η διδασκαλία δεν γίνεται μόνον εκ της ανάγκης της ειδολογικής μορφώσεως αλλά και προς ικανοποίησιν των απαιτήσεων των εκπολιτιστικών αγαθών του πολιτισμού του λαού. Η γνώση των πνευματικών αγαθών του πολιτισμού έκαστου λαού είναι επίσης σκοπός της μορφώσεως...» σελ 10.

Α' απομάκρυνση βέβαια του Δελμούζου και του Μ. Παπαμαύρου επανέφεραν το Διδασκαλείο στην παραδοσιακή του λειτουργία.

Ότι δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στις αρχές του Σχολείου Εργασίας, η εφαρμογή του οποίου συνδέθηκε άμεσα με τη δημοτική γλώσσα στην Ελλάδα. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από την προσπάθεια που καταβλήθηκε από το διδακτικό προσωπικό για αναμόρφωση του τρόπου διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων στο Μαράσλειο Διδασκαλείο κατά το διάστημα 1923-1926 (Δείτε 432/29 Μάρτη 1924 Πράξη, σελ 21-25, 433/3 Απρ. 1924, σελ 26-27, 434/22 Απρ. 1924 πράξη σελ 28-30).

Αρκετές συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού ήταν αφιερωμένες αποκλειστικά στον τρόπο γραφής των εκθέσεων από τους μαθητές του δημοτικού σχολείου όταν στον τρόπο διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων (Βλέπε παραπάνω πράξεις.....)

Από τα παραπάνω καθώς και γενικά από τις συνεδριάσεις που έλαβαν χώρα στο διάστημα αυτό συμπεραίνει κανείς ότι οι περισσότερες προσπάθειες του διδακτικού προσωπικού στράφηκαν κυρίως στην εσωτερική οργάνωση δηλαδή σκοπός στη μόρφωση των σπουδαστών, μέθοδος διδασκαλίας τρόπος οργάνωσης και αυτοδιοίκηση σπουδαστών. Κ.τ.λ. τρόπος βαθμολογίας, εκπαιδευτικές εκδρομές.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ 1918 - 1926

Στην δεκαετία του '20 (εκτός από τα Σχολεία γενικής εκπαίδευσης) κατά την οποία αρχίζει να επικρατεί το Σχολείο Εργασίας και στα Διδασκαλεία εκείνα που διευθύνονται από προοδευτικούς παιδαγωγούς, θέτονται διαφορετικοί και πιο συγκεκριμένοι σκοποί τόσο στην εκπαίδευση των δασκάλων όσο και στην εκπαίδευση γενικά.

Στην δεκαετία του '20, όταν από το 1923 έως 1926 διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου ήταν ο Δελμούζος που υπήρξε ο πρώτος και κύριος εκπρόσωπος του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα. Ο Δελμούζος που είναι γνωστός από τις προσπάθειες του για αλλαγή νοοτροπίας και μεθόδου εργασίας στα σχολεία από το 1908 προσπάθησε να εφαρμόσει τις αρχές του Σχολείου Εργασίας και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο.

Στις πρώτες ήδη συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού που έχουν καταγραφεί στα πρακτικά του εν λόγω Διδασκαλείου, εισηγήθηκε τις βασικές αρχές που θα διέπουν στην όλη λειτουργία του.

Στην συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού που έλαβε χώρα στις 7 Δεκ. 1923 εισηγείται ο Δ/ντης Δελμούζος μεταξύ άλλων: «Ο σκοπός της μορφώσεως είναι να εισάγομεν τον τρόφιμον μέσα στα αγαθά του πολιτισμού της φυλής μας. Τα αγαθά του πολιτισμού αποτελούν το αντικειμενικό μέρος της μορφώσεως. Το δε παιδί το οποίο θα εισαχθεί εις τα αγαθά του πολιτισμού το υποκειμενικόν μέρος. Πριν η Παιδαγωγική Επιστήμη ελάμβανον ως κέντρον τοις εν τω σχολείω εργασίας τα αγαθά του πολιτισμού και εκ τούτου εκανόνιζε και την εν τω σχολείω μέθοδον εργασίας. Η σύγχρονος Παιδαγωγική τουναντίον αναχωρεί εκ του παιδιού. Κέντρο της εργασίας ενταύθα θέτει το παιδί με τον ιδιαίτερον αυτού φυσιολογικόν και πνευματικόν κόσμον...»σελ. 6-7.

Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας αποτελούσε ανέκαθεν το κύριο μάθημα των Αναλυτικών Προγραμμάτων όλων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το Σχολείο Εργασίας συνδέεται άμεσα με τη διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας αφού κέντρον εργασίας αποτελούσαν οι φυσικές και πνευματικές ικανότητες των μαθητών. Γι' αυτό το λόγο οι πρώτοι οπαδοί του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα ήταν οι δημοτικιστές. Στην 419/1 Δεκ. 1923 πράξη αναφέρει ο Δελμούζος μεταξύ άλλων: «Η γλώσσα δεν είναι μόνο άθροισμα λογίων αλλά συγχρόνως έκφραση σκέψεως, τουτέστιν εκδήλωσιν ψυχικής ζωής. Το Σχολείο Εργασίας αντλεί την ύλην του από το συγκεκριμένον κόσμον του

παιδιού. Του κόσμου του Δημοτικισμού το εκφραζόμενον δια της δημοτικής γλώσσας...» σελ. 4

Σε άλλο σημείο παρατηρεί: «Η διδασκαλία δεν γίνεται μόνον εκ της ανάγκης της ειδολογικής μορφώσεως αλλά και προς ικανοποίησιν των απαιτήσεων των εκπολιτιστικών αγαθών του πολιτισμού του λαού. Η γνώση των πνευματικών αγαθών του πολιτισμού έκαστου λαού είναι επίσης σκοπός της μορφώσεως...» σελ. 10.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Οι πρώτοι οπαδοί του Σχολείου Εργασίας πρέπει να ήταν οπαδοί της δημοτικής γλώσσας γιατί όπως υποστηρίζει ο Δελμούζος, Δ/ντης του Μαράσλειου Διδασκαλείου, «Το Σχολείο Εργασίας αντλεί την ύλη του από τον συγκεκριμένον κόσμο του παιδιού, τον κόσμο του Δημοτικισμού που εκφράζεται δια της δημοτικής γλώσσας» (Βλέπε πράξη 419/1 Δεκ. 1923) σελ. 4. (Ο Δελμούζος εξάλλου είχε γνωρίσει και ανταλλάξει απόψεις με τον G. Kerschensteiner. Βλέπε πράξη 426/22 Ιαν. 1923 σελ.10)

Οι αρχές του Σχολείου Εργασίας ήταν δύσκολο να βρουν σωστή εφαρμογή στην καθημερινή σχολική πράξη, επειδή δεν υπήρχαν οι βασικές προϋποθέσεις. Ο δάσκαλος του πρότυπου Δημοτικού Σχολείου στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημητρακόπουλος, που εφάρμοσε τις αρχές του Σχολείου Εργασίας στην Α΄ τάξη αναφέρει μεταξύ άλλων: «Το σύνολο της τάξεως μου δείχνει ένα παλιό σχολείο λόγων. Η μόνη διασκευή είναι το βάνιμο των πινάκων ενώ λείπουν καθίσματα, κρεμάστρες, κιβώτια, κουτιά, θήκες κ.λ.π. Αν δεν προστεθεί η άτακτη φοίτηση, η διαφορετική πνευματική δύναμη των παιδιών, η μεγάλη διαφορά ηλικίας (6-12 ετών), η άτακτη εγγραφή τους, η μεγάλη φτώχεια των προσφυγόντων.....»

Οι μεγαλύτερες όμως δυσκολίες για την εφαρμογή του Σχολείου Εργασίας στην άλλην εκπαιδευτική πραγματικότητα ήταν η έλλειψη νέων αναλυτικών προγραμμάτων, η έλλειψη γνώσεων στους δασκάλους πάνω στις νέες διδακτικές αρχές καθώς και η έλλειψη θέλησης από πλευράς δασκάλων. Ο παραπάνω δάσκαλος αναφέρει: «Η Α΄ τάξη δεν λειτούργησε ούτε καν σαν Α΄ τάξη ενός σχολείου παλαιού, ούτε σαν τάξη Σχολείου Εργασίας γιατί το Σχολείο Εργασίας απέμεινε μόνο σε λόγια. Τα άλλα ήταν πολλά και οι δυσκολίες όχι μικρές. Χάσαμε χρόνο ασχολούμενοι γενικά. Περιμέναμε να μας δοθούν οδηγίες αλλά δε δόθηκαν. Έγινε μια ειδική συνεδρίαση και αναπτύχθηκε συντομότητα

πως λειτουργούν τα Σχολεία Εργασίας και τέθηκε ο καθένας να δουλέψει όπως ήξερε». Παρόμοιες υπερβολικές και απαισιόδοξες απόψεις διατυπώνει ο Δ/ντης του Προτύπου Ιορδανίδης αν και ομολογούν ότι τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά. (Πράξη 438/2 Ιουν. 1924, σελ. 34 και πράξη 441/9 Ιουν. 1924 σελ 40-43).

Αν κρίνω δε και τις απαιτήσεις του σημερινού προγράμματος τα παιδιά προόδευσαν μολονότι ήταν τόσες δυσκολίες. «Ο Δογματισμός χτυπήθηκε καίρια», υποστηρίζει ο Δ/ντης Προτύπου Ιορδανίδης. « Βέβαια δεν έφερε άμεσα αποτελέσματα γιατί και τα παιδιά τα ίδια φέρνουν μέσα τους κληρονομικά τον τρόπο του σκέπτεσθαι». Πράξη 441/9 Ιουν. 1924 σελ. 413. σε άλλο σημείο αναφέρει: « Το Πρότυπο ούτε σχολείο λόγων καλό δεν ήταν...Το Σχολείο Εργασίας εις όλην την Ευρώπη και την Αμερική ακόμη παρουσιάζεται σαν σχολείο δοκιμής. Και εμείς δεν μπορούμε οδηγούμενοι από την Ευρωπαϊκή χώρα να μεταφτεψουμε ή ν' αντιγράψουμε απλά, χωρίς να γίνει μια μεγάλη και πολύχρονη εργασία προσαρμογής». Πράξη 441/9 Ιουν. 1924 σελ 40-43.

Αρχή του Σχολείου Εργασίας: Ο Αλ. Δελμούζος που ήταν ο πρώτος παιδαγωγός που μετέφερε τις αρχές του Σχολείου Εργασίας από τη Γερμανία στην Ελληνική παιδεία αναφέρει στην συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού του Μαράσλειου Διδασκαλείου στις 7 Δεκ. 1923 μεταξύ άλλων: «Πριν η Παιδαγωγική Επιστήμη ελαμβάνει ως κόσμον της εν τω σχολείω εργασίας τα αγαθά του πολιτισμού. Εκ τούτου εκανόνιζε και τω εν τω σχολείω μεθόδου και εργασίας. Η σύγχρονος παιδαγωγική τουναντίον αναχωρεί εκ του παιδιού κέντρον της εργασίας θέτει το παιδί με τον ιδιαίτερον αυτού φυσιολογικόν και πνευματικόν κόσμον και αναλόγως της ψυχικής ζωής του παιδιού κανονίζει και τη μέθοδον εργασίας. Γνώμων της εργασίας ενταύθα είναι αι ψυχικαί ιδιότητες και ψυχικαί δυνάμεις της πνευματικής ζωής του παιδος» (σελ. 7 πράξη 421/ 7 Δεκ. 1923)

Ο Χατζάκης, δάσκαλος επίσης του Προτύπου αναφέρει: «Ούτε οδηγίες μας δόθηκαν, ούτε η ορισμένη ύλη μέσα στην οποία έπρεπε να κινηθούμε, μας ορίσθηκε εκτός από μια γενική ανάπτυξη της λειτουργίας του Σχολείου Εργασίας». (Βλέπε 439/ 3 Ιουν. 1924, σελ. 36).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ 1918 – 1926

Κύριος εκπρόσωπος του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα αποτελεί όπως και αναφέρθηκε ο παιδαγωγός Δελμούζος που ήδη το έτος 1908 προσπάθησε να εφαρμόσει τις βασικές αρχές του στο Παρθεναγωγείο του Βόλου του οποίου υπήρξε Δ/ντης.

Τις βασικές αρχές του Σχολείου Εργασίας προσπάθησε ο Δελμούζος να εφαρμόσει και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο του οποίου υπήρξε Δ/ντης κατά το διάστημα 1923 – 1926. Οι βασικές απόψεις του Δελμούζου έχουν καταγραφεί στα πρακτικά του εν λόγω Διδασκαλείου. Στην 421/ 7 Δεκ. 1923 συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού ο Δελμούζος εισηγείται μεταξύ άλλων: « Η σύγχρονος παιδαγωγική αναχωρεί εκ του παιδιού. Κέντρον της εργασίας θέτει το παιδί με τον ιδιαίτερον αυτού φυσιολογικόν και πνευματικόν κόσμον και αναλόγως της ψυχικής ζωής του παιδιού κανονίζει και την μέθοδον εργασίας. Γνώμων της εργασίας ενταύθα είναι αι ψυχικαί ιδιότητες και ψυχικαί δυνάμεις της πνευματικής ζωής του παιδιού. Εις τα παιδιά του δημοτικού σχολείου άρχουν ως επί του πλαισίου τα πρακτικά ενδιαφέροντα. Το παιδί εις την ηλικίαν αυτήν θέλει κίνησιν και επιδιώκει την πρακτικήν δραστηριότητα. Αι πνευματικαί του ενέργειαι είναι ακόμη ως επί το πλείστον ατελείς. Δια τούτο εις το δημοτικόν σχολείον την κεντρικήν θέσιν του προγράμματος κατέχουν τα πρακτικά μαθήματα, η δε χειροτεχνική εργασία του παιδιού πρέπει να είναι αρχή της μεθόδου προπαντός δε ή χειροτεχνία και η ιχνογραφία. Αι δεξιότητες αυταί πρέπει να συνοδεύουν όλα τα μαθήματα και όλας τας τάξεις. Η πρακτική εργασία δεν πρέπει να παύσει εις το ανώτερον τμήμα. Εδώ όμως το παιδί θα εργασθεί καθαρώς πνευματικά. Ενταύθα δηλ. δεν γίνεται διάκριση μεταξύ της πρακτικής και της πνευματικής εργασίας και τούτο αποτελεί θεμελιώδη όρον του σχολείου εργασίας» σελ 6-7.

Από τις απόψεις αυτές διαπιστώνεται η επίδραση που δέχτηκε ο Δελμούζος από τον Γερμανό G. Kerschensteiner τον οποίο είχε γνωρίσει και προσωπικά. Στην πράξη 426/ 22 Ιαν. 1924 πράξη του διδακτικού προσωπικού αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Ο κ. Δ/ντης αναγιγνώσκει μερικές σημειώσεις περί των αρχών του σχολείου τις οποίες άλλοτε είχε συζητήσει και με τα του εν Μονάχου καθηγητή των Παιδαγωγικών George Kerschensteiner...» σελ.10.

Η εκχώρηση πρωτοβουλιών στους σπουδαστές για αυτοδιοίκηση και συνεργασία με το διδακτικό προσωπικό δηλώνουν επίσης τις προσπάθειες του Δελμούζου για την εφαρμογή των βασικών αρχών του Σχολείου Εργασίας.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Όπως διαπιστώνεται από τα πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου ήταν απαραίτητη η υγειονομική εξέταση και γνωμάτευση του σχολικού ιατρού για την επιτυχία των υποψηφίων τους στην εγγραφή τους στο Διδασκαλείο.

Σύμφωνα με το άρθρο 10 του από 11/Οκτ. 1923 Ν.Δ. περί του εν Αθήναις Μαρασλείου Διδασκαλείου, όλοι οι μαθητές του Μαράσλειου Διδασκαλείου ήταν υπότροφοι του κράτους. Η χορήγηση της υποτροφίας έπρεπε να εγκριθεί και από την εξεταστική επιτροπή του Διδασκαλείου που συνήθως ενέκρινε σ' όλους τους εισαγόμενους σπουδαστές υποτροφίες.

Κριτήρια της εξεταστικής επιτροπής του Μαράσλειου Διδασκαλείου κατά τα έτη 1923 – 1926 για την εισαγωγή των σπουδαστών αποτελούσαν εκτός των τυπικών προσόντων, τη διαγωγή και την προς το διδασκαλικό επάγγελμα κλίση του μαθητή. Γι' αυτό το λόγο απορρίφθηκαν και αποκλείστηκαν μη περαιτέρω φοίτησης στο διδασκαλείο μαθητές εκείνοι που διαπιστώνετο ότι ήταν ακατάλληλοι δια το επάγγελμα του διδασκάλου. Οι σπουδαστές που αποκλείονταν ή που διέκοπταν από μόνη τους τη φοίτηση ήταν υποχρεωμένοι να επιστρέψουν το σύνολο των χορηγηθέντων σ' αυτούς υποτροφίας. Βλέπε πράξη 443/ 17 Ιουν. 1924, σελ. 43, πράξη 444/ 20 Ιουν. 1924, σελ. 44, πράξη 460/ 3 Ιουν 1925, σελ. 53 και πράξη 461/ 13 Ιουν. 1925, σελ. 54).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Από τα πρακτικά του Μαράσλειου Διδασκαλείου διαπιστώνεται εξάλλου ότι το διδακτικό προσωπικό ορισμένες φορές τάσσονταν ανεπιφύλακτα υπέρ του κυβερνώντος καθεστώτος. Η εύνοια του κυβερνώντος καθεστώτος σιγουρεύει ενδεχομένως τη δημόσια θέση της, που ασφαλώς επιβουλεύονταν άλλοι συνάδελφοι της.

Πράξη τμς/ 18 Νοεμ. 1919

Με την παραπάνω πράξη ο Δ/ντης του Διδασκαλείου Ξαμάνης και το διδακτικό προσωπικό καταδικάζει τους συνωμότες του καθεστώτος κατά του μεγάλου κυβερνήτη της πατρίδας και ψηφίζει τα εξής:1) εκφράζει τη ζοηρή αγανάκτησιν του κατά των σκευωριών της αποκαλυφθείσης συνωμοσίας. 2) εκφράζει τη βαθειάν του ευγνωμοσύνη προς τον μεγάλο της εθνικής μας εκπαιδεύσεως αντιπρόσωπον και ακαταπόνητον διεκδίκηση των εθνικών μας δικαίων Ελεθέριου Βενιζέλου. Αναθέτει εις τον Δ/ντη του Διδασκαλείου την διαβίβασιν του παρόντος ψηφίσματος προς τον κ. αντιπρόεδρον της Σεβαστής Κυβερνήσεως.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1899 – 1918

- Δ/ντης: Δ. Λάμπας 30 Νοεμ. 1906 μέχρι 5 Σεπτεμ. 1911 κατατάσσεται γυμνασιάρχης ανδρών.
- Δ/ντης: Γ. Παντελάκης (καθηγητής φιλόλογος) 5 Σεπτεμ. 1911 – 2 Οκτ. 1911
- Δ/ντης: Δ. Λάμπας. 2 Οκτ. 1911 – 19 Σεπτ. 1912. κατατάσσεται στις τάξεις επιστράτων.
- Δ/ντης: Αχ. Τζαρτζάνος (καθηγητής φιλόλογος). 19 Σεπτ. 1912 έως 17 Σεπτ. 1913.
- Δ/ντης: Δ. Λάμπας 17 Σεπτ. 1913 – 12 Μάη 1914 Εκπαιδευτικός Σύμβουλος.
- Δ/ντης: Ζήσης Ξαμάνης καθηγητής – φιλόλογος (Ιστορίας και Ελληνικών και Παιδαγωγικών). Από 12 Μάη 1914 έως 25 Οκτ. 1914.
- Δ/ντης: Δ. Λάμπας. Από 25 Οκτ. 1914 έως 7 Φεβρ. 1915. Εκπαιδευτικός Σύμβουλος.
- Δ/ντης: Ζήσης Ξαμάνης. Από Φεβ. 1915 έως 24.12.1920
- Δ/ντης: Καλλιάφας Σπυρ. (Διδασκαλείο Σάμου) από 24.12.1920 έως 24 Σεπτ. 1923 (πράξη 372/ 24.12 μετάθεση στο 1/ τάξιο Διδασκαλείο Ιωαννίνων).
- Δ/νων:Καλότυχος καθηγητής 24 Σεπτ. 1923 – 29 Οκτ. 1923
- Δ/ντης: Αλ. Δελμούζος 29 Οκτ. 1923 έως 18 Νοεμ. 1925
- Υπ/ντης: Μ. Παπαμαύρος 29 Οκτ. 1923 έως 18 Νοεμ. 1925

Μετά την επικράτηση της δικτατορίας του Παγκάλου απολύθηκαν από τη Δ/ση του Μαράσλειου Διδασκαλείου τόσο ο Δ/ντης Αλ. Δελμούζος όσο και ο υποδιευθυντής Μ. Παπαμάυρος. Η απόλυση τους είχε σαν αφορμή τις συκοφαντίες που δημιούργησαν δάσκαλοι του προτύπου κυρίως ο Δημητρακόπουλος, κατά της καθηγήτριας του Διδασκαλείου Ρόζας Ιμβριώτη. (Βλέπε πράξη 458/13 Μαρτίου 1925, σελ. 50-52). Στα συμπεράσματα της 17 Μάρτιου 1925 συνεδρίασης συμπεραίνει δηλ. κανείς ότι οι εναλλαγές των Δ/ντών στο Μαράσλειο Διδασκαλείο και γενικά του διδακτικού προσωπικού είχαν άμεση σχέση με την εκλογική κατάσταση της χώρας. Οι ευνοούμενοι του κάθε κυβερνώντος κόμματος αντικαθιστούσαν κάθε φορά τους μη προσκείμενους σ' αυτό.

Δελμούζος

Εκείνο που κάνει εντύπωση είναι το αδέσμευτο επιστημονικό ήθος του Δελμούζου που προσπάθησε μάλιστα να διοχετεύσει και στο υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό. Στην πράξη 436/10 Μάη 1924 συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού αναφέρεται μεταξύ άλλων: «έργο μας όμως τονίζει ο Δελμούζος απαιτεί ελεύθερη, εσωτερική κατάφαση και μόνο έτσι μπορεί να προκόψει...Ζούμε σε εποχή ταραγμένη από λάθη πολιτικά και κομματικά και αντιθέσεις συμφερόντων οξύτατες. Ο καθένας μας μπορεί ατομικά να έχει οποιαδήποτε πολιτική θέση θέλει. Η σχολική δράση όμως του καθενός μας (πρέπει) να είναι τελείως σύμφωνη με το πνεύμα του σχολείου. Κανείς δεν επιτρέπεται να μεταχειριστεί τα παιδιά σαν όργανο για σκοπούς πολιτικούς...»σελ. 49.

Το διδακτικό προσωπικό αναφέρεται μεταξύ άλλων: «.....αι υπό τον κ. Δημητρακόπουλο διατυπωθείσαι φράσεις συνόλως ανταποκρίνονται εις την εκφρασθείσαν τότε γνώμη της κ. Ιμβριώτη αλλά επιτρέπει την υπόνοια ότι είχε πρόθεση συκοφαντήσεως της συναδέλφου τους κ. Ιμβριώτη και εμμέσως του όλου ιδρύματος» σελ. 52.

Η απόλυση του Δελμούζου δεν αναφέρεται σε κανένα πρακτικό. Όσον αφορά τον Υπ/ντη Παπαμάυρο αναγράφεται στην 470/ 16 Φεβρ. 1926 πράξη: ότι ο υπ/ντης Παπαμάυρος επειδή τιμωρήθηκε εις μηνιαία απόλυση παρέδωσε στον αρχαιότερο καθηγητή Δημ. Αναγνωστόπουλο τη διεύθυνση του Διδασκαλείου. σελ. 58, 472/ 12 Μαρτίου 1926. Αναφέρεται η οριστική απόλυση .σελ. 89

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1899 – 1918

Σφθ/22 Απρ. 1917

Με την πράξη αυτή επιβλήθηκε στον μαθητή του Διδασκαλείου Αθαν. Μάμαλη «η ποινή του αποκλεισμού από τε του ημετέρου και από των λοιπών διδασκαλιών του κράτους» επειδή έκλεψε εκατόν είκοσι πέντε δραχμές παρά του ενοίκου και συμμαθητού αυτού Γεωργ. Παπαγεωργίου «Για την ατιμωτική και όλως ανάρμοστων εις μαθητήν Διδασκαλείου πράξιν άνω ουδενός ελαφρυντικόν.....»

Πράξη Τ/3 Μάη 1917

Με την πράξη αυτή αποφασίστηκε (επιβλήθηκε) από τον Σύλλογο των καθηγητών λίαν επιεικής σε τρεις σπουδαστές του Διδασκαλείου η ποινή της 7/μέρου αποβολής, επειδή αυτοί πρωτοστάτησαν σε μια απεργία που έλαβε χώρα στο Διδασκαλείο. Στην πράξη αυτή αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Ο σύλλογος των καθηγητών και δασκάλων του Διδασκαλείου εισήλθε εις έκτακτον συνεδρίασιν προς λήψιν πειθαρχικών μέτρων κατά των μαθητών των δι ιδιαίτερας ενέργειας και αναρμόστου συμπεριφοράς συντελεσάντων εις την όλως ανάρμοστου εις μαθητάς του Διδασκαλείου δ' απεργίας και άνευ της τηρήσεως των κανόνων της σχολικής πειθαρχίας ομαδικήν παρά το Σεβαστώ Υπουργείω ενέργειαν των τελειόφοιτων του Διδασκαλείου μαθητών της τρίτης, τετάρτης και προσαρτημένης τάξεως προς κατάργησιν των απολυτήριων αυτών εξετάσεων....Η έκρηξις της απεργίας έγινε εντός του δεκάλεπτου χρονικού διαστήματος του διαλείμματος (της 9^{ης} ώρας) κατά το οποίο όταν χτύπησε το κουδούνι οι τελειόφοιτοι του Διδασκαλείου αντί να εισελθούσιν εις τας παραδόσεις εξήλθου αθορύβως και ταχάιως εκ του Διδασκαλείου, ότε και μόνον ειδοποιηθείς άδου αυτούς εκ του παραθύρου του γραφείου μου προχωρούντας ήδη κατά μήκος της απέναντι του Διδασκαλείου οδού...». Στο τέλος της πράξης περιγράφεται η συμπεριφορά των πρωτεργατών της απεργίας στην οποία συμμετείχαν και οι σπουδαστές των Διδασκαλείων Τρίπολης και Λαμίας.

Στο τέλος της περιγραφής αναφέρεται η στάση των δυο από τους τρεις πρωτεργάτες έναντι του Υπ/ντη του Διδασκαλείου Εμμ. Παντελάκη όπου απεστάλει από

το Δ/ντη για την τήρηση της ιεραρχικής οδού. Ο μεν πρώτος είπε την φράσιν «αυτά...(δηλ. τα λεγόμενα υπό του κ. Παντελάκη, την οποίαν συνώδευσε δια κινήσεως της κεφαλής υποδήλωσιν «ότι είναι λόγια μόνον», ο δε δεύτερος, φράσεις (είπε)χαρακτηρίζω σας τους λόγους του υποδιευθυντή ως δια ταύτα...».

Πράξη Τμθ'/ 29 Μαρτίου 1920 (Πρακτικά 1918-1926)

Με την πράξη αυτή γίνεται γνωστό ότι το διδακτικό προσωπικό συνήλθε σε τακτική συνεδρίαση υπό την προεδρία του Δ/ντού του Διδασκαλείου και αντάλλαξαν απόψεις για την μέχρι τούδε πρόοδο και το ήθος των μαθητών και μαθητριών του Διδασκαλείου και αποφάσισαν.....ειδική συστάσεως εις έκαστων των υστερόντων μαθητών εκ μέρους του κ. Δ/ντή, η εκτός αυτού ανέλαβεν κάθε ένας από τους διδάσκοντες να έχουν την «επίβλεψη» τους και κατά την ώρα της διδασκαλίας και κατά την ώρα του διαλείμματος και να παρακολουθούν τους μαθητές στην πρόοδο και στο ήθος τους.

Πράξη ΤΑ/ 30 Μάρτη 1919

Εξάλλου με προηγούμενη απόφαση του Συλλόγου των καθηγητών, που αναφέρεται στην παραπάνω πράξη, συμφωνήθηκε όπως οι καθηγητές στο εξής ελέγχουν την πρόοδο των μαθητών εκείνων που παρουσιάζουν ελλείψεις στην συμπεριφορά τους: «...αποφασίσαμεν να παρακολουθήσουμε εντονότερον την πρόοδο των μέχρι τούδε ως κι των ανώμαλων περιστάσεων άτακτων φοιτησάντων μαθητών και αυστηρώτερον τας παρουσιάζοντας ελλείψεις εις την συμπεριφοράν των ολίγων μαθητών του Διδασκαλείου κατά το υπολοιπόμενον μετά τας εορτάς του Πάσχα χρονικόν διάστημα του σχολικού έτους...»

Με την πράξη 275/ 12 Ιαν. 1921 αποφασίστηκε όπως οι καθηγητές ήταν υπεύθυνοι επί της εποπτείας των μαθητών να εξέρχονται κατά διαλείμματα στην αυλή και να συναναστρέφονται μετά των μαθητών.

Στο διάστημα της Δ/νσης του Διδασκαλείου από τον Σπύρο Καλλιάφα, οι σχέσεις ανάμεσα στο διδακτικό προσωπικό και τους σπουδαστές βελτιώθηκαν. Από τα πρακτικά του Διδασκαλείου στο διάστημα αυτό συμπεραίνεται ότι ο ίδιος ο Καλλιάφας επιδίωκε τη βελτίωση των σχέσεων. Στην πράξη 409/ 11 Μάη 1923 αναφέρονται μεταξύ άλλων:

«...Οι μαθηταί απέδειξαν την απαιτούμενη προθυμίαν εκτός δε της ιδιαίτερας εργασίας αι συχναί προς διδασκαλίαν εκδρομαί ήναγαν και δια τους μαθητάς και δια του καθηγητάς αρκετά στάδια δράσεως. Μάλιστα εκ των καθηγητών τινές δεν εύρον την ευκαιρίαν εκ της πολλαπλής απασχολήσεως των μαθητών να ελέγξουν την ανατεθείσαν στους μαθητάς εργασίαν. Διαπιστώνει δηλ. κανείς ότι μερικά ειδικής φύσεως προβλήματα των μαθητών απασχολούσαν τώρα τους καθηγητές που όμως εξακολουθούσαν να τους βλέπουν σαν ανώριμους και σαν άτομα που δεν μπορεί κανείς να τους αναθέσει πρωτοβουλίες.

Δελμούζος

Κατά τη διάρκεια της Δ/νσης του Διδασκαλείου από Αλ. Δελμούζο, που είναι γνωστός από τις προσπάθειές του για αλλαγή νοοτροπίας του δασκάλου στο Παρθεναγωγείο του Βόλου το έτος 1908 καθώς και από τη μεταρρύθμιση του 1917 καταβλήθηκε προσπάθεια όχι μόνο για τη βελτίωση της επικοινωνίας ανάμεσα σε καθηγητή και σπουδαστές αλλά γενικά για την όλη λειτουργία του Διδασκαλείου. Στην πράξη 416/ 16 Νοεμ. 1923 αναφέρεται μεταξύ άλλων: «...Δεν είναι ανάγκη να παρατάσσονται ως γραμμήν ανά δυο μαθητές του Προτύπου Δημοτικού Σχολείου αλλά να εισέρχονται και να εξέρχονται ελευθέραν». Στην ίδια πράξη αναφέρονται επίσης οι πρωτοβουλίες που ανατίθενται για πρώτη φορά στους σπουδαστές του Διδασκαλείου από τον Δ/ντη: «...κατ' αρχάς αποφασίσθαι να ανατεθεί εις αυτούς η τάξη κατά τα διαλείμματα και προ της έναρξης των μαθημάτων καθώς και η επίβλεψη και καθαριότητα...»σελ. 2

Μια άλλη καινοτομία που επιχείρησε ο Δ/ντής του Διδασκαλείου Δελμούζος ήταν η συμμετοχή των σπουδαστών του Διδασκαλείου σε ορισμένες συνελεύσεις του Διδακτικού προσωπικού. Με την καινοτομία αυτή προσπάθησε να βελτιώσει τόσο τις σχέσεις ανάμεσα σε διδακτικό προσωπικό και σπουδαστές όσο και την καλύτερη απόδοση στις παραδόσεις του Διδασκαλείου. Στην συνεδρίαση της 23 Νοεμ. 1923 αναφέρεται και η συμμετοχή επιτροπής.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Η πιο βασική όμως καινοτομία που επιχειρήθηκε από τη Δ/ση ήταν από το διδακτικό προσωπικό κατά τη διάρκεια της Δ/σης του Διδασκαλείου από τον Αλεξ. Δελμούζο ήταν η εκπροσώπηση των σπουδαστών από μια επιτροπή που εξέλεγαν οι ίδιοι. Η επιτροπή των σπουδαστών έπαιρναν μέρος σε συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού, εφόσον τα προς συζήτηση θέματα αφορούσαν δικά τους προβλήματα. Στην συνεδρίαση της 23 Νοεμ. 1923 πριν την σύσταση επιτροπών των σπουδαστών έλαβε μέρος μια επιτροπή σπουδαστών της Γ' τάξης του Διδασκαλείου (Βλέπε πράξη 430 σελ.15-17 και πράξη 433 σελ. 26-27). Η επιτροπή αυτή πρότεινε στο διδακτικό προσωπικό «περισσότερες παιδαγωγικές γνώσεις και γνώσεις πρακτικής παιδαγωγικής. Ο Υπ/ντής του Διδασκαλείου Μ. Παπαμαύρος υπόβαλλε στην επιτροπή ένα σχέδιο διδασκαλίας παιδαγωγικής στην τάξη τους και ανέπτυξε τα διάφορα κεφάλαια της ύλης. Οι καθηγητές επίσης των φυσικομαθηματικών, της μουσικής, ιχνογραφίας και των ελληνικών ανέπτυξαν το τι και το πώς σκέφτονται να διδάξουν εις της Γ' τάξιν».(Βλέπε 467/ 23 Νοεμ. 1923 πράξη σελ. 3).

Στην πράξη 424/ 31 Ιαν. 1924 αναφέρονται τα μέλη της τριμελούς επιτροπής των σπουδαστών που εξελέγησαν από τους ίδιους. Οι αρμοδιότητες της επιτροπής ήταν μεταξύ άλλων και η καθαριότητα γενικά, η είσοδος και έξοδος των μαθητών, η τάξη κατά τα διαλείμματα και η επίβλεψη του κτηρίου. Η αρχή της «αυτοδιοίκησης του σχολείου» αναφέρεται στην παραπάνω πράξη «είναι απεριόριστη και εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της κοινότητας. Σε κάθε τάξη ιδιαίτέρως εξελέγησαν επιμελητές των οποίων η αρχή είναι περιορισμένη καθ' εβδομάδα. Κάθε τάξη αποτελεί κοινότητα που εκπροσωπείται από τριμελή επιτροπή της ίδιας της εκλογής με τον απώτερο σκοπό οι κοινότητες ν' αποτελέσουν ομοσπονδία που να αντιπροσωπεύονται από συμβούλιο πάντοτε της εκλογής των μαθητών» σελ.8

Σε ιδιαίτερη συνεδρίαση του διδακτικού προσωπικού που αναφέρεται στην πράξη 429/ 14 Φεβρ. 1924 έγινε μακρά συζήτηση αν θα έπρεπε η επιτροπή των σπουδαστών να έπαιρνε αποφάσεις ή να κάνει απλώς προτάσεις στη Δ/ση δηλαδή στο διδακτικό προσωπικό του Διδασκαλείου.

Η συνεδρίαση αποφάσισε ότι τα παιδιά μπορούν να παίρνουν αποφάσεις και να εκλέγουν αποφάσεις αλλά το διδακτικό προσωπικό που θα είναι παρόν πρέπει να επεμβαίνει και να ωθεί στην ανεύρεση δυσκολιών κατά τη συζήτηση.

Επειδή όμως και εκ των υστέρων διαπιστώθηκε ότι οι σπουδαστές δεν είχαν ακόμη αποκτήσει αρκετή ωριμότητα και επειδή δεν είχαν αρκετές εμπειρίες για αυτοδιοίκηση αποφασίστηκε όπως η Δ/ση δηλαδή το διδακτικό προσωπικό δίδει τις γενικές γραμμές, τις οποίες θα έπρεπε η επιτροπή των σπουδαστών να λαμβάνει υπόψη στις δικές τους αποφάσεις και δραστηριότητες για αυτοδιοίκηση. (πράξη 433, σελ.26). Για το θέμα της ελευθερίας των σπουδαστών είχε εξετάσει ο Δ/ντής Δελμούζος την άποψη ότι: «Βέβαια δεν πρέπει να μορφώνουμε με τον τρόπο αλλά δέον πάλιν να προσέχουμε μήπως η ελευθερία μετατραπεί σε αναρχία. Η ανατροφή των παιδιών μας και η μέχρι τούδε ελαττωματική λειτουργία του Διδασκαλείου δεν μας επιτρέπει εις τας αρχάς ν' αφήσουμε απεριόριστη ελευθερία.....» πράξη 419/ 1 Δεκ. 1923, σελ. 4).

Στην πράξη 428/ 7 Φεβρ. 1924 αναφέρεται μεταξύ άλλων: «ο Δ/ντης ανακοινώνει ότι από τους μαθητές του Διδασκαλείου καταβάλλεται φιλότιμη προσπάθεια προς αυτοδιοίκησιν αλλά ούτοι δεν κατόρθωσαν ακόμη να υψωθούν και να τους αντικρίσουν σοβαρά....». σελ. 12. βλέπε και πράξη 433/ σελ. 26).

Σε άλλο σημείο αναφέρεται επίσης: «Ο κ. Δ/ντής παρατηρεί ότι μια και έχουμε σχολική κοινότητα, θα έπρεπε να χειραφετηθούν τα παιδιά στην ελεύθερη απόφαση, μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, το οποίο καθορίζει το διδακτικό προσωπικό....». σελ. 19.

Εξάλλου ούτε το διδακτικό προσωπικό μπορούσε εύκολα να αποβάλλει το αυταρχικό ύφος που χαρακτήριζε τις μέχρι τώρα σχέσεις τους με τους σπουδαστές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του αυταρχικού ύφους ορισμένων καθηγητών αποτελεί η στάση του καθηγητή του Διδασκαλείου Χαϊδά που αποκάλεσε τους μαθητές της Α' τάξης του Διδασκαλείου «γαϊδούρια» επειδή προηγήθηκε κάποια αταξία εκ μέρους τους. (βλέπε πράξη 431/ 13 Μαρτ. 1924, σε'. 18-19).

Αξιοπρόσεκτο είναι επίσης ότι στα αρκετά και εκτεταμένα πρακτικά του χρονικού διαστήματος 1923 – 1926, δεν αναφέρονται οι μέχρι τώρα γνωστές αποβολές ή άλλες ποινές σπουδαστών για ανάρμοστη συμπεριφορά τους σε σπουδαστές που δεν φοιτούσαν κανονικά στο Διδασκαλείο επειδή εργάζονταν «για να αποκτήσουν τα προς το

ζην» δόθηκε η δυνατότητα συμπληρωματικής εξέτασης κατά τον Σεπτέμβριο. (πράξη 442/ 16 Ιουν. 1924, σελ. 43).

Μοναδική τιμωρία που αναφέρεται στον μαθητή της Α΄ τάξης του Διδασκαλείου Παπαδόπουλο, για παράπτωμα του και κατά τον Δελμούζο οφειλόταν στην ιδιαίτερη μυθοπλαστική δύναμη που χαρακτήριζε τον εν λόγω μαθητή. «Πρόκειται περί παιδιού επιπόλαιου μεν, αλλά παρέχει βάσιμες ελπίδες για τη βελτίωση του. Θεώρησε δε σκόπιμο να τιμωρηθεί, μα όχι με αυστηρή ποινή. Τέτοιος χαρακτήρας που δεν έχει ανεξαρτησία σκέψεως, που του λείπει ελευθερία γνώμης, είναι αληθινά επικίνδυνος στην σχολική κοινότητα. Γι' αυτό νόμισε σωστό να του αφαιρεθεί κάθε αξίωμα και να δηλωθεί πως δεν μπορεί να έχει ελεύθερη γνώμη πως δεν μπορεί να λαμβάνει μέρος στις συνεδριάσεις της κοινότητας, να' ναι ελεύθερο μέλος αυτής και να μετέχει σε κάθε δείγμα έντονης σχολικής ζωής (εκδρομές, γιορτές). Τέτοια τιμωρία από το ένα μέρος δεν θα του θυμίζει κάθε μέρα τη μειονεκτική θέση στην κοινότητα, από το άλλο όμως θα' ναι αρκετά έντονη για να επιδράσει στη βελτίωση του χαρακτήρα του. Η ποινή του αυτή θα μπορεί ν' αρθεί αν με τη διαγωγή του δείξει πραγματική συναίσθησιν...». σελ. 12-13.

Αξιομνημόνευτη είναι επίσης η προσπάθεια για σωστό διάλογο ανάμεσα στο διδακτικό προσωπικό τόσο του Διδασκαλείου όσο και του Προτύπου Δημοτικού Σχολείου. Το διδακτικό προσωπικό του ιδρύματος στις συνεδριάσεις του εξέφραζε ελεύθερα τις απόψεις του και επέκρινε τυχόν ελλείψεις που αφορούσαν τον τρόπο εργασίας ή γενικά λειτουργίας του ιδρύματος. (βλ. πράξη 438/ 2 Ιουν. 1924, σελ. 34-36, 439/ 3 Ιουν. 1924, σελ 36-37, 440/ 7 Ιουν. 1924, σελ 38-40, 441/ 9 Ιουν. 1924, σελ. 40-43).

(Όλες όμως αυτές οι προσπάθειες ματαιώθηκαν μετά την απομάκρυνση του Δελμούζου και του Παπαμαύρου από τη Δ/νση του Διδασκαλείου)

(που φαίνεται ότι δεν συμεριζόταν τις προσπάθειες του Δ/ντή Δελμούζου για αλλαγή νοοτροπίας στο ίδρυμα. Στην πράξη 433/ 3 Απρ. 1924 αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Ο Υπ/ντής του Διδασκαλείου Παπαμαύρος εκφράζει την λύπην του, διότι κατά την εκδρομή που έγινε την προηγουμένη απουσίαζαν οι περισσότεροι του προσωπικού του Διδασκαλείου. Ο κ. Δ/ντής κάμει την σύσταση στο προσωπικό να μην απουσιάζει εις το μέλλον από τας εκδρομάς εις τας οποίας μεγάλην αποδίδει σημασίαν». σελ. 26.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1899 – 1918

Εν τω μεταξύ πρέπει να είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα στους σπουδαστές που αποφοιτούσαν από κάποιο Διδασκαλείο και ήθελαν να συνεχίσουν στις σπουδές τους σε άλλο. Τέτοιες περιπτώσεις αναφέρονται στην πράξη ΣΞ/ 30 Σεπτ. 1915. Ένας σπουδαστής μεταξύ των άλλων που είχε αποφοιτήσει από το τριτάξιο Διδασκαλείο της Σάμου ήθελε να εγγραφεί στο τετρατάξιο Διδασκαλείο της Αθήνας. Μετά από απόφαση του Συλλόγου των καθηγητών κατατάχθηκε πάλι στην Γ΄ τάξη, επειδή αν κατατασσόταν στην Α΄ τάξη θα διδασκόταν ορισμένες περιοχές από το μάθημα των θρησκευτικών, στην χριστιανική ηθική και κατήχηση, στην ιστορία. Επίσης της ιστορία του Ελληνικού έθνους μέχρι σήμερα.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 1918 – 1926

Πράξη 354/ 3 Ιουλ. 1920

Πρωτοβάθμιοι δάσκαλοι 480, 460, 420, 400 δραχ. ανάλογα με τον χρόνο υπηρεσίας. Ο τελευταίος είχε 15 χρόνια υπηρεσία.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ 1924 – 1931

4 Σεπτεμβρίου 1924, σελ. 1

«Περί του προγράμματος ο κ. Δ/ντής φρονεί ότι τούτο θα βγει όχι μόνο από το παιδί αλλά και από τον σκοπόν της αγωγής του κοινωνικού και επομένως η μόρφωση θα είναι γενική. Δια να επιτύχει όμως ο επαγγελματικός σκοπός πρέπει να αποβλέψωμεν α) να πάρωμε παιδιά έχοντα κλίσην προς το επάγγελμα. Επειδή όμως η κλίση αυτή δεν μπορεί να αιδηλωθεί προ του 17 έτους ημάς θα παίρνουμε τα παιδιά από 13 έτους γεννάται το ερώτημα πως θα κατορθώσωμε να διαγνώσωμε τη μελλοντική αυτή κλίση. Τούτο θα επιτύχουμε αν λάβουμε υπόψη ότι κατά την ηλικία αυτή των 13 και 14 έτους αναφαίνεται η κλίση και η αγάπη προς τους συμμαθητάς του κ.τ.λ. Το πεντατάξιο Διδασκαλείο θα διαιρεθεί εις δυο τμήματα. Εις το πρώτον τμήμα δηλαδή τα τρία πρώτα όλη η μόρφωση θα είναι γενική εις δε το δεύτερο τμήμα τα δυο δηλαδή τελευταία όλη η μόρφωση θα είναι ηθική. Για την ηθική μόρφωση έχουμε το αναλυτικό πρόγραμμα του ΥΠΕΠΘ αρκεί να προσάξουμε εις την εκλογή της ύλης. Πριν αρχίσουμε την ψυχολογική ανάλυση αρχίζουμε την σηματολογία του παιδιού.....

25 Σεπτεμβρίου 1924 σελ.2

«Ο κ. Δ/ντής αναπτύσσει με τι τρόπο γίνηκαν οι εισιτήριοι εξετάσεις εις το Διδασκαλείο πολύ διαφορετικά από ότι γίνονται σ' άλλα σχολεία. Εξέταζαν τα παιδιά ένα ένα όλοι οι καθηγητές και στο τέλος περνούσαν από τον Δ/ντή που τους έκανε ένα γενικό ξεσκόπισμα. Κάθε καθηγητής έγραφε τις προσωπικές του εντυπώσεις από κάθε παιδί...»

Συνεδρίαση 2 Οκτ. 1924, σελ.3.

«Ο κ. Δ/ντής προτείνει να χωρισθούν τα παιδιά σε ομάδες και κάθε καθηγητής να είναι επικεφαλής μιας ομάδας ως σύμβουλος και οδηγός και να ξέρουν έτσι σε 15-20 μέρες τι κάνει κάθε παιδί, πως τρέφεται, που συχνάζει, κ.τ.λ.»

Γίνεται συζήτηση για το αναλυτικό πρόγραμμα όλων των τάξεων του δημοτικού σχολείου. Ο Δ/ντής προτείνει ότι στις μικρότερες τάξεις δηλ. στις τρεις πρώτες μπορούμε να έχουμε συγκεντρωτική διδασκαλία στις μεγαλύτερες όμως σιγά σιγά να διακρίνεται.

Συνεδρίαση 1 Οκτ. 1924/ σελ. 4

Συζητείται και αποφασίζεται η στέρηση του δικαιώματος για αυτοδιοίκηση στους μαθητές της Β' τάξης του Διδασκαλείου, επειδή εξακολουθούσε παρά τις επανειλημμένες συστάσεις να ατακτεί στο διάστημα ανάμεσα στην είσοδο τους στην τάξη και την είσοδο του καθηγητή. Κανείς από τους μαθητές της τάξης αυτής δεν θα αναλάμβανε επίσης αξίωμα μέσα στην κοινότητα μέχρις ότου αποδείξει πραγματικά ότι είναι σε θέση ν' αυτοδιοικηθεί.

Γίνεται συζήτηση επίσης για τη σχέση του προσωπικού και προς τους μαθητές και της μεταξύ τους συμπεριφοράς. Ο Δ/ντής λέγει ότι τη σχέση του διδασκάλου και του μαθητή δέον να χαρακτηρίζει η ειλικρινής αγάπη. Εντούτοις μεταξύ αυτών πρέπει να υπάρχει μια σχετική απόσταση άνευ της οποίας δεν είναι δυνατή η αγωγή. Τους μαθητάς λ.χ. δεν πρέπει να ονομάζομε με τα μικρά των ονόματα. Μέσα στο μαθητήν πρέπει να βλέπομε μια προσωπικότητα την οποίαν οφείλομεν να εκτιμώμεν και εξυψώνομεν. Ο κ. Μιλιάδης νομίζει ότι εις το ζήτημα αυτό δεν μπορούμε να βρούμε ένα απόλυτον κριτήριον. Η εκάστοτε συμπεριφορά του διδασκάλου προς τον μαθητήν εξαρτάται των διάφορων συνθηκών. Επειδή το ζήτημα είναι πολύ σημαντικό πρέπει να μας απασχολήσει εις ιδιαιτέραν συνεδρίασιν.

Συνεδρίαση 8 Οκτ. 1924/ σελ. 5α

Γίνεται συζήτηση για την παιδαγωγική στις διδακτικές δραστηριότητες του δασκάλου κατά το πρώτο και δεύτερο εξάμηνο στην Α' τάξη του δημοτικού σχολείου. Ανταλλάσσονται διάφορες απόψεις.

Συνεδρίαση 9 Οκτ. 1924/ σελ. 6.

Συζήτηση για το πρόγραμμα της Γ' τάξης προτύπου.

Συνεδρίαση 15 Οκτ. 1924, σελ. 6

Συζήτηση για το πρόγραμμα Δ' τάξης του προτύπου.

Συνεδρίαση 22 Οκτ. 1924/ σελ. 9.

Συζήτηση και άρση της τιμωρίας για αυτοδιοίκηση στην Β' τάξη του Διδασκαλείου. Συζήτηση για έκδοση περιοδικού από το Διδασκαλείο καθώς και για διάφορα άλλα διοικητικής φύσεως θέματα. Στην ίδια συνεδρίαση γίνεται λόγος για χωρισμό των μαθητών σε ομάδες. Κάθε καθηγητής θα αναλάβει υπεύθυνα μια ομάδα. Στην ίδια συνεδρίαση γίνεται συζήτηση για το πρόγραμμα της Δ' τάξης του προτύπου.

Συνεδρίαση 1 Νοεμ. 1924/ σελ. 11

Συζήτηση για τα γλωσσικά μαθήματα στη Δ' τάξη του προτύπου. Γραμματική και ορθογραφία.

Συνεδρίαση 5 Νοεμ. 1924

Συζήτηση για τον κήπο και στη συνέχεια για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος.

Συνεδρίαση 20 Νοεμ. 1924 σελ. 14

Συζήτηση για την κατάργηση του επιδόματος. Η εργασία στο Διδασκαλείο γίνεται για την επίδειξη ενός ιδανικού και όχι χάριν υλικής αμοιβής. (Δ/ντής). Συζήτηση για την τάξη που πρέπει να επικρατεί στα παιδιά του προτύπου. Κατά την είσοδο και έξοδο να μπαίνουν σε γραμμή για δυο-τρεις μήνες μέχρι να συνηθίσουν.

26 Νοεμβ. 1924/ σελ. 16

Συζήτηση για την αταξία που παρουσιάζεται στους μαθητές του Διδασκαλείου. Διάφορες απόψεις. Ο Υπ/ ντής νομίζει ότι στην αρχή πρέπει να είμαστε αυστηροί. Ο Κ. Λιώτης προσθέτει ότι δεν πρόκειται περί όλης της τάξης πρόκειται για 3-4 μαθητές που σε κάθε ίσως μάθημα δεν έχουν κλίση και επομένως δεν προσέχουν και αταχτούν. Ο κ. Δ/ντής απαντά ότι η τιμωρία πρέπει να είναι αυστηρά. Δεν αρνούνται την προσωπικότητα του διδασκάλου, ούτε το ότι θα υπάρχουν μαθητές που δεν θα τους

ενδιαφέρουν ορισμένα μαθήματα. Αλλά ίσα-ίσα εμείς έχουμε μεγάλα παιδιά. Το σχολείο μας είναι επαγγελματικό και πρέπει να συνηθίσουν να επιβάλλονται στον τόπο τους και από ενδιαφέρον στη δουλειά τους και από σεβασμό στους άλλους.

«Αποφασίζεται τα παιδιά να μην έρχονται 2-3 μέρες να καλέσουμε τους γονείς τους και να πούμε ότι μένουν δοκιμαστικά». Στην συνεδρίαση αυτή πάρθηκαν επίσης και γενικές αποφάσεις: «Να μην έρχονται τα παιδιά το απόγευμα παρά εκείνα μόνο που έχουν μάθημα η συνεδρίαση. Να μην γίνονται συνεδριάσεις των παιδιών παρά κάθε Πέμπτη και αυτό μόνο αν τα θέματα είναι επείγοντα και συζητήσιμα. Πρέπει να έχει γνώση των θεμάτων αυτών από την προηγούμενη ημέρα η Δ/ση και μόνο αν κρίνει ότι είναι ανάγκη να γίνει συνεδρίαση τότε να συνεδριάζουν τα παιδιά».

Συζήτηση επιστημονική για «Το πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου». Για το μάθημα της ιστορίας.

Συνεδρίαση 4 Οκτ. 1924/ σελ. 20.

Συζήτηση για τον σχολικό κήπο. Το ίδιο θέμα συζητήθηκε και στις επόμενες συνεδριάσεις στην 10 Δεκ/ 1924/σελ. 21, 8 Γενάρη 1925/ σελ.25-27, 14 Ιαν. 1924/σελ. 27-29, 11 Δεκ. 1924/ σελ. 22, 21 Ιαν. 1925/ σελ. 30-34, 29 Ιαν. 1925/ 33-36, 5 Φεβρ. 1925/ σελ. 36.

Συζήτηση για το πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου και ιδιαίτερα για τα φυσιογνωστικά μαθήματα. «Ο κ. Δραγιώτης (δάσκαλος) λέγει ότι δεν είναι η έλλειψη επαρκούς φυσιογνωστικής διδασκαλίας εις τα παλαιά ακόμη Διδασκαλεία που δεν παρουσίαζε όσο έπρεπε τους απόφοιτους των, όσο ο τρόπος με τον οποίο εδιδάσκοντο τα φυσιογνωστικά μαθήματα. Τρόπους εντελώς δογματικούς και έξω από τα φυσικά φαινόμενα. Απεναντίας μπορεί να θεωρηθεί πληθωρική η μερίδα των φυσιογνωστικών στα Διδασκαλεία. Το ίδιο φαινόμενο εξακολουθεί και σήμερα. Κανένας δεν διδάσκεται τη ζωολογία ή τη φυτολογία βιολογικά αλλά με χαρακτήρα εντελώς πραγματογνωστικό. σελ. 23.

Συνεδρίαση 11 Φεβρ. 1925/ σελ. 38

Συζήτηση για τα φυσιογνωστικά μαθήματα σε συνδυασμό με την καλλιέργεια και παιδαγωγική σημασία του σχολικού κήπου, όπως και σε προηγούμενες συνεδριάσεις.

Συνεδρίαση 19 Φεβ. 1925

Ο Δ/ντής ομιλεί στην αρχή γενικά για τις δυσκολίες της εποχής, στην οποία έχουν κλονισθεί όλες οι αξίες. η εποχή μας είναι χαοδική, εποχή κλονισμού όλων των αξιών. Το χάος αυτό ζώνει σήμερα όλον τον κόσμο....Αντιαξιολογικός καθαρευουσιανισμός. «Μου λείπει η πειθαρχημένη σκέψη και βούληση». Στην συνέχεια αναφέρεται στο ζήτημα της μεθόδου και παρατηρεί μεταξύ άλλων: «Βασική μας διαφορά από την παλιά ερβατιανή αντίληψη είναι ότι εμείς θεωρούμε κέντρο του βάρους το παιδί και όχι όπως εκείνη το αναλυτικό πρόγραμμα. Το σχολείο θα μάθει στο παιδί την τέχνη του εργαζέσθαι. Σκοπός της διδασκαλίας όλων των μαθημάτων είναι να μορφώσει μέσα στο παιδί έναν καθολικό τρόπο του σκέπτεσθαι...

Ο αυτοματισμός είναι το κύριο γνώρισμα του μορφωμένου και αυτενεργού ανθρώπου. Το παιδί βγαίνοντας στη ζωή πρέπει να είναι ικανό να καθοδηγεί συστηματικά, θεμελιωτικά την σκέψη του προς ορισμένο σκοπό. Να σκέπτεται σύμφωνα με το νόμο της αιτιότητας. Να μην δέχεται τυφλά ότι του παρουσιάζεται. Γι' αυτό απαιτείται η ικανότητα της συσχέτισης.

Είναι λάθος μεθοδικό να ρωτά ο δάσκαλος εκεί που μπορεί να ρωτηθεί το παιδί....Ο δάσκαλος ρωτά βεβαίως, ιδίως όμως στην αρχή. Οι ερωτήσεις του όμως υποχωρούν όσο οι μαθητές αποχτούν την τεχνική της εργασίας αλλά και στην πρώτη περίπτωση οι ερωτήσεις του δασκάλου δεν πρέπει να είναι τυχαίες αλλά να επιδιώκουν ορισμένο σκοπό. Το πώς να δώσει στα παιδιά την τεχνική της εργασίας.

Συνεδρίαση 25 Φεβρ. 1925/ σελ. 41

Συνεχίζεται η συζήτηση πάνω στη μέθοδο διδασκαλίας και διευκρινιστικές ερωτήσεις.

Συνεδρίαση 4 Μάρτη 1925/ σελ. 42

Συζήτηση για την εκδρομή στην Αγία Παρασκευή που ήταν τέλεια και από ψυχαγωγικής και διδακτικής πλευράς.

Συνεδρίαση 12 Μάρτη 1925/ σελ.43.

Εισήγηση του Υποδιευθυντή Παπαμαύρου για την ερβατιανή μέθοδο διδασκαλίας δηλαδή τα πέντε στάδια «Η σύγχρονος παιδαγωγική καταδικάζει τα στάδια του Έρβαρτου και περιορίζει την πρωτοβουλία του δασκάλου και την αυτενέργειαν του μαθητή».

Συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας στο πρότυπο δημοτικό. Ο Αναγνωστόπουλος εκθέτει τη μέθοδο που ακολούθησε στο μάθημα της ιστορίας.

Συνεδρίαση 26 Μαρτ. 1925/ σελ. 44 – 47.

Στην συνεδρίαση αυτή συνεχίζεται η συζήτηση για τη μέθοδο διδασκαλίας της ιστορίας. Εκθέτονται διάφορες απόψεις από τους συνέδρους καθηγητές και δασκάλους του προτύπου.

Η Ιμβριώτη υποστήριξε: «Η ιστορία που θα διδαχθεί στο σχολείο δεν μπορεί να είναι παρά η ιστορία του πολιτισμού. Αντικείμενό της θα είναι ο αγώνας της ανθρωπότητας να ζήσει και ν' ανεβεί σε ανώτερες μορφές ζωής. Η σημερινή διδασκαλία της ιστορίας θα είναι η απελευθέρωση από τις κατά παράδοση θεωρίες και από τα δόγματα τα αντίθετα στην ελευθερίαν. Θα προσπαθήσει ξαναδίνοντας τις πρώτες πηγές να βρει την ιστορική αλήθεια». Δε θα δώσει απλώς πολεμικά γεγονότα αλλά θα δώσει όλα τα μέρη του πολιτισμού τονίζοντας τη βασική επίδραση του οικονομικού παράγοντα στην εξέλιξη όλων. «Έτσι διδάσκοντας την ιστορία της ελληνικής επανάστασης του 1821 ερευνά τα διάφορα πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα υπό το βασικό πρόβλημα». «Είναι η επανάσταση ολοκληρωτική του έθνους αυθόρμητη εξέγερση ή είναι έργο της αστικής μονάχα τάξης η οποία παρακίνησεν κι εξεγέρσιν τους άλλους». Στην Ευρώπη εκείνη την εποχή είχε νικήσει και είχε υψωθεί η αστική τάξη. αυτό το πράγμα είχε αντίκτυπο και επίδραση και αποτέλεσμα στην Ελλάδα». Συνεχίζεται η διαλογική συζήτηση μεταξύ των συνέδρων και διευκρινιστικές ερωτήσεις.

Συνεδρίαση 9 Απρ. 1925/ σελ. 47.

Παρεξηγήσεις από τον κ. Δημητρακόπουλο όσον αφορά τις απόψεις της κ. Ιμβριώτου στο μάθημα της ιστορίας. Διαλογική συζήτηση.

Συνεδρίαση 12 Μάη 1925/ σελ. 50.

Συζήτηση με αφορμή τις θέσεις της κ. Ιμβριώτου πάνω στη διδασκαλία της ιστορίας. Παρεξηγήσεις και διαστρεβλώσεις απόψεων από δάσκαλο Δημητρακόπουλο. Δίδονται εξηγήσεις από το Δ/ντή. Ο υπ/ντής αναφέρει ότι οι κατηγορίες του Δημητρακόπουλου είναι συκοφαντίες. Ο Δ/ ντής αφαιρεί τον λόγο και επαναφέρει την τάξη. Ο υπ/ντής διαμαρτύρεται.

Σχολικό Έτος 1925 – 1926. Συνεδρίαση 2 Οκτ. 1925/ σελ. 53.

Ο Δ/ντής λέγει ότι σε αντικατάσταση της κ. Ιμβριώτη θα προβεί. Ο ίδιος φέτος θα έχει πολλές ώρες διδασκαλίας θα διδάξει και στην Ακαδημία και δεν επαρκεί σε όλες τις δουλειές.

Συζήτηση για το πρόγραμμα. Κάθε τρεις εβδομάδες θα γίνεται η συνεδρίαση στην κοινότητα. Κάθε 15 ημέρες θα είναι απόγευμα εργασίας. Η συνεδρίαση του προσωπικού θα είναι κάθε εβδομάδα. Τα πολύωρα μαθήματα θα διδάσκονται σε δυο συνεχόμενες ώρες την ημέρα. Συζητούνται και άλλα θέματα για το πρόγραμμα.

Συνεδρίαση 8 Οκτ. 1925/ σελ. 54.

Συζήτηση για τις γενικές προγραμματικές γραμμές αν θα συνεχίσει το Διδασκαλείο και σ' αυτό το σχολικό έτος.

Συνεδρίαση 14 Οκτ. 1925/ σελ. 55.

Διάφορα διοικητικής φύσεως θέματα – συσσίτιο, για τις υποτροφίες των διδασκαλιστών, οικονομικές δυσκολίες των σπουδαστών ιδιαίτερα κατά τις εκδρομές για το σχολικό κήπο.

Συνεδρίαση 12 Οκτ. 1925/ σελ. 57.

Διάφορα θέματα. Καθυστέρηση των μαθητών προτύπου στην πρωινή προσέλευση. Όχι τιμωρίες. Να μη κυριαρχεί ο δάσκαλος.

Συνεδρίαση 28 Οκτ. 1925/ σελ 58.

Συζήτηση για την εκδρομή στον μήνα Νοέμβρη.

Συνεδρίαση 4 Νοεμ. 1925/ σελ. 52. διάφορα διοικητικής φύσεως θέματα.

Διαγραφή δυο σπουδαστριών που διέκοψαν, αγορά χαρτών, επίσκεψη Υπουργού Παιδείας κ.τ.λ. τα ίδια θέματα και στην επόμενη συνεδρίαση.

Συνεδρίαση 18 Νοεμ. 1925/ σελ. 61.

Μεταξύ άλλων και η συζήτηση για χωρισμό των μαθητών σε ομάδες: «Ως τώρα λέγαμε στα παιδιά να δηλώνουν ποιον θέλουν ομαδάρχη. Επειδή όμως την πρώτη φορά πολλοί από το προσωπικό δεν πήραν κανένα ψήφο, είπαμε στα παιδιά να δηλώσουν και δεύτερο και τρίτο ομαδάρχη. Με βάση τις δηλώσεις αυτές έγινε ο χωρισμός των παιδιών. Έτσι φαινομενικά τα παιδιά χωρίστηκαν μόνο τους, πραγματικά όμως χωρίστηκαν κατά καθηγητές»

«Αποφασίζεται: τα παιδιά μόνο τους να σχηματίσουν τις ομάδες αδιακρίτως τάξεων χωρίς να ξέρει η κάθε ομάδα τον ομαδάρχη της. Και η πρώτη τάξη θα κάμει μόνη της τις ομάδες της. Θα μπορεί δηλαδή να προσκολλούνται σε άλλες ομάδες των άλλων τάξεων».

Συνεδρίαση 25 Νοεμ. 1925/ σελ. 62. Διάφορα θέματα διοικητικής φύσεως.

Συζήτηση αν οι μαθητές του Διδασκαλείου πρέπει να λαμβάνουν μέρος στις συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού. Διαλογική συζήτηση.

«Ο κ. Αναγνωστόπουλος νομίζει πως πρέπει να δώσουμε απόλυτο δικαίωμα να μιλούν. Το ιδανικό της μόρφωσης ήταν να υψώσουμε τα παιδιά στο επίπεδο το δικό μας. «Ο κ. Δ/ντής συγκεντρώνει τρεις προτάσεις. α) ν' αφήσουμε τα παιδιά να έρχονται στις συνεδριάσεις μόνο ως ακροατές, β) να μιλούν μόνο όταν ερωτώνται και γ) να έρχονται με το δικαίωμα να συζητούν. Για την πρώτη πρόταση δεν μπορεί να υπάρχει αντίρρηση. Τα παιδιά καλό είναι να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις του προσωπικού. Πρόκειται άλλωστε για τα μεγαλύτερα παιδιά που είναι σε θέση να παρακολουθήσουν τις συνεδριάσεις και να επωφεληθούν απ' αυτές. Ο κ. Δ/ντής συμφωνεί επίσης πως δεν πρέπει να δώσουμε στα παιδιά το δικαίωμα να συζητούν. Έχουν λείει τόσες άλλες ευκαιρίες που μπορούν να συζητούν με τα παιδιά σαν ισότιμα μέλη της κοινότητας. Το προσωπικό όμως πρέπει να κρατεί τα νήματα της κοινότητας...Πρέπει προπάντων να προσέχουμε να μην καταργήσουμε την ιεραρχία στην κοινότητα. Πρέπει να

διατηρήσουμε την απόσταση που πρέπει να υπάρχει μεταξύ παιδαγωγού και τροφίμου. Χωρίς την απόσταση αυτή δεν είναι εύκολη η αγωγή. Γι' αυτά όλα συμφωνεί να παρευρίσκονται τα παιδιά στις συνεδριάσεις και να μιλούν μόνο άμα ερωτώνται. Υπάρχουν όμως και μερικά θέματα όπως π.χ. της ομαδικής εργασίας που δεν μπορεί να τα λύσει μόνο του το προσωπικό. Σε τέτοια θέματα θα λέγουν και τα παιδιά τη γνώμη του.....». «Ο κ. Υπ/ντής λέει πως θέλει να συζητούν τα παιδιά στις συνεδριάσεις όχι γιατί φοβάται θρασύτητα των παιδιών ή ασέβεια προς το προσωπικό μα μόνο γιατί να μην έρθει η εξίσωση ανάμεσα σε προσωπικό και παιδιά και καταργηθεί έτσι η ιεραρχία».

Συνεδρίαση 10 Δεκ. 1925/ σελ. 64.

Ο Δ/ντής Δελμούζος μιλεί για τρεις τάξεις διανοούμενων που θίγονται τα συμφέροντά τους από την μεταρρύθμιση και προσχώρησαν στην αντίδραση». «Υπάρχει μια τάξη ανθρώπων τους οποίους η μεταρρύθμιση βλάπτει οικονομικώς. Αυτοί είναι οι συγγραφείς αναγνωστικών και γενικά σχολικών βιβλίων. Υπάρχει όμως και μια άλλη τάξη ανθρώπων των οποίων η μεταρρύθμιση καταστρέφει τη φήμη τους. πολλοί που θεωρούνταν μεγάλοι η μεταρρύθμιση τους χτύπησε στο επιστημονικό τους μέρος και τους κατάρριψε. Υπάρχει και μια τρίτη τάξη ανθρώπων που έχουν ιδεολογία όμως διόλου αντίθετη προς την ιδεολογία της μεταρρύθμισης. Φυσικό ήταν η μεταρρύθμιση να θίγει όλους αυτούς και να δημιουργήσει έτσι δυνατή αντίδραση....Αυτή ήταν η τελευταία συνεδρίαση με Δ/ντή το Δελμούζο. Μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων είχε ήδη απομακρυνθεί ο Δελμούζος.

ΠΡΟΧΕΙΡΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
(Αλέξανδρος Δελμούζος)

(Το κεφάλαιο αυτό του βιβλίου «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο 1923 – 1926» δεν αφορά άμεσα την εργασία μου και για το λόγο αυτό το παραθέτω στο παράρτημα)

Όταν εργαζόταν στο Μαράσλειο Διδασκαλείο ο Αλέξανδρος Δελμούζος όταν έβρισκε καιρό σημείωνε βιαστικά τις σκέψεις και εντυπώσεις του για ζητήματα που του παρουσίαζε η δύσκολη εκείνη προσπάθεια. Θα ακολουθήσουν πρόχειρες σημειώσεις του Δελμούζου που φωτίζουν άμεσα και έμμεσα το θέμα για την κοινότητα και τη ζωή της.

1923 – 1924

1. Η πρώτη και κύρια δουλειά ήταν το προσωπικό. Με την πρώτη συγκέντρωση του προσωπικού ο Δελμούζος τόνισε τη σημασία του νέου Διδασκαλείου και τον σκοπό του. Επίσης τόνισε πως ένα τέτοιο έργο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με ομαδικό τρόπο όπου έθετε σε όλους βαριές εξισώσεις και κοινές ευθύνες. Ο καθένας θα έπρεπε ν' αναμετρήσει τις δυνάμεις και τις ευθύνες του για τον κοινό σκοπό. Τέλος τόνισε ότι δεν ήταν μονάχα ένας ο υπεύθυνος, αυτός που διεύθυνε, αλλά ο καθένας έπρεπε να νιώσει τον εαυτό του συνυπεύθυνο.

2. Για μέρες ο Δελμούζος παρακολουθούσε τη δουλειά των μελών. Ο καθένας έκανε τη δουλειά του όπως τον βόλευε. Το Διδασκαλείο έμοιαζε σαν ένα άθροισμα, από μικρά κομματάκια άσχετα μεταξύ τους. Ακόμη και στο μάθημα το κάθε παιδί κοίταζε τη δική του δουλειά, σ' αυτήν μόνο περιοριζόταν το οπτικό του πεδίο. Συνεδριάσεις γίνονταν μέχρι τότε μόνο για πρακτικά ζητήματα. Τέλος παρατήρησε ότι τα παιδιά μάθαιναν τυποποιημένα τα μαθήματά τους.

3. Στη δεύτερη Συνεδρίαση του προσωπικού ο Δελμούζος ζωγράφισε μια ζωντανή εικόνα των παιδιών. Τα μέλη έπρεπε να αντικρίσουν τη ζωή και τις ανάγκες της, να φανταστούν τα παιδιά ως δασκάλους στο σχολείο και την τάξη. Διαπίστωσαν όμως ότι έλειπαν οι κατευθυντήριες γραμμές που θα συντόνιζαν όλες τις προσπάθειες σ' ένα σκοπό. Υπήρχε ανάγκη για συντονισμό γρήγορη και εντατική.

4. Για πρώτη φορά σε συνεδρίαση του προσωπικού σημειώνει ο Δελμούζος συμμετείχε και μια επιτροπή παιδιών της Γ΄ τάξης. Μετά από συζήτηση κατέληξαν ότι οι αποφάσεις ακόμη και σε μικροζητήματα θα έπρεπε να παίρνονται ομαδικά. Μ' αυτόν τον τρόπο θα δυνάμωνε το αίσθημα ευθύνης και θα καταπολεμείτε η αστάθεια. Για πρώτη φορά μερικά αγόρια και κορίτσια ζήτησαν ν' αναλάβουν την τάξη στα διαλείμματα. Η συγκέντρωση όλου του Μαράσλειου στην αίθουσα της προσευχής πριν αρχίσουν τα μαθήματα, τόνιζε την αρχή της εξουσίας του ομαδικού πνεύματος και του κοινού σκοπού.

5. Η επίδραση του δημοτικού τραγουδιού στις ψυχές των παιδιών της Α΄ τάξης ήταν χαρακτηριστική. Δεν πέρασε καιρός και η μεγάλη τάξη άρχισε να δουλεύει. Μιλούσαν λιγότερο και τα λόγια τους τα ζύγιαζαν περισσότερο. Η έκτατη ανάγκη για το συσσίτιο είχε ως αποτέλεσμα να οργανωθεί πρόχειρα και να παρατηρηθεί μεγάλη ακαταστασία. Αργότερα, στην εργασία των παιδιών προστέθηκε και η βοήθεια του υποδιευθυντή για καλύτερα αποτελέσματα.

6. Ο Δελμούζος πραγματοποιούσε εξωτερικές δουλειές και δουλειές στο Υπουργείο. Έχανε πολύτιμο χρόνο και αυτό γιατί πίστευε ότι το κύριο χαρακτηριστικό στους νόμους ήταν η δυσπιστία σε κάθε δημόσιο υπάλληλο. Ήταν ανάγκη να έχει στα χέρια του τη διοίκηση. Ο Δελμούζος δεν έγκρινε τον τρόπο με τον οποίο είχαν μοιραστεί οι αίθουσες. Μετά από συγκέντρωση και σύντομη συζήτηση κατέληξαν στον σωστό τρόπο διαρρύθμισης των τάξεων με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν παράπονα.

7. Όσο περνούσε ο καιρός οι συνεδριάσεις του προσωπικού γίνονταν όλο και πιο γόνιμες. Ο Δελμούζος μίλησε για τις ηθικές αξίες στη μεταπολεμική εποχή. Η ατμόσφαιρα του σχολείου θα έπρεπε να ποτιστεί με το κατάλληλο πνεύμα. Υπήρχε ακόμη αστάθεια, προχειρότητα, ευλυγισία και αδυναμία στο σχολείο. Ο κατηγορικός τόνος ήταν απαραίτητος.

8. Το προσωπικό όλο και συμπληρωνόταν. Υπήρχε ανυπομονησία και πόθος να δημιουργήσουν όλο και περισσότερα. Μέσα σε μια εβδομάδα είχαν δημιουργηθεί επιτροπές για να βοηθήσουν με την εργασία και τον κόπο τους να στερεωθεί γρηγορότερα το Διδασκαλείο. Τέλος τα ελληνικά, η ιχνογραφία και η χειροτεχνία είχαν βρει τους κατάλληλους ανθρώπους.

9. Είχαν αρχίσει τα πρώτα προβλήματα. Σε μια κοινοτική συνεδρίαση, ο υποδιευθυντής είχε παραπονεθεί για τις συχνές απουσίες στην προσευχή. Έγινε η πρόταση να αλλάξει η ώρα και να αρχίσει το μάθημα πιο αργά. Τα παιδιά όμως δεν επιθυμούσαν να αλλάξει η ώρα. Τότε ο Δελμούζος συμπλήρωσε ότι αν έπαιρναν την απόφαση να μην αλλάξει η ώρα, είχαν το χρέος να κρατήσουν το λόγο τους. Οι απουσίες συνεχίζονταν. Υπήρχαν και άλλες αποφάσεις των παιδιών τις οποίες δεν κρατούσαν. Τότε ο Δελμούζος αναγκάστηκε να μιλήσει με το «απαγορεύεται». Επίσης πίστευε ότι το λάθος δεν ήταν μόνο των παιδιών. Έπρεπε πρώτα οι ίδιοι να κρατούν το λόγο τους. Έτσι είχαν πάρει την απόφαση να μην ξαναδεχτούν επισκέπτες, με αποτέλεσμα για πολλές μέρες μετά να μην υπάρχουν απουσίες. Σε επόμενη συνεδρίαση ο Δελμούζος τόνισε ότι δεν έπρεπε να έμεναν ικανοποιημένοι με το καλό αλλά να προσπαθούσαν πάντα για το καλύτερο.

10. Με τη βοήθεια του υποδιευθυντή, το συσσίτιο βελτιώθηκε σημαντικά. Στο συσσίτιο παρατηρούσε ο Δελμούζος την επίδρασή του στην υγεία των παιδιών και πίστευε ότι αποτελούσε κέντρο αληθινής ζωής. Είχε ζωντανέψει και τον εφημερεύοντα ο οποίος πήγαινε πλέον στο σχολείο και περνούσε πολλές ώρες με τα παιδιά. Επίσης ο Δελμούζος πίστευε ότι αποτελούσε επιτακτική ανάγκη για το Μαράσλειο η δημιουργία λουτρού, ιδιαίτερα όταν θα ζέστανε ο καιρός. Τέλος επισημάνει ένα πρωινό που ο δάσκαλος της μουσικής έπαιζε στο βιολί του μια προσευχή. Τα παιδιά είχαν καρφωθεί στη θέση τους και κοιτούσαν με θαυμασμό.

11. Το περιστατικό με μια μαθήτρια συγκλόνησε το Μαράσλειο Διδασκαλείο. Τονίζει ο Α. Δελμούζος. Η μαθήτρια υποστηρίζοντας ότι την εξευτέλισαν, έπεσε χάρω, ούρλιαζε από τα νεύρα της και προξένησε μεγάλη φασαρία. Τότε ο Δελμούζος την διέταξε να σηκωθεί και να πάνε στο γραφείο του, όπου μίλησαν φιλικά. Μετά από ερωτήσεις που της έκανε, της είπε ότι δεν ήταν σωστός τρόπος αντίδρασης, έπρεπε να ήταν δυναμική γιατί θα έπρεπε να αντιμετωπίσει πολλά τέτοια περιστατικά στη ζωή της. Επίσης της επισήμανε ότι αν προξενούσε ένα παρόμοιο επεισόδιο θα έφευγε από το Μαράσλειο. Η μαθήτρια κατάλαβε το λάθος της και ντράπηκε για την πράξη της. Ο χρόνος πέρασε χωρίς να συμβεί παρόμοιο περιστατικό από οποιοδήποτε παιδί του Διδασκαλείου.

12. Ο Α. Δελμούζος τονίζει ότι ήταν πολύτιμη η βοήθεια του δασκάλου για το παιδί, όταν προσπαθούσε ν' ανακαλύψει τον εαυτό του. Πίστευε ότι ο δάσκαλος δεν θα έπρεπε

να περιορίζει την αυτοανάπτυξη του παιδιού αλλά να τη βοηθάει. Τέλος πίστευε ότι το έργο της αγωγής χρειαζόταν και ο δογματικός τόνος.

13. Ο Δελμούζος έλειπε σε μια κοινοτική συνέλευση και γυρνώντας από τη δουλειά του στο Υπουργείο, δυο-τρεις δασκαλιστές του ανακοίνωσαν αποφάσεις που είχε πάρει η κοινότητα. Είχαν αποφασίσει να δημιουργήσουν γραφείο αλληλογραφίας, να οργανώσουν μια πολυήμερη εκδρομή και μια μεγάλη σχολική γιορτή. Ο Δελμούζος πίστευε ότι για το γραφείο αλληλογραφίας θα μπορούσαν να κάνουν μια προσπάθεια, για τα άλλα δυο πίστευε ότι ήταν πολύ νωρίς και ήλπιζε να το καταλάβουν τα παιδιά από μόνα τους. Υπήρχαν συμφωνίες και διαφωνίες, δηλαδή διαμαρτυρίες σχετικές με τις αντιλήψεις του Δελμούζου. Πίστευαν ότι έπρεπε να επιτρέπεται στα παιδιά να τολμούν, να μην περιορίζετε η πρωτοβουλία τους να προχωρούν εμπρός. Ο Δελμούζος τόνιζε ότι αγωγή σήμαινε καθοδήγηση ανώριμων ανθρώπων από ώριμους ανθρώπους με πείρα και γνώση προς έναν συγκεκριμένο σκοπό. Επίσης πίστευε ότι κάθε δουλειά που αναλάμβαναν τα παιδιά θα έπρεπε να την κάνουν με τον καλύτερο τρόπο.

14. Ο Δελμούζος πίστευε ότι οι συνεδριάσεις των τάξεων ήταν αρκετές και ότι έπρεπε να ελαττωθούν. Ξεχώριζε κάποτε περισσότερα παράπονα και επικρίσεις παρά δουλειά και πρωτοβουλία. Υπήρχε αδυναμία, τεμπελιά και επίδειξη μαζί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις υποβάλλονταν ερωτήσεις ψυχρές απευθείας στο άτομο. Η μέθοδος αυτή είχε ως αποτέλεσμα να ελαττωθούν οι συνεδριάσεις και να δραστηριοποιηθούν τα παιδιά. Με την παρουσία ενός ξένου σε συγκέντρωση των παιδιών παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά έδειχναν τον καλύτερο εαυτό τους, δεν μάλωναν και έλυναν τα προβλήματά τους με αντικειμενικότητα. Υπήρχαν όμως και κάποια παιδιά που προσπαθούσαν να δείχνονται με αποτέλεσμα να γίνονται αντιληπτοί από τα άλλα παιδιά.

15. Ο Δελμούζος παρατηρούσε την προοδευτικότητα τόσο των παιδιών όσο και του σχολείου. Τα παιδιά προόδευαν στα ιστορικοφιλολογικά και στα τεχνικά μαθήματα. Το συσσίτιο είχε συγκεντρώσει σταθερή και ρυθμισμένη κίνηση. Το αναγνωστήριο όσο περνούσε ο καιρός ζωντάνευε. Η συζήτηση των συγκεντρώσεων των παιδιών γινόταν πιο ελεύθερη και ουσιαστικότερη. Τα παιδιά ήθελαν και προσπαθούσαν για το καλύτερο. Ο Δελμούζος φαίνεται ότι χαιρόταν με τα πιο απλά πράγματα, καθάρισμα παπουτσιών πριν μπουν στο σχολείο και να μην πετούν χαρτιά, που πήραν καιρό στα παιδιά του Μαράσλειου Διδασκαλείου να μάθουν και να καθιερώσουν. Έβλεπε ότι οι κόποι, οι δικοί

τους και των παιδιών δεν πήγαιναν χαμένοι. Παρατήρησε ότι οι συνεδριάσεις έπαιρναν όσο περνούσε ο καιρός φιλικό τόνο, έδειχναν τα παιδιά δυνατότητες που δεν τις περίμενε. Όλα αυτά του έμοιαζαν με ψέμα.

16. Σε συνεδρίαση του προσωπικού και των παιδιών συζητήθηκε η εκδρομή στο Σούνιο, οι λεπτομέρειες και οι παραλείψεις της. Η εκδρομή αυτή είχε ζωντανέψει εικόνες από τη ζωή του Δελμούζου στο Βολιώτικο Σχολείο. Τόνισε την μεγάλη και διάχυτη αγάπη που ένιωθε. Τα παιδιά έβλεπαν τον φυσικό πλούτο και φτέρωνε η ψυχή τους, με αποτέλεσμα να εμβαθύνουν τη γνώση τους και να μάθουν τους ανθρώπους καλύτερα. Η συζήτηση είχε πάρει το σωστότερο δρόμο που όλα τα παιδιά ενδιαφέρονταν για τον ίδιο σκοπό.

17. Στο τέλος των εξετάσεων οι πιο μεγάλοι της Γ΄ τάξης μαζεύτηκαν σε ένα εξοχικό κέντρο μαζί με τον Υποδιευθυντή του σχολείου και τον Α. Δελμούζο. Η συζήτηση ήταν φιλική, ώσπου έθιξαν το ζήτημα για την συνεκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών. Φαινόταν σε κάποιον μαθητή πολύ παράξενο, που ήταν συνηθισμένος στον στρατό να επιβιώνει μόνο με άντρες, να είναι αναγκασμένος να ζει στο ίδιο περιβάλλον με γυναίκες. Σιγά-σιγά το συνήθιζαν με αποτέλεσμα να προσέχουν περισσότερο τα λόγια τους κοντά στις γυναίκες, να γίνονται καλύτεροι και στο τέλος να μην τις ξεχωρίζουν από τους συμμαθητές τους. (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 250 – 269)

1924 – 1925

18. Με την φυγή της Γ΄ τάξης το Μαράσλειο Διδασκαλείο έχασε πολλούς δασκαλιστές με ήθος, μεγάλη ικανότητα και πείρα. Την νέα αυτή χρονιά το Διδασκαλείο θα έδινε ιδιαίτερο βάρος στις δυο προηγούμενες τάξεις, να τις δυναμώσουν όσο γίνεται με νέα στοιχεία. Στην μικρή τάξη που θα ερχόταν, ο Α. Δελμούζος τονίζει ότι θα γινόταν αυστηρή διαλογή στα παιδιά ώστε να δημιουργηθεί μια δυνατή τάξη.

19. Η διαλογή είχε γίνει. Από την αρχή υπήρχαν δυσκολίες γιατί τα περισσότερα παιδιά ήταν καινούργια στο σχολείο και δεν γνώριζαν τη λειτουργία του. Προσπαθούσαν ο κλονισμός στο σχολείο να ήταν όσο γινόταν μικρότερος. Γι' αυτό αποφασίστηκε να μην πάρουν μέρος στην διοίκηση οι νέοι μαθητές. Έπρεπε στην αρχή να συνηθίσουν το περιβάλλον του σχολείου και να θεωρήσουν κάποιες αρχές του αυτονόητες. Την πρώτη μέρα ο Δελμούζος καλώς όρισε τα παιδιά στο σχολείο και τόνισε στους παλιούς δασκαλιστές ότι όλοι θα έπρεπε να βοηθήσουν τα νέα μέλη να προσαρμοστούν στη

σχολική ζωή και εργασία και να γίνουν και αυτά με τον καιρό ενεργά μέλη της κοινότητας. Στην συνέχεια σε μια σύντομη συνεδρίαση έδωσαν λύσεις σε πρωταρχικά ζητήματα. Τη δεύτερη μέρα ακούστηκε η προσευχή από το βιολί. Μετά πραγματοποιήθηκε εκδρομή με σκοπό τον προσανατολισμό στην Αθήνα. Μεγαλύτερη εντύπωση είχε κάνει στα νέα παιδιά η καθαριότητα του σχολείου, η τάξη, το μεγάλο κτήριο, η ελευθερία και η σχέση παιδιών και δασκάλων.

20. Ένα μήνα μετά, το σχολείο βιάδιζε πολύ καλά με τα προβλήματα να λύνονται εύκολα.

21. Μια μέρα επισκέφτηκε τον Δελμούζο μια μητέρα, η οποία του παραπονέθηκε ότι το παιδί της είχε αλλάξει και δεν άκουγε τις εντολές του σπιτιού. Ο Δελμούζος τονίζει σ' αυτό το σημείο ότι το κυριότερο μορφωτικό μέσο που χρησιμοποιούσε κυρίως ο πατέρας ήταν το ξύλο. Κάτι τέτοιο ερχόταν αντίθετο με τα μορφωτικά μέσα που ακολουθούσε το σχολείο. Έτσι άρχισαν να καλούν τους γονείς στο σχολείο για συζήτηση. Επειδή μερικοί κηδεμόνες δεν παρουσιάζονταν γιατί το θεωρούσαν αγγαρεία, ο Δελμούζος χρησιμοποίησε αυστηρά μέτρα για να τους προσελκύσει στο σχολείο, για το καλό όλων. Με τον καιρό πίστευε ο Δελμούζος ότι θα πήγαιναν στην συγκέντρωση όλο και πιο πολλοί γονείς ώστε να μίκραινε η απόσταση που υπήρχε ανάμεσα στο σχολείο και στους γονείς.

22. Με τα πρώτα κρύα άρχισαν και οι απουσίες στο σχολείο. Ο Δελμούζος τόνισε στα παιδιά ότι έπρεπε να κρατούν τον λόγο τους και να σέβονται τις αποφάσεις τους. Οι απουσίες συνεχίστηκαν περισσότερες με αποτέλεσμα ο Δελμούζος να φέρει το θέμα της ώρας στην συγκέντρωση. Τα παιδιά επέμεναν ότι δεν ήθελαν ν' αλλάξει η ώρα. Οι απουσίες συνεχίστηκαν με αποτέλεσμα ο Δελμούζος να πάρει την απόφαση, τα μαθήματα ν' αρχίζουν στις εννιά το πρωί. Είχε προσαρμοστεί το πρόγραμμα ανάλογα, δεν θα έμεναν όμως απογεύματα ελεύθερα. Η σχολική ζωή είχε κλονιστεί. Η απότομη αλλαγή είχε κοστίσει ακριβά σε όλους.

23. Στην επόμενη συνεδρίαση συζητήθηκε το επεισόδιο που προκάλεσαν τέσσερα παιδιά από τη Β' τάξη. Το ζήτημα αποτελούσε η τιμωρία των παιδιών δηλαδή αν έπρεπε να τιμωρηθούν ή όχι ή αν επίσης το λάθος ήταν του δασκάλου και όχι των παιδιών. Ο Δελμούζος πίστευε ότι τα παιδιά θα έπρεπε να προσαρμοστούν στα μαθήματα που δεν τους άρεζαν γιατί όταν θα ορκίζονταν δάσκαλοι θα έπρεπε να διδάσκουν όλα τα μαθήματα και όχι μόνο αυτά που ήθελαν. Υπήρχε βέβαια ελευθερία με την έννοια της

αυτοπειθαρχίας αλλά σε διαφορετική περίπτωση γινόταν επικίνδυνη για τον σκοπό του σχολείου. Τελικά οι τέσσερις δασκαλιστές αποφασίστηκε να τιμωρηθούν. Επίσης πάρθηκαν απαραίτητα μέτρα σχετικά με την κίνηση των παιδιών το μεσημέρι και για τις συνεδριάσεις κάθε τάξης.

24. Ήταν η μέρα που είχε η κοινότητα συνέλευση. Επειδή τα μαθήματα κρατούσαν μέχρι τις πέντε λόγω αλλαγής του προγράμματος, τα παιδιά αναρωτιόνταν αν η συνέλευση τελικά πραγματοποιηθεί. Επειδή όμως το πρόγραμμα δεν άλλαζε, τονίζει ο Δελμούζος, τους είπε αν μετά το μάθημα έχουν καιρό και όρεξη να συνεδρίαζαν. Στην συνέλευση ο Δελμούζος δεν είχε σκοπό να παρευρεθεί λόγω αποδοκιμασίας. Είχε δημιουργηθεί όμως ένα πρόβλημα με τον πρόεδρο της κοινότητας, ο οποίος ήθελε να παραιτηθεί, οπότε αναγκάστηκε να παρευρεθεί στην κοινότητα. Τα παιδιά στη συνέλευση επιτέθηκαν στον πρόεδρο λέγοντας ότι δεν ήταν σωστός ο τρόπος εκλογής του. Ο Δελμούζος τόνισε ότι τον πρόεδρο τον είχαν προτείνει οι ίδιοι. Η ώρα είχε περάσει γρήγορα και έπρεπε να τελειώσει η συνεδρίαση γιατί τα μέλη του προσωπικού έπρεπε να φύγουν. Τότε τα παιδιά συνειδητοποίησαν ότι το πρόγραμμα δεν τους βόλευε και ότι έπρεπε ν' αλλάξει, κάτι το οποίο δεν θα ένιωθαν, αν είχαν κρατήσει τον λόγο τους.

25. 19 Δεκεμβρίου. Σ' όλες τις τάξεις ο Α. Δελμούζος ήταν άκεφος. Κρατούσε όλα τα παιδιά σε απόσταση και αυτά το καταλάβαιναν. 23 Δεκεμβρίου, ημέρα που είχαν μαζευτεί όλα τα παιδιά στην αίθουσα της προσευχής όπου έπρεπε ο Δελμούζος να τα ευχηθεί που έφευγαν για τις γιορτές. Γιορτή δεν είχε οργανωθεί. Ο υποδιευθυντής έβαλε τα Χριστουγεννιάτικα κάλαντα στα παιδιά όπου στα πρόσωπα τους κυριαρχούσε η χαρά που την προηγούμενη εβδομάδα την είχε σκοτώσει η γκρίνια. Μια γιορτή για να οργανωθεί ήθελε χαρά, ήλιο, φως, άνθισμα ζωής και αγάπης. Ο Δελμούζος μιλώντας στα παιδιά με αγάπη άφησε την ελπίδα ότι ήταν η τελευταία γιορτή που τη γιόρταζαν τόσο πρόχειρα.

26. 19 Ιανουαρίου. Ο Α. Δελμούζος είχε μείνει μια εβδομάδα στο κρεβάτι λόγω κακιάς αρρώστιας. Έγραψε και συμπλήρωσε τις γενικές αρχές για το Μαράσλειο. Η ανάγκη του να πάει στο σχολείο μεγάλη. Μετά από τα δυσάρεστα νέα που του είχαν μεταβιβάσει οι συνάδελφοί του πήγε στο σχολείο, όπου μόλις τον αντίκρισαν τα παιδιά έτρεξαν χαρούμενα κοντά του. Ο Α. Δελμούζος τα χαιρέτησε ψυχρά, άκεφα και σοβαρά. Τότε

κάλεσε στο γραφείο του τα παιδιά που είχαν προξενήσει φασαρίες, τονίζοντάς τους πως αν ξανάκαναν κάτι παρόμοιο θα έφευγαν από το σχολείο.

22 Ιανουαρίου. Άλλη μια μέρα γόνιμη από το πρωί ως το βράδυ. Όλες οι τάξεις είχαν τις δικές τους συγκεκριμένες δραστηριότητες. Στις πέντε συνεδρίαζε η κοινότητα. Ξέσπασε επίθεση κατά του προέδρου της κοινότητας, αυτή τη φορά πιο φανερά και για τον ίδιο λόγο. Τότε τους μίλησε ο Δελμούζος βγάζοντας από τη συζήτηση δυο ζητήματα. Το ένα ήταν για την εκλογή του προέδρου και τον τόπο που έγινε και το άλλο ο έλεγχος του προέδρου για αυταρχικές πράξεις. Ο Δελμούζος ανέλυσε τα δύο θέματα και τα συζήτησε με τα παιδιά. Η συγκέντρωση αυτή είχε το αποτέλεσμα να σωριαστεί το κατηγορητήριο και όλοι εκφράσανε την εμπιστοσύνη τους στον πρόεδρο και το ζήτημα τελείωσε. Την επόμενη μέρα λύθηκαν με μια συμπληρωματική συγκέντρωση και οι λεπτομέρειες του ζητήματος που είχαν απομείνει. Ο Δελμούζος τόνισε τις παρατηρήσεις του σχετικά με τις τελευταίες συγκεντρώσεις. Πίστευε ότι ξεχώριζε άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, ο ατομικισμός, ο εγωισμός, το ψευτοφιλότιμο, η μικροφιλοδοξία και το κυνήγημα τίτλων. Ο σκοπός του σχολείου ήταν να καταπολεμήσει τα χαρακτηριστικά αυτά και να ριζώσει στις ψυχές των παιδιών των κοινωνική αρετή. Τα παιδιά κατάλαβαν το λάθος τους και ένας μαθητής δήλωσε ότι θα τα ξεχάσουν όλα και θα κοιτάζουν μπροστά τη ζωή. Επίσης ζήτησε να εφαρμοστεί το παλιό πρόγραμμα υπόσχοντας ότι θα κρατήσουν τον λόγο τους. Μετά από 15 μέρες ο Δελμούζος πίστευε ότι όλα είχαν τελειώσει και ότι όλα διάβαιναν στον σωστό δρόμο ώσπου συνειδητοποίησε ότι η Γ΄ τάξη συνέχιζε τις παιδαριωδίες μετά από τις συμβουλές που τους δόθηκαν και μετά από την τελευταία απόφαση που είχαν πάρει. Τότε ο Δελμούζος βλέποντας τη συνέχεια των γεγονότων αποφάσισε τα εξής: επειδή η Γ΄ τάξη δεν ήταν σε θέση να δώσει τους αρχηγούς που χρειαζόταν η κοινότητα και επειδή τα παιδιά των μικρότερων τάξεων δεν είχαν την απαιτούμενη πείρα το προσωπικό ανέλαβε προσωρινά τη διεύθυνση της κοινότητας ώσπου ο Δελμούζος κάλεσε και παραχώρησε την θέση του προέδρου στον υποδιευθυντή. Μετά την συγκέντρωση ο Δελμούζος αναχώρησε για το σπίτι του πικραμένος και δυσαρεστημένος αναζητώντας λύσεις στο ζήτημα αυτό. Είχε σκεφτεί τέσσερις λύσεις: α) να έδιωχναν από το Μαράσλειο τον αντιπρόεδρο γιατί δεν έκανε για δάσκαλος β) να έφευγαν μαζί του όλοι οι κυριότεροι αίτιοι στην κατάσταση εκείνη γ) να έπαιρναν για συνυπεύθυνη όλη την τάξη και δ) το προσωπικό να απέκλειε ολόκληρη την

τάξη από την σχολική κοινότητα. Η λύση αυτή αποτελούσε το τελευταίο σκαλοπάτι. Ο Δελμούζος τους τόνισε ότι όλοι ήθελαν να προχωρήσουν μαζί, να δουλέψουν για το σχολείο αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα άφηναν την σχολική ζωή και τον σκοπό τους να τα καταστρέψει η τάξη τους. Οι μαθητές μετάνιωσαν για το κακό που προξένησαν στο σχολείο και βλέποντας τον Δελμούζο ανόρεχτο και βαρύ ζήτησαν συγκέντρωση με σκοπό να συμφιλιωθούν μεταξύ τους. Η συγκέντρωση δόθηκε στα παιδιά με τον όρο ότι θα παρευρισκόταν και ο υποδιευθυντής. Τα αποτελέσματα της συγκέντρωσης αυτής ήταν το πρώτο κόμμα να ζητήσει συγχώρεση από τα παιδιά ενώ το δεύτερο κόμμα δικαιολογήθηκε και δεν έβρισκε φταιξιμο στην συμπεριφορά του. Ο Δελμούζος τους είχε εξηγήσει ότι ο τρόπος τους είχε κάνει κακή εντύπωση σε όλους. Την άλλη μέρα τα παιδιά είχαν συνεδριάσει συζητώντας δικά τους ζητήματα. Οχτώ μέρες μετά την συνεδρίαση της κοινότητας ο Δελμούζος πήγε στην Γ' τάξη για μάθημα. Οι μαθητές έμειναν έκπληκτοι γιατί δεν το περίμεναν. Ο Δελμούζος κράτησε την ίδια ψυχρή στάση στα παιδιά όπου ήταν αποτελεσματικός τρόπος να πετύχει τους στόχους του. Μετά από λίγες μέρες όλο το σχολείο είχε ξαναβρεί το ρυθμό του. Σε δύο μέρες γιόρταζαν τις Απόκριες και όλο το Μαράσλειο χαιρόταν την λιακάδα, την άνοιξη που ερχόταν, όλα. Ενώ είχαν περάσει όλα, ο Δελμούζος έφερνε στο μυαλό του το επεισόδιο της Γ' τάξης. Πίστευε ότι δεν έφταιγαν μόνο τα παιδιά και το προσωπικό αλλά και ο ίδιος με κάποιες βιαστικές ενέργειες. Πίστευε ότι ήταν αναμενόμενο ένα τέτοιο περιστατικό γιατί η τάξη αυτή ήταν άνιση με την προηγούμενη στην οποία τα παιδιά διακατέχονταν από πείρα, ικανότητα και θέληση. Ο Α. Δελμούζος μετά από σκέψη είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αν από την αρχή κρατούσε το προσωπικό τη διεύθυνση της κοινότητας, θα γινόταν πάλι παρόμοιο επεισόδιο αλλά πίστευε όχι μ' αυτή την ένταση και τη διάσταση που είχε πάρει. Πίστευε επίσης ότι δεν θα είχε τις ίδιες συνέπειες και θα έπαιρνε τέλος πολύ γρηγορότερα. Με τα μέτρα που είχαν πάρει μετά το τέλος του επεισοδίου που είχε κρατήσει δύο μήνες, η σχολική ζωή έγινε πλουσιότερη και έδωσε μεγαλύτερη ψυχικότητα στην κοινότητα.

25 – 28 Μαρτίου. Η Β' τάξη πήγαινε ολοένα και καλύτερα. Είχε ξαναβρεί τον εαυτό της και πρόκοβε. Είχαν αρχίσει να κινούνται δημιουργικότερα. Ο σκοπός του σχολείου είχε γίνει πιο συνειδητός για όλους.

26 – 4 Ιουνίου. Η εκδρομή στην Κόρινθο ήταν καλύτερη από την εκδρομή της προηγούμενης χρονιάς. Όλες οι ομάδες ήταν καλές, καθεμιά είχε τη δική της ζωή και ολόκληρη η ικανότητα πιο ζωντανή και ενιαία. Στις εκδρομές ο Δελμούζος ζούσε πολλές δυνατές στιγμές που τον άγγιζαν ψυχικά. (βλ. Α. Δελμούζος, 1929, σελ. 270 – 298)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000089137